

MTx 198319

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2
ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

นางนิตดา พลประถม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

พ.ศ. 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ใบอนุญาตวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เรื่อง : แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2
ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้วิจัย : นางนัคดา พลประดม

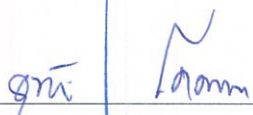
ได้รับอนุมัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค

_____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ สิงห์เลิศ)คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

_____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล วรรณคำ)คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

_____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณ์ ชุนติก)ประธานกรรมการ

_____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย โคตรค)กรรมการ

_____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ สิงห์เลิศ)กรรมการ

_____
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชนัชชัย สิงห์มาตย์)กรรมการ

_____
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แดนวิชัย สายรักรักษา)กรรมการ

ชื่อเรื่อง	: แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
ผู้วิจัย	: นางนัคดา พลประถม
ปริญญา	: ปรัชญาคุณวุฒิบัณฑิต (ยุทธศาสตร์พัฒนาภูมิภาค) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
กรรมการที่ปรึกษา	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ สิงห์เลิศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แดนวิชัย สายรักษา
ปีการศึกษา	: 2563

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ 3) เพื่อทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยวิธีการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 285 ครัวเรือน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) นำมาสังเคราะห์เป็นประเด็นร่วมหรือประเด็นหลัก (Theme) และอธิบายเนื้อหา (Text) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้คอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อหาค่าสถิติบรรยาย คือ 1) การแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) 2) การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับการวิเคราะห์ระดับการพัฒนาชุมชน ระยะที่ 2 เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ และนำแนวทางที่สร้างขึ้นมาระดมสมอง เพื่อวิพากษ์รูปแบบที่สร้างขึ้นและให้คำแนะนำโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshops) โดยให้กลุ่มตัวอย่างและผู้ที่เกี่ยวข้องวิพากษ์แนวทาง และระยะที่ 3 ทดลองใช้และประเมินผล แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ กับกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 35 ครอบครัว ทดลองใช้ระยะเวลา 6 เดือน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเปรียบเทียบสภาพการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนหลายตัวแปรตามแบบวัดซ้ำ (MANOVA: Repeated Measures)

ผลการวิจัยพบว่า 1) บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์มี
 ครัวเรือน 285 ครัวเรือน ประชากร 1,116 คน ชาย 543 คน หญิง 573 คน อาชีพหลักคือ การทำนา
 รายได้เฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ปัญหาที่พบ คือ (1) ขาดทุนหมุนเวียนในกิจกรรมต่างๆ (2)
 ขาดความรู้ ขาดทักษะและประสบการณ์ที่แท้จริงในการปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพื่อดำรงชีวิต
 (3) ขาดการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ (4) ขาดการสนับสนุนอาชีพเสริมจากหน่วยงาน
 ภาครัฐ (5) มีภัยแล้งทุกปี ทำให้ขาดน้ำเพื่อทำการเกษตรในหน้าแล้ง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อ
 พืชผลทางการเกษตร ชุมชนต้องการเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
 ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยมีความต้องการในกิจกรรมเพื่อพัฒนา ดังนี้ (1) การทำนาศึกษาดูงาน (2)
 การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ (3) การเพาะเห็ดนางฟ้า (4) การเลี้ยงปลาดุก (5) การเลี้ยงกบ (6)
 การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และ (7) การเลี้ยงเป็ด 2) แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก
 หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า กิจกรรมที่ชุมชนจะนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนา
 ชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ดังนี้ (1) การทำนาศึกษาดูงาน (2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ (3) การ
 เพาะเห็ดนางฟ้า (4) การเลี้ยงปลาดุก (5) การเลี้ยงกบ (6) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และ (7) การเลี้ยงเป็ด
 3) ผลการทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2
 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ก่อนและหลังการดำเนินงานตามแนวทางการ
 พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ทุกตัวแปรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
 ที่ระดับ .05 ซึ่งสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ได้ส่งผล
 ให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 มีการพัฒนาดีขึ้น รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น รายจ่ายครัวเรือนลดลง จำนวนพืช
 เพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนสินค้า
 อุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง, บ้านสี่แยก, จังหวัดกาฬสินธุ์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Title : Self-reliance Community economic development guidelines at Moo 2,
Ban Si Yak, Somdet District, Kalasin Province

Author: Mrs. Natda Phonprathom

Degree : Ph.D. (Regional Development Strategies)
Rajabhat Mahasarakham University

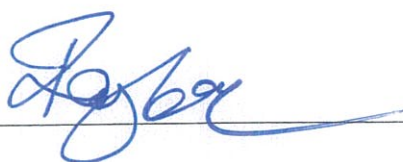
Advisors : Assistant Professor Dr.Rungson Singhalert
Assistant Professor Dr.Danwichai Sayrugsa

Year : 2020

ABSTRACT

The purposes of this study were to 1) To study the status quo, problems, and needs in developing the self-reliance community economy at Moo 2, Ban Si Yak, Somdet District, Kalasin Province. 2) To establish guidelines in improving the self-reliance community economy at Moo 2, Ban Si Yak, Somdet District, Kalasin Province. 3) To carry out a trial and assess the development of a self-reliance community economy at Moo 2, Ban Si Yak, Somdet District, Kalasin Province. The research procedures were divided into 3 phases as follows: Phase 1) the researcher studied the status quo, problems, and needs in developing the self-reliance community economy by collecting data from 285 households, using both qualitative and quantitative methods in analyzing data. The collected data were categorized into themes and sub-themes and described text using qualitative instruments while the quantitative method was used to analyze frequency, percentage, mean, and standard deviation. Phase 2) the researcher established guidelines in improving the self-reliance community economy at Moo 2, Ban Si Yak, Somdet District, Kalasin Province, and brought the developed guidelines up into the brainstorming session with all stakeholders in workshops to criticize the guidelines and to find the final product of its plan. Phase 3) The guidelines were tested to 35 households with six months trial period and the outcome of its effect was assessed thereafter. The data were then analyzed by using repeated measures MANOVA to compare the before-and-after development of self-reliance community economy at Moo 2, Ban Si Yak, Somdet District, Kalasin Province.

Results showed that : 1) There are 285 households or more precisely 1,116 people, divided into 543 males and 281 females. The main occupation is farmer receiving 23,000 aht/household/year. The problem found are (1) Lack of working capital. (2) Lack of knowledge and a very experience in their occupation. (3) Lack of field trips to learn from a role model. (4) Lack of support from the government. (5) Experiencing drought every year, thereby causing local people to need water resource which is truly necessary for plants and animals. This community needs a guideline in living lives according to the sufficiency economy philosophy, which is reducing expenses and increasing revenue. The community needs these activities as follows: (1) Field trips to emulate the success from a role model. (2) Cultivation of organic vegetables. (3) Raising catfishes for sale. (4) Raising frogs for sale. 5) Raising local chickens. (6) Oyster mushroom farming. (7) Raising ducks for sale. 2) It is found that the activities adopted in improving their quality of life were (1) Field trips to emulate the success of a role model. (2) Cultivation of organic vegetables. (3) Raising catfishes for sale. (4) Raising frogs for sale. (5) Raising local chickens. (6) Oyster mushroom farming. (7) Raising ducks for sale. and 3) The results of the trial run and the assessment revealed that all variables in the before-and-after adoption of the guidelines to develop the self-reliance community economy show the statistically significant difference at .05 level. This can be concluded that the established guidelines have played a crucial role in that people have higher income, lower expense, the higher amount of plants, mushrooms, raising animals, and the lower expenses on consumer goods.

Major Advisor

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอิงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษณ์ ขุนลิก ประชานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ธณัญชัย สิงหามาตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัยโตตรटक กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ สิงหเลิศ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แดนวิชัย สายรักษา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อสังเกตเพิ่มเติม ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุง แก้ไข จนวิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณอาจารย์หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ การพัฒนาภูมิภาคทุกท่าน ที่ได้เมตตาให้ความรู้ ให้คำปรึกษา แนะนำ แก้ไข ข้อบกพร่องต่างๆ ตลอดจนให้กำลังใจทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ของบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือด้วยการสนับสนุน อุปกรณ์เครื่องใช้ รวมทั้งการจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่คอยให้กำลังใจ เป็นกำลังใจ ให้ผู้วิจัย จนสำเร็จการศึกษา ประโยชน์และคุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชา พระคุณของ บิดา มารดา ตลอดจนบูรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

นางนัคดา พลประถม

สารบัญ

หัวเรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ค
ABSTRACT	จ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	6
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	6
1.4 สมมติฐานการวิจัย.....	6
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	7
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	8
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ	10
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	11
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักการพัฒนา	18
2.2 เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	27
2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	63
2.4 บริบทของหมู่บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์.	74
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	77
2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	84
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	86
การวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการใน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	86
การวิจัยระยะที่ 2 การสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	90
การวิจัยระยะที่ 3 การทดลองใช้แนวทางและประเมินผลแนวทาง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง	93

หัวข้อเรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	96
4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยระยะที่ 1	96
4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยระยะที่ 2	104
4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยระยะที่ 3	123
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	139
5.1 สรุปผล	139
5.2 อภิปรายผล	140
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	145
บรรณานุกรม	147
ภาคผนวก.....	155
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัยระยะที่ 1	156
ภาคผนวก ข เครื่องมือการวิจัยระยะที่ 2	169
ภาคผนวก ค เครื่องมือการวิจัยระยะที่ 3	176
ภาคผนวก ง ภาพการวิจัย.....	179
ประวัติผู้วิจัย.....	188

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1	จำนวนและร้อยละความต้องการกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ 103
4.2	ลำดับกิจกรรมที่ชุมชนต้องการนำไปปฏิบัติตามความเหมาะสม 109
4.3	กำหนดการไปทัศนศึกษาดูงาน บ้านหนองบัวโดน หมู่ที่1 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (วันที่ 17 กันยายน 2561)..... 112
4.4	กำหนดการอบรมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ (วันที่ 19 กันยายน 2561) 114
4.5	กำหนดการอบรมการเพาะเห็ดนางฟ้า (วันที่ 20 กันยายน 2561) 116
4.6	กำหนดการอบรมการเลี้ยงปลาอุก (วันที่ 22 กันยายน 2561) 117
4.7	กำหนดการอบรมการเลี้ยงกบ (วันที่ 23 กันยายน 2561) 119
4.8	กำหนดการอบรมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง (วันที่ 25 กันยายน 2561) 121
4.9	กำหนดการอบรมการเลี้ยงเป็ด (วันที่ 26 กันยายน 2561)..... 123
4.10	จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วม โครงการวิจัย 128
4.11	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง 130
4.12	การทดสอบการแจกแจงปกติ ค่า Kolmogorov-Smirnov และ Shapiro-Wilk ของตัวแปร 132
4.13	ผลการทดสอบสมมติฐานความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังการทดลองใช้ แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้สถิติ Repeated Measure Multivariate Analysis of Variance : MANOVA 133
4.14	เปรียบเทียบรายได้ครัวเรือน รายจ่ายครัวเรือน จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และจำนวนสินค้าอุปโภค บริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ของการดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ แบบทีละตัวแปร Univariate Tests 135

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 การเชื่อมโยงสัมพันธ์การพัฒนาแบบองค์รวม	21
2.2 มิติทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วม	26
2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย	85
4.1 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์	109
4.2 กระบวนการดำเนินการวิจัยแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์	138
ง.1 การจัดประชุมประชาชนในชุมชน ระยะที่ 1	180
ง.2 การจัดเวทีประชุมสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของชุมชน ระยะที่ 1	180
ง.3 การลงทะเบียนการประชุมเชิงปฏิบัติการ ระยะที่ 2	181
ง.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระยะที่ 2	181
ง.5 การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	182
ง.6 การปลูกเห็ดนางฟ้า	183
ง.7 การเลี้ยงปลาตู้	184
ง.8 การเลี้ยงกบ	185
ง.9 การเลี้ยงไก่พื้นเมือง	186
ง.10 การเลี้ยงเป็ด	187

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงปีพุทธศักราช 2560 – 2564 ประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ในการพัฒนาประเทศยังคงประสบปัญหาสถานะแวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ อาทิ กระแสการเปิดเศรษฐกิจเสรี ความท้าทายของเทคโนโลยีใหม่ๆ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรง ประกอบกับสถานการณ์ต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของประเทศในปัจจุบันที่ยังคงประสบปัญหาในหลายด้าน เช่น ปัญหาการผลิต ภาพการผลิต ความสามารถในการแข่งขัน คุณภาพการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางสังคม เป็นต้น ทำให้การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 จึงจำเป็นต้องยึดกรอบแนวคิดและหลักการในการวางแผนที่สำคัญดังนี้ 1) การน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม 3) การสนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศ และ 4) การพัฒนาสู่ความมั่นคง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559, น. 14-23)

จากการวางแผนพัฒนาประเทศที่สำคัญ โดยได้น้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาแก้ปัญหาที่กำลังประสบกับสถานะแวดล้อมและบริบทของการเปลี่ยนแปลงในการหาทางออกให้สังคม เศรษฐกิจชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองถือได้ว่าเป็นแนวทางสำคัญแนวทางหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจอย่างจริงจัง ความจริงแล้วแนวคิดและการปฏิบัติชุมชนแบบพึ่งตนเอง มีอยู่ในสังคมไทย นานมาแล้ว แต่ขอบเขตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทนี้ค่อนข้างจำกัดและไม่ค่อยแพร่หลายนัก ความคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในชนบท ได้กลายเป็นกระแสสังคมในประเทศไทยภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน พระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองและการพัฒนาที่สมดุลยั่งยืนเป็นแนวคิดสำคัญ ซึ่งหมายถึงการผลิต การแปรรูป การค้าและการบริการที่มีได้หวังผลกำไรเพียงอย่างเดียวแต่ยังตระหนักถึง ความพอใจที่แม้จะได้เงินเพียงเล็กน้อย แต่ตนเองครอบครัวและชุมชน ดำรงอยู่อย่างรู้จักสามัคคี และอาจใช้ชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพื้นฐาน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ

เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลเป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน มีความเป็นบูรณาการ คือ ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจใดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน และอยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ปรินทรมหากุมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้ทรงพระราชทานการเสพระราชดำรัสแก่ปวงชนชาวไทยเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 รับสั่งตอนหนึ่งเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง “ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมดแม้จะไม่ถึงครึ่งอาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่ายๆ โดยมากคนใจร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้จะสามารถที่จะแก้ไขได้” ซึ่งเป็นแนวทางให้ประชาชนทุกหมู่เหล่ายอมรับไปเป็นแนวปฏิบัติเพื่อการดำรงชีวิตในยามที่ประเทศประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทำนุบำรุงพื้นฐานของตนเองให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนก็คืออย่างเดียวกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550, น. 18-23)

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพยายามพึ่งตนเองช่วยตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ “พอมีพอกิน” โดยเฉพาะอาหารที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถจะผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้างแต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด พยายามกอบเหนี่ยวสินให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พอใจในสิ่งที่ได้รับโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยหรือให้มีรายจ่ายไม่เกินรายวัน เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุลเมื่อสมดุลก็เป็นปกติสบายไม่เจ็บไข้ ไม่วิกฤต เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ข้อสำคัญเมื่อพูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองเศรษฐกิจแบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ จากที่กล่าวมาข้างต้นปรัชญาของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองยังได้ถือเอาคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “คนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน” เป็นที่ตั้ง แนวคิดนี้เห็นว่าคนเราต้องกินต้องบริโภค เพราะฉะนั้นพื้นฐานที่สุดของคน คือ การผลิต การผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของคน การค้า และการแลกเปลี่ยน หรือ การตลาด มีความสำคัญเช่นเดียวกัน แต่สำคัญเป็นอันดับถัดมา ไม่ใช่อันดับแรก ดังนั้นแนวความคิดนี้จึงเห็นว่าก่อนอื่นจะต้องให้เกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ ชุมชนต้องพึ่งตนเองให้ได้และในท้ายที่สุดสังคมและประเทศจึงจะพึ่งตนเองได้เช่นกัน การทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยปลูกทั้งข้าว ผัก ผลไม้ยืนต้นขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด ไก่ หมู และการทอผ้าใช้เอง เป็นรูปแบบพื้นฐานที่สุดและเป็นรูปแบบในอุดมคติของการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง แต่กิจกรรมทางเศรษฐกิจพึ่งตนเองก็จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์

และทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นควบคู่กันไปด้วย (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2541ก, น. 37-43)

แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการค้า หรือการแลกเปลี่ยนในตลาด แต่แนวความคิดนี้เห็นว่าหากเกษตรกรเน้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพียง เพราะมีจุดมุ่งหมายจะนำไปขายเพื่อเอาเงินไปซื้อข้าวปลาอาหาร ฯลฯ มาบริโภค ในไม่ช้าเกษตรกรจะเป็นหนี้เป็นสินหมดความเป็นตัวของตัวเอง และแม้แต่จะรักษาสถาบันครอบครัวของตัวเองเอาไว้มิให้แตกสลาย ก็ยากที่จะรักษาเอาไว้ได้ สาเหตุก็เป็นเพราะว่าราคาปัจจัยการผลิตพืชผล และสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพของเกษตรกรถูกกำหนดจากกลไกราคาทั้งหมด ค่อนข้างชัดเจนว่าเป็นเพราะโดยทั่วไปราคาของปัจจัยการผลิต จะเพิ่มขึ้นเร็วกว่าราคาพืชผลของเกษตรกรที่นำออกสู่ตลาด นอกจากนี้ก็เป็นเพราะว่าเกษตรกรก้าวสู่ขั้นตอนของการค้า การแลกเปลี่ยนในตลาด โดยที่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองในเรื่องปากท้องได้ ในทางตรงกันข้าม หากเกษตรกรสามารถทำการผลิตข้าว ปลา อาหารเอาไว้กินในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนดต่อตลาดว่าจะนำผลผลิตส่วนที่เหลือจากการบริโภคอะไรบ้างและในจำนวนเท่าใดออกขายในตลาด ผลผลิตส่วนเกินทั้งหมดที่ออกสู่ตลาด คือ “กำไร” ของเกษตรกร โดยนัยยะนี้ เกษตรกรจะกลายเป็น “ผู้กำหนด” หรือ “ตัวกระทำ” (Actor) ต่อตลาด ไม่ใช่ตลาดเป็นตัวกำหนดหรือตัวกระทำต่อเกษตรกรดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปรัชญาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ไม่ได้ปฏิเสธ “ลัทธิปัจเจกชนนิยม” ของเศรษฐกิจตลาด เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองเน้นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในระดับชุมชนหมู่บ้านและหรือตำบล ในขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์ไม่ให้ความสำคัญกับชุมชนหมู่บ้าน แต่ให้ความสำคัญกับการรวมตัวของกลุ่มพ่อค้าและสมาคมอุตสาหกรรมในเมืองมากกว่า

ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชนใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็นแกนกลางในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สัจจะ การทำความดี ความมีเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีสมานฉันท์ คนมีช่วยคนจน การยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้า ฯลฯ เป็นทั้งการประพฤติปฏิบัติทางด้านสังคม และเป็นมิติการทำธุรกิจของชุมชนในเวลาเดียวกันด้วย ธุรกิจของชุมชนชาวบ้านที่อำเภอแม่ทาจังหวัดลำพูน ที่ชุมชนมารวิชัยจังหวัดอยุธยา กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่จังหวัดสงขลา และจังหวัดตราด ฯลฯ เป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองที่มีศีลธรรมและความดีงามคอยกำกับพฤติกรรมของตนเองไว้ด้วยอาจเรียกระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองตามคุณลักษณะนี้ว่า “ระบบเศรษฐกิจที่ถูกกำกับด้วยคุณธรรม” ก็ได้ (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2541ข, น. 42)

นอกจากนี้รากฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนพึ่งตนเอง เน้นการเกษตร เน้นการพึ่งพาตนเอง เน้นการใช้ทรัพยากรในหมู่บ้าน ในท้องถิ่น และเน้นการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน ยุทธศาสตร์นี้จะให้การสนับสนุนรากฐานการผลิตทางการเกษตรของชุมชน ให้เป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์

การเกษตรขนาดย่อมที่ละก้าว โดยให้ชุมชนเป็นทั้งผู้ประกอบการและเจ้าของทุนในเวลาเดียวกัน ในระยะเฉพาะหน้านี้ ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองถือเอาการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่การผลิตทางการเกษตรแบบพึ่งตนเอง เป็นงานใจกลางของภารกิจทั้งปวง ส่วนการพัฒนาอุตสาหกรรม การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรเป็นภารกิจต่อเนื่องและที่สำคัญที่สุดก็คือการพัฒนาอุตสาหกรรม จะต้องไม่แยกออกจากการเกษตร รากฐานของการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมแปรรูป ในชุมชนหมู่บ้านและตำบลนับหมื่น ๆ แห่งในอนาคตจะเป็นเหมือนเสานับหมื่น ๆ ต้น ที่ค้ำจุนระบบเศรษฐกิจไทยเอาไว้ได้อย่างมั่นคง โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบนี้จะสามารถยืนด้านทานกับความผันผวนทางเศรษฐกิจ อันเกิดจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่รุนแรงมากขึ้นในระดับโลกและการเก็งกำไรจากกลุ่มทุนทั้งในระดับสากล ระดับภูมิภาค และในประเทศและวัฏจักรทางเศรษฐกิจ อันเป็นกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติของระบบเศรษฐกิจตลาดที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

การส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจพึ่งตนเองของกระทรวงมหาดไทยในขณะนี้ ข้าราชการต้องไม่เป็นผู้ลงมือทำเองอย่างในอดีต หากแต่เป็นเพียงผู้ที่ให้ความสะดวก และเป็นผู้ให้การสนับสนุน แก่ชาวบ้านและชุมชนเป็นหลัก ชาวบ้านและชุมชนเป็นผู้คิดเอง ลงมือทำเอง และจัดการด้วยตัวเอง แนวทางการสร้างสรรค์กิจกรรมของมหาดไทยต้องยึดถือ หลักการทำงานแบบไตรภาคี หรือพหุภาคี ซึ่งประกอบด้วย 1) ข้าราชการส่วนภูมิภาค (ผู้ว่าราชการและหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ) 2) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และ 3) ประชาชนในท้องถิ่น (คนท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน สถาบันการศึกษา ในท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน หรือองค์กรของคนท้องถิ่น ฯลฯ (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2541ค, น. 50) เบื้องลึกของยุทธศาสตร์นี้แฝงฝังไว้ด้วยหลักการของพุทธศาสนาที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เน้นความเป็นชุมชนและเน้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ที่ยึดมั่นในสัจจะ การทำความดี เมตตา การเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่และการมีสมาธิฉันท์

จากความสำคัญของการเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพึ่งพาตนเองแล้วยังเป็นกลไกที่เสริมสร้างสังคมไทย ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจากความสมดุล ความพอประมาณอย่างมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองอย่างเพียงพอ พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีความสามารถที่จะปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และมีคุณลักษณะตามที่ประเทศต้องการ (บรรชกร กล้าหาญ, 2553, น. 57)

บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบันเป็นชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสมเด็จ มีจำนวนครัวเรือน 285 ครัวเรือน ประชากร 1,116 คน เพศชาย 543 คน เพศหญิง 573 คน ประชากรส่วนใหญ่มีค้ำขาย รับจ้าง และอาชีพเกษตรกร มีปัญหาในด้านความเป็นอยู่ของชาวบ้านในปัจจุบันชุมชนนี้มีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดจากชุมชนชนบทเข้าสู่การเป็นชุมชนเมือง และเป็นพื้นที่ที่ทางหลวงหมายเลข 12 ผ่าน เชื่อมไปยังกลุ่มประเทศอินโดจีน ได้แก่ พม่า ไทย ลาว และเวียดนาม ส่งผลให้บ้านสี่แยกขยายตัวอย่างรวดเร็ว ชุมชนเดิมซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรมีการปรับตัวไม่ทันจึงเกิดปัญหาตามมาเช่น ปัญหาหนี้สินที่เพิ่มขึ้นจากการบริโภคของสังคมนิยมที่ต้องการให้ผู้บริโภคและให้เงินหมุนเวียนมากที่สุด ผู้ผลิตต้องการผลิตสินค้าให้ได้มากที่สุด ผู้ขายต้องขายให้ได้มากที่สุดโดยมีการโฆษณาสิ่งต่างๆ มีการขายตรงส่งถึงบ้าน ชาวบ้านถูกกระตุ้นให้อยากกินอยากใช้ ด้วยเหตุผลที่เกี่ยวกับสุขภาพ ความสะดวกสบาย เป็นปัจจัยที่ซื้อหาได้ด้วยเงินผ่อน มีตลาดนัด รถเร่ขายอาหารและสิ่งของต่างๆ เป็นประจำ ประชาชนซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคจากตลาดนัดและรถเร่ขายเหล่านี้มากกว่าการปลูกเอง ทำเอง เลี้ยงเอง โดยไม่คำนึงถึงค่าใช้จ่ายได้ของตนเอง นอกจากนั้นยังมีบริษัทเครดิตให้กู้ยืมนำไปซื้อรถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า โทรศัพท์มือถือและอื่นๆ ทำให้มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น (ผลสำรวจของกองสวัสดิการสังคม เทศบาลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ 2560)

จากสภาพปัญหาและองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นเพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ของรัฐบาลโดยน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองให้มากที่สุดซึ่งยึดเป็นกรอบแนวคิดและหลักการในการพัฒนาเป็นอันดับแรก ในการพัฒนาประเทศและผู้วิจัยมีฐานะเป็นผู้อาศัยร่วมกับชาวบ้านในบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เห็นสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการชาวบ้านอย่างชัดเจน และเป็นข้าราชการบำนาญ อยากมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่เน้นการยังชีพในครัวเรือนและชุมชนเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้และที่สำคัญที่สุดเป็นการกระตุ้นชุมชน ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ปลูกเห็ด และจำนวนค่าใช้จ่ายในการซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์” และนำผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” เป็นต้นแบบ เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์ของชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งส่งผลต่อชุมชนเข้มแข็ง สังคมอยู่กันอย่างมีความสุขตลอดจนนำไปสู่การบรรลุผลระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 บ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีสภาพปัจจุบัน ปัญหา และสมาชิกในชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองอย่างไร

1.2.2 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีกระบวนการ ขั้นตอน รายละเอียดการดำเนินงาน อย่างไรบ้าง

1.2.3 ผลของการทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนการพัฒนา ทั้งโดยรวมและในแต่ละตัวแปร เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.2 เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.3 เพื่อทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4 สมมติฐานการวิจัย

จากการทดลองใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น รายจ่ายครัวเรือนลดลง จำนวนพืช สัตว์ และเห็ดเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง และระดับการปฏิบัติการเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเพิ่มมากขึ้น โดยผลของการพัฒนาดีขึ้นจากสภาพเดิมก่อนมีการพัฒนา

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ด้านพื้นที่ ทำการศึกษาในหมู่บ้านบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.5.2 ด้านเนื้อหา ศึกษาบริบทชุมชน แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อนำกระบวนการและผลของการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองและสมาชิกในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

1.5.3 ระยะเวลา

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในระยะที่ 1 นี้ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน

ระยะที่ 2 เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ในระยะที่ 2 นี้ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน

ระยะที่ 3 ทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ในระยะที่ 3 นี้ใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

1.5.4 ประชากรและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในระยะที่ 1

ผู้วิจัยต้องศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย

1.5.4.1 ประชากร ได้แก่ สมาชิกในชุมชนของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีจำนวน 285 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,116 คน เป็นเพศชาย จำนวน 543 คน เพศหญิงจำนวน 573 คน (แผนชุมชนบ้านสี่แยก ข้อมูล ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2560) ซึ่งในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ประกอบด้วย ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกษตรกร พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ พระ ครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน นักวิชาการ และผู้วิจัย

1.5.4.2 เครื่องมือ ได้แก่

- 1) แบบสอบถามเพื่อสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน โดยใช้สำรวจข้อมูลครอบครัว
- 2) แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ ครู และผู้นำชุมชน
- 3) แบบบันทึกรายรับของครัวเรือน ในรอบ 1 เดือน
- 4) แบบบันทึกรายจ่ายของครัวเรือน ในรอบ 1 เดือน
- 5) แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

1.5.5 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเพื่อสร้างแนวทางการวิจัยในระยะที่ 2

ผู้วิจัยได้สร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย

1.5.5.1 กลุ่มตัวอย่าง คือ สมาชิกในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการและสามารถเข้าร่วมทุกกิจกรรมตลอดโครงการ จำนวน 35 ครอบครัว (สมัครใจเข้าร่วมโครงการ)

1.5.5.2 ผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้วิจัย และผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินความเหมาะสมของโครงการ ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน

1.5.6 กลุ่มทดลองและตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยเพื่อการทดลองและประเมินผลการวิจัยในระยะที่ 3

ผู้วิจัยได้ทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย

1.5.6.1 กลุ่มทดลอง ได้แก่ สมาชิกของชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการและสามารถเข้าร่วมทุกกิจกรรมตลอดโครงการ จำนวน 35 ครอบครัว (สมัครใจเข้าร่วมโครงการ)

1.5.6.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

- 1) ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
- 2) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่
  - 2.1) รายได้ครัวเรือน
  - 2.2) รายจ่ายครัวเรือน
  - 2.3) จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ
  - 2.4) จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ
  - 2.5) จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ
  - 2.6) จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

“แนวทางการพัฒนา” หมายถึง กระบวนการ ขั้นตอน รายละเอียดที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้น ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

“เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” หมายถึง กิจกรรมที่กลุ่มสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลิตอาหารไว้รับประทานในครอบครัวให้เพียงพอ โดยการปลูกผักเช่น พริก มะเขือ ตะไคร้ หอม กระเทียม มะละกอ มะนาว กัลย ฯลฯ เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ ปลา กบ ไก่ ปลูกเห็ด เช่น เห็ดขอนดำ เห็ดนางฟ้า

“การพัฒนา” หมายถึง การวางแผนการดำเนินงาน กระตุ้นให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ผลิตผล จากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม

“รายได้ครัวเรือน” หมายถึง รายได้ทั้งหมดที่ครัวเรือนหาได้ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ของสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

“รายจ่ายครัวเรือน” หมายถึง รายจ่ายทั้งหมดที่ครัวเรือนใช้ไปในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา ของสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

“จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ” หมายถึง พืชทั้งหมดที่ครัวเรือนปลูกไว้และมีอยู่เพื่อการยังชีพในชีวิตประจำวัน ได้แก่ พริก มะละกอ หอม กระเทียม มะเขือ ตะไคร้ มะนาว กัลย เป็นต้น โดยนับจำนวนรวมเป็นต้น ของสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

“จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ” หมายถึง จำนวนสัตว์ทั้งหมดที่ครัวเรือนเลี้ยงไว้และมีอยู่เพื่อการยังชีพในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หมู เป็ด ไก่ ปลา กบ เป็นต้น โดยนับจำนวนรวมเป็นตัว ของสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

“จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ” หมายถึง จำนวนเห็ดทั้งหมดที่ครัวเรือนปลูกไว้และมีอยู่เพื่อการยังชีพในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เห็ดนางฟ้า โดยนับจำนวนเป็นถุง ของสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

“จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า” หมายถึง จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคทั้งหมดที่ครัวเรือนซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน ได้แก่ น้ำปลา ผงชูรส พริก มะเขือ หอม กระเทียม มะนาว สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม สุรา บุหรี่ เป็นต้น โดยนับจำนวนรวมเป็นชนิดของสินค้าที่ซื้อของสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1.7.1 ได้แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่สามารถนำไปพัฒนาชุมชนตนเองเข้าสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนต่อไป แก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชนได้
- 1.7.2 เป็นต้นแบบตัวอย่างของแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
- 1.7.3 สมาชิกในชุมชนมีความพึงพอใจในแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัย ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐาน และแนวทางในการวิจัยโดยแบ่งหัวข้อเรียงลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักการพัฒนา
2. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
4. บริบทของบ้านสี่แยกหมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักการพัฒนา

คำว่า การพัฒนา ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Development นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง และการพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น ความหมายของการพัฒนานั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมายทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของการพัฒนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของ “พัฒนา” ว่าเป็น “ทำให้เจริญ” ดังนั้นการพัฒนาจึงหมายถึง การทำให้เจริญ

ปกรณีย์ ปรียากร (2538, น. 5) ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการของการให้ได้มาซึ่งความเจริญเติบโตที่มั่นคงในความสามารถของระบบ โดยการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ ให้บรรลุความสำเร็จที่ก้าวหน้า ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

สนธิยา พลศรี (2545, น. 2-5) ได้จำแนกความหมายการพัฒนาออกได้เป็น 10 ลักษณะ คือ

1. การพัฒนาจากรูปศัพท์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตออกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

2. การพัฒนา ในความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิมความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไปเพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่ใช่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม

3. การพัฒนา ในความหมายนักเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ความเจริญเติบโตแต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวของเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

4. การพัฒนา ในความหมายของนักพัฒนาบริหารศาสตร์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม)

5. ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

6. การพัฒนา ในทางเทคโนโลยี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งมีความหมายอีกแนวทางหนึ่ง

7. การพัฒนา ในความหมายของนักวางแผน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้าในลักษณะของแผนและโครงการแล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ จะเห็นได้ว่าความหมายของการพัฒนาทางการวางแผนกำหนดให้การพัฒนาเป็นกิจกรรมของมนุษย์และเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าเท่านั้นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดจากการวางแผนโดยมนุษย์ไม่ใช่การพัฒนาในความหมายนี้

8. การพัฒนา ในความหมายของการปฏิบัติการเป็นความหมายต่อเนื่องจากความหมายทางการวางแผนโดยมุ่งเน้นถึงการนำแผนและโครงการไปดำเนินการอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง เพราะถึงจะมีแผนและโครงการแล้วแต่ถ้าหากไม่มีการนำไปปฏิบัติการพัฒนา ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้

9. การพัฒนา ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุขมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น

10. การพัฒนา ในนักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของการพัฒนา โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม คือ มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข

และมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายทางการวางแผน คือ ด้วยวิธีการจัดสรรทรัพยากรของสังคม อย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพซึ่งนักวางแผน เรียกว่า การบริหารและการจัดการนั่นเอง

11. การพัฒนา ในนักพัฒนาชุมชน หมายถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคม มนุษย์ให้ดีขึ้นแต่นักพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่มนุษย์ในชุมชนต้องร่วมกันดำเนินงานและได้รับผลจากการพัฒนาร่วมกัน

จากความหมายในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาที่มีความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างการออกไปบ้างซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความหมายเหล่านี้อาจสรุปได้ว่าการพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผน โครงการและดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง

2.1.2 กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา

เนลิว นูร์กิติ และคณะ (2545, น. 55-56) ได้กล่าวว่า เป็นกระบวนการความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้โดยการทำงานร่วมกันใช้ความพยายามร่วมกันและไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และเป็นกระบวนการความคิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะความร่วมมือ “เบญจภาคี” ซึ่งได้แก่ องค์กรประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชนและนักวิชาการเข้ามาร่วมในการพัฒนาเพื่อเสริมพลังของแต่ละฝ่ายให้แข็งแกร่งโดยการคิดและเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์มีการปฏิบัติอย่างจริงจังบนรากฐานความรัก ความเมตตา โดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน โดยคำนึงถึง (1) ประชาชนเป็นศูนย์กลางโดยเปลี่ยนเป้าหมายจากหน่วยงานมาเป็นประชาชน (2) สหวิชาการแบบองค์รวม โดยเปลี่ยนความเชื่อที่จะทำเป็นส่วนๆ แล้วนำมาผสมผสานกัน ให้เป็นการนำความจริงทั้งหมดมาจัดการไปพร้อมกัน (3) การมีส่วนร่วมของประชาชนนำประชาชนมาร่วมโครงการหรือกิจกรรมของหน่วยงานไปให้ประชาชนมีแผนการพัฒนาของเขาและหน่วยงานที่เข้าไปร่วมทำงาน (4) การร่วมกันทำงาน นำกิจกรรมที่หลากหลายของหน่วยงานมาผสมผสาน โดยการค้นหาความคิดร่วมกันและทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกันนอกจากนี้ยังมีข้อเสนอ กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาหรือฐานความคิดใหม่สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ การรวมพลังสร้างสรรค์บนพื้นฐานแห่งความรู้รักสามัคคี การบูรณาการนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมที่ดีประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลักโดยเป็นกำหนดความต้องการในการพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ของชุมชนและองค์กรชุมชน คือ กลไกและกระบวนการสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน

อภิชาติ คำดี (2552, น. 4) ได้กล่าวถึง กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาท้องถิ่นว่า ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึงครอบคลุมทั่วทุกภูมิภาค โดยมีรูปแบบขององค์กรท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไปอาทิองค์กรท้องถิ่นที่มีความเก่าแก่ยาวนานมากที่สุดอย่างเทศบาล

ถัดมาคือองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และองค์กรท้องถิ่นที่เกิดขึ้นหลังสุดคือองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) รวมทั้งการปกครองพิเศษอีก 2 รูปแบบคือกรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา ความสำเร็จในการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นจึงฝากไว้กับผู้นำองค์กรท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ที่มาจาก การเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ กระบวนทัศน์ (Paradigm) หรือแนวความคิดอย่าง เป็นระบบในการพัฒนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำองค์กรท้องถิ่นในการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีประโยชน์สุขของประชาชนเป็นเป้าหมายสำคัญ

จากการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการผสมผสานกับประสบการณ์ พอดีจะสังเคราะห์ออกมาเป็น กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาท้องถิ่นดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) การพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ นั้นต้องเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึงเป็นการพัฒนาที่ทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ มี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมและสังคมที่ดีงาม เข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและ เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) การพัฒนาที่ดีนั้น ไม่จำเป็นต้องติดยึดอยู่กับ ตำราหรือทฤษฎีการพัฒนาแบบตะวันตกที่อาจไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย ดังนั้นการศึกษา ค้นคว้าภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นแนวทางที่นักบริหารการ พัฒนาพึงให้ความสำคัญเป็นความจำเป็นที่ผู้นำองค์กรท้องถิ่นต้องรู้เท่าทัน มองเห็น โลกทั้งใบ แต่ ต้องเข้าใจท้องถิ่นของตนเองอย่างแท้จริง เพื่อออกแบบการพัฒนาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับ สภาพ “ภูมิสังคม” ของท้องถิ่นนั้น ๆ “Think Globally, but Act Locally” (Peter Drucker)

3. ความเสมอภาค (Equity) เป็นหัวใจสำคัญของสังคมประชาธิปไตยที่ให้ความเคารพใน ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน กระบวนทัศน์ในการพัฒนาก็เช่นเดียวกันประชาชน ทุกคนต้องมีความเท่าเทียมกันในการได้รับ โอกาสจากการพัฒนานโยบายสาธารณะและ โครงการ พัฒนาในด้านต่าง ๆ ขององค์กรท้องถิ่นจึงต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคไม่ใช่กำหนดมาจาก พรรคพวก หัวหน้าหรือฐานคะแนนเสียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นก็ต้องคำนึงถึง โครงสร้างของการกระจายรายได้ควบคู่ไปกับความเจริญเติบโตด้วย

4. การกระจายอำนาจ (Decentralization) สังคมโลกปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการกระจาย อำนาจทั้งในระดับโลก ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ด้วยความเป็น โลกแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน การกระจายอำนาจจึงเป็นแนวคิดสำคัญสำหรับการพัฒนาทุกระดับ ภายใต้หลักการที่ว่าไม่มีผู้ปกครอง ใดที่เข้าใจใกล้ชิดเข้าถึงประชาชนและการแก้ปัญหาได้ดีเท่ากับผู้ปกครองที่มาจากประชาชนด้วยตนเอง การบริหารการพัฒนายุคใหม่จึงต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) เพื่อให้การพัฒนาและการแก้ปัญหาสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่าง

แท้จริง และวิธีการพัฒนานั้นต้องเป็นแบบจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) ไม่ใช่แบบบนลงล่าง (Top Down Management) เหมือนอย่างในอดีต

5. ความคุ้มค่า (Productivity) หมายถึงการพัฒนาต่าง ๆ นั้นมีความคุ้มค่าหรือไม่เมื่อเปรียบเทียบกับทรัพยากรที่ใช้ไปกับผลที่ได้รับกลับมา ในภาคเอกชนนั้นมักจะเน้นการบริหารที่มีประสิทธิภาพ (Efficiency) คือทำถูกวิธี (Do Thing Right) เพื่อให้ต้นทุนต่ำสุดได้กำไรสูงสุด แต่ในภาครัฐหรือองค์กรท้องถิ่นที่มีประโยชน์สาธารณะ (Public Benefit) เป็นเป้าหมายนั้นควรเน้นการบริหารที่มีประสิทธิผล (Effective) คือทำถูกเรื่อง (Do right Thing) โดยมุ่งที่ประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลัก โครงการพัฒนาบางอย่างอาจไม่คุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจแต่ถ้ามีความคุ้มค่าในเชิงสังคม, วัฒนธรรม, การศึกษา หรือคุณภาพชีวิตของประชาชนก็อาจดำเนินการได้กระบวนทัศน์ในการพัฒนาเหล่านี้ ต้องอยู่ภายใต้ร่มธงใหญ่คือ หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือหลักในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีอันประกอบด้วย การมีส่วนร่วม (Participation) ความโปร่งใส (Transparency) การตรวจสอบได้ (Accountability) นิติธรรม (Rules of Law)

2.1.3 หลักการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

หลักการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (เจลีว บุรีภักดี และคณะ, 2545, น. 56-57) เป็นการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การพัฒนาของประชาชนเป็นการพัฒนา ความรู้ความสามารถของประชาชนโดยการเรียนรู้อย่างมีระบบ การพัฒนาโดยประชาชนเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้ลงมือทำการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตนเองและการพัฒนาเพื่อประชาชนเป็นการพัฒนาของหน่วยงานภายนอกชุมชนที่ดำเนินการให้กับประชาชน โดยคำนึงถึงประชาชนและดำเนินงานตามความต้องการของประชาชนอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาซึ่งจะเป็นวิธีที่จัดการให้ประชาชนร่วมกันเก็บวิเคราะห์ข้อมูลค้นหาปัญหาชุมชนกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาดัดสติใจเลือกกิจกรรมลงมือดำเนินการและประเมินผลสรุป คือ 1) ร่วมมือกันอย่างพันธมิตรที่เท่าเทียมกันด้วยวิสัยทัศน์ร่วม นับถือกัน พยายามทำด้วยกันและยอมรับกัน 2) กระตุ้นและดำเนินการในการเสริมพลังความพยายามพัฒนาของประชาชนทุกหนทุกแห่ง 3) มาตรการกำหนดมาจากเบื้องต้นต้องเปลี่ยนกระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพของผู้ทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างพื้นฐานความสามารถหลายด้านเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 4) รูปแบบเทคนิค วิธีการที่ถ่ายทอดลงมาให้ประชาชนต้องเปลี่ยนเป็นการให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและแหล่งทรัพยากร ตามสะดวกผู้เชี่ยวชาญเป็นฝ่ายอำนวยความสะดวกสร้างให้ประชาชนสั่งสมประสบการณ์และความรู้ 5) การอำนวยความสะดวกให้ประชาชนวางแผนงาน โครงการพัฒนาความต้องการความอดทนและทักษะการปฏิบัติในการสนับสนุนการเรียนจากการปฏิบัติจริง และ 6) การจัดการให้ปฏิบัติได้จนเป็นนิสัยต้องเปลี่ยนจากการควบคุม สั่งการ ไปเป็นการให้มีส่วนร่วมและสร้างความสามารถ

ลิจิต ซีรเวคิน (2548, น. 25-30) ได้กล่าวถึง การบริหารงานที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen Center) หมายถึง การเอาผลประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง ทรัพยากรที่ใช้ทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ และเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจะต้องมีนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเป็นพื้นฐาน แนวการบริหารดังที่กล่าวมาแล้วนี้อยู่บนพื้นฐานของหลักการที่ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย และเสียงประชาชนเป็นเสียงสวรรค์ (vox populi, vox dei) ได้กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การบริหาร โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลางนั้นเป็นการสะท้อนถึงหลักปรัชญาและการปฏิบัติภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ประชาชนจะต้องเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากนโยบายโครงการและการใช้ทรัพยากร ดังนั้นทรัพยากรอันจำกัดจะต้องมีการนำไปใช้ประโยชน์ หรือมีการแจกแจงโดยถือเอาความต้องการของประชาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งสามารถจะใช้ทรัพยากรดังกล่าวใน 2 ส่วนด้วยกัน คือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อการแก้ปัญหาจำเป็นเร่งด่วนของประชาชน ปัญหาดังกล่าวอาจจะเป็นปัญหาซึ่งประชาชนได้เรียกร้องมาในลักษณะของการร้องทุกข์ต่อผู้บริหารประเทศ หรือโดยผู้ถือบังเหียนการบริหารประเทศเป็นผู้เห็นปัญหาเอง ยกตัวอย่างเช่น ในหมู่บ้านห่างไกลที่ไม่มีความสะดวกสบายในชีวิตเนื่องจากขาดสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ประชาชนในหมู่บ้านอาจจะรวมตัวกันเรียกร้องผ่านผู้นำหมู่บ้าน ส่งคำเรียกร้องดังกล่าวไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการดังที่กล่าวมา นั่นคือ การนำส่วนนำเข้า (Input) จากการเรียกร้องทางการเมือง (Political Demand) ของประชาชนเข้าสู่ระบบของการตัดสินใจ ซึ่งได้แก่ ผู้บริหาร อันมีหลายระดับด้วยกัน ตั้งแต่ส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค จนมาถึงส่วนกลาง ขึ้นอยู่กับว่าขอบข่ายของการเรียกร้องดังกล่าวว่าจะผ่าน ไปยังหน่วยงานใดทั้งนี้ก็เพื่อให้มีการพิจารณาและตัดสินใจวางเป็นนโยบายเพื่อนำทรัพยากรมาแก้ปัญหา ดังกล่าวขณะเดียวกันถ้าหากหน่วยงานหรือผู้บริหารที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพื้นที่ใดมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นและถึงแม้ไม่มีการเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาตามที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น ผู้รับผิดชอบในการบริหารก็สามารถเสนอแนะนโยบายได้เองอันถือว่าเป็นนโยบายที่เกิดจากผู้รับผิดชอบโดยตรง เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับประชาชนหรือที่เป็นที่ทราบกันว่าเป็น Within-Put (ภายใน)

2. การวางแผนนโยบายและการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ดีขึ้น ถึงแม้ประชาชนในพื้นที่หนึ่ง ๆ จะมีความจำเป็นพื้นฐานครบถ้วนแล้วก็ตามแต่การบริหารที่ดีก็คือการทำให้เกิดคุณภาพดีขึ้นในทุกๆระดับถ้าทรัพยากรเอื้ออำนวย ตัวอย่างเช่น ในหมู่บ้านซึ่งมีถนนหนทางสำหรับการคมนาคมและการขนส่งอยู่แล้วก็อาจจะมีการพัฒนาพื้นผิวจราจรให้ดีขึ้นจากดินลูกรังมาสู่การลาดยางแอสฟัลท์หรือการสร้างด้วยคอนกรีต ฯลฯ ซึ่งการวางแผนนโยบายในส่วนนี้มีจุดมุ่งเน้นเพื่อการ

พัฒนาไม่เพียงการแก้ปัญหาและจากตัวอย่างดังกล่าวก็อาจอนุมานได้ว่าเมื่อพื้นผิวจราจร เพื่อการขนส่งมีคุณภาพดีขึ้นการเดินทางก็จะสะดวกและถ้ามีการขยายถนนให้มีขนาดกว้างขึ้น การขนส่งสินค้าด้วยรถบรรทุกขนาดใหญ่ก็จะสะดวกรวดเร็วนำไปสู่การขนส่งสินค้าที่ผลิตในชุมชนนั้น ๆ ไปสู่ตลาดภายนอกได้มากยิ่งขึ้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง ก็คือการมีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ครบบริบูรณ์ซึ่งนอกจากจะเป็นการยกคุณภาพชีวิตของชุมชนนั้น ๆ แล้วยังมีส่วนส่งเสริมชักจูงการเข้ามาลงทุนในอุตสาหกรรมของนักลงทุนเนื่องจากมีความครบถ้วนในโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ เส้นทางคมนาคมและการขนส่ง ทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวนี้มีเป้าหมายสำคัญคือ เพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้งอันได้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ใช่เพื่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นประชาชนส่วนน้อยตัวอย่างของการมีนโยบายเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ที่เห็นเป็นรูปธรรมได้ก็คือ การจัดสรรที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรที่ไร้ที่ดินทำกิน การจัดหาแหล่งน้ำและการพัฒนาชนบท ซึ่งมีการเน้นเป็นอย่างมากในสมัยรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ โดย 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ มุ่งเน้นพัฒนาชนบทเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ของประเทศอย่างไรก็ตามการบริหาร โดยประชาชนเป็นศูนย์กลางแม้จะเป็นหลักการที่ดีแต่ในทางปฏิบัติย่อมจะพบอุปสรรคในระดับหนึ่งโดยอุปสรรคต่าง ๆ นั้นส่วนหนึ่งเกิดจากระบบส่วนหนึ่งเกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและส่วนหนึ่งเกิดจากประชาชน เช่น 1) ในส่วนของระบบนั้น โครงสร้างของระบบราชการ เกิดจากกฎหมายที่ล้าสมัย ขั้นตอนที่ยุ่มหุ้มและยึดเยื่อที่เรียกว่า Red Tape เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารงาน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง (1) ปรับปรุงแก้ไขปฏิรูปโครงสร้างระบบราชการ เพื่อให้มีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น (2) กฎหมายที่ล้าสมัยต้องมีการยกเลิก (3) ขณะเดียวกันงานที่มีความซ้ำซ้อนกันก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้มีความกะทัดรัด (4) ที่สำคัญกระบวนการการบริหารงานจะต้องเปิดช่องว่างระหว่างประชาชนกับหน่วยงาน นอกจากนี้ การเอื้ออำนวยความสะดวกในมุมต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับบริการที่เร็วขึ้น เป็นจุดสำคัญของการบริหารงาน โดยประชาชนเป็นศูนย์กลาง เรื่องที่น่ายินดีก็คือ กระบวนการทำบัตรประชาชน การต่อทะเบียนรถยนต์ ในปัจจุบันกระทำได้อย่างรวดเร็วโดยอาศัยสมอกลเป็นเครื่องมือ 2) อุปสรรคส่วนที่สอง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวนไม่น้อยยังคงติดนิสัยแบบเก่า ถือตัวเป็นเจ้าเป็นนายของประชาชน ไม่เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม เทรตรงในเรื่องกฎระเบียบ ขาดความยืดหยุ่น และที่สำคัญ ขาดความฉลาดเฉลียว ไม่ปรับปรุงสมรรถภาพและสมรรถนะของการทำงาน ทำงานแบบเช้าชามเย็นชามในลักษณะชั่งกะตาย ขาดความกระตือรือร้น ทั้งนี้ เนื่องจากขาดแรงจูงใจหรืออาจจะเนื่องจากความบกพร่องของระบบอันเนื่องมาจากการเล่นพรรคเล่นพวก หรือถูกแทรกแซง โดยการเมืองทำให้ขาดขวัญและกำลังใจจนกลายเป็น

ปัญหาและอุปสรรคถ้าไม่มีการแก้ไขผู้เสียผลประโยชน์ก็คือประชาชนผู้เสียภาษี และ3) ในส่วนของประชาชนซึ่งเป็นศูนย์กลางในการบริหารอาจจะกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคในตัวเองด้วย เช่น (1) ถ้าประชาชนมีความเชื่อซาและขาดความกระตือรือร้น (2) ไม่เรียกร้องสิทธิที่ตนควรมีควรรู้ได้ (3) สยบเกรงกลัวต่ออำนาจรัฐและบารมีของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทำให้ขาดความกล้าหาญและเรียกร้องต่อสู้เพื่อสิทธิ ความพยายามที่จะปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้นก็จะไร้ผล

ขณะเดียวกันประชาชนที่ช่วยโอกาสหาประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวก็จะมีส่วนทำให้เกิดความล้มเหลวของการบริหาร โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เช่น การกู้เงินจากธนาคารประชาชน มาซื้อโทรศัพท์มือถือหรือมาใช้จ่ายฟุ่มเฟือย กินเหล้าเมายา การแจ้งข้อมูลเท็จเพื่อจะได้ประโยชน์จากโครงการของรัฐ ฯลฯ การขาดความซื่อสัตย์สุจริตในหมู่ประชาชนหรือการไม่ให้ความร่วมมือกับทางฝ่ายรัฐย่อมจะเป็นอุปสรรคสำคัญของการบริหารงานดังกล่าว

ประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการบริหารงาน โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลางซึ่งแตกต่างจากการบริหารงานแบบเก่าจะมีทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมในแง่รูปธรรมนั้น สิ่งที่เห็นชัดก็คือการให้ความสำคัญและการใช้ทรัพยากร ทรัพยากรถ้าหากใช้ในโครงการที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกลุ่มที่ได้เปรียบในสังคมก็สะท้อนให้เห็นถึงหลักการบริหารว่า เพื่อประโยชน์ของชนกลุ่มน้อย แต่ถ้าทรัพยากรส่วนใหญ่นำไปสู่การเสนอนโยบายที่อิงประชาชน เช่น นโยบายต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น ประชาชนย่อมจะได้ประโยชน์ในเชิงรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัด เช่น คนที่เข้าไม่ถึงแหล่งเงินทุนก็จะมีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินทุนในนโยบายแปลงทรัพย์สินให้เป็นทุน คนที่ไม่มีบ้านอยู่อาศัยก็จะมีบ้านอยู่อาศัยทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น ส่วนในเชิงนามธรรมนั้น สิ่งที่ประชาชนจะได้จากการบริหารที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางก็คือทัศนคติที่มองประชาชนเป็นส่วนสำคัญของคนในชาติประโยชน์ที่ให้กับประชาชนซึ่งมาจากเงินภาษีอากรของประชาชนก็คือ การให้บริการโดยรัฐผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับการบริการดังกล่าวและรัฐก็มีหน้าที่ให้บริการดังกล่าวเช่นเดียวกัน

ดังนั้น ทัศนคติแบบเจ้าขุนมูลนายแบบเดิมที่มีการตั้งกรมประชาสงเคราะห์ จึงต้องเปลี่ยนเป็นกรมสวัสดิการสังคม และในแง่หนึ่งจะเห็นเด่นชัดยิ่งขึ้นก็น่าจะเปลี่ยนเป็น กรมบริการประชาชน เพราะรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่นำเอาภาษีประชาชนมาใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชน ประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับนั้นเป็นสิทธิอันชอบธรรมและภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยผู้ทำหน้าที่ก็คือ ผู้ซึ่งประชาชนมอบอาณัติให้ทำแทนตนด้วยการเลือกให้เป็นตัวแทนเข้าไปนั่งในสภาและบริหารประเทศ ส่วนกลไกที่เป็นระบบราชการที่ปฏิบัติงานอยู่นั้นก็มาจากเงินภาษีของประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ได้รับเงินเดือนจากประชาชน หลักการดังกล่าวนี้เป็นปรัชญาสำคัญของ

การบริหารงานที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง อันสะท้อนถึงปรัชญาหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย และสิ่งที่สามารถเรียนรู้ได้จากการปรับสู่ระบบการบริหารงานแบบใหม่ก็คือ

ประการแรก ทักษะคติของการทำงานจะต้องเปลี่ยนจากความเป็นเจ้าขุนมูลนาย ไปสู่การเป็นผู้รับใช้ประชาชนตามอาณัติที่ได้รับมอบ

ประการที่สอง วิธีการทำงานจะเปลี่ยนจากการนั่งเทียนคาดคะเนของผู้ซึ่งมีความรู้เหนือกว่า มาสู่การสำรวจความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นการสื่อสารสองทางซึ่งได้แก่ การเรียกร้องทางการเมืองและการตอบสนองมากกว่าการยื่นให้แบบในอดีต

ประการที่สาม โครงการหลายโครงการประชาชนต้องมีส่วนร่วมซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีบัญญัติไว้แล้วในรัฐธรรมนูญทั้งในระดับการเมือง ระดับชาติ และระดับท้องถิ่น เช่น การทำประชาพิจารณ์ การมีส่วนร่วมในการลงประชามติ การมีสิทธิที่จะเข้าชื่ออีก 50,000 ชื่อ เพื่อเสนอร่างกฎหมายในหมวด 3 และ หมวด 5 ของรัฐธรรมนูญ อันได้แก่ สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ นอกจากนี้ในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชนก็มีสิทธิที่จะรักษาสิ่งที่มีคุณค่าทั้งในแง่ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น

ประการที่สี่ การบริหารงานที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นตามที่กล่าวมา จะนำไปสู่การพัฒนาการบริหารงานแบบธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งประกอบด้วย ความชอบธรรม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของประชาชน ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการบริหารงาน การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่

กล่าวโดยสรุป การบริหารงานที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางเป็นหลักการบริหารงานธรรมาภิบาล สะท้อนถึงปรัชญาการปกครองระบอบประชาธิปไตย และอำนาจอธิปไตยของปวงชน

2.1.4 การพัฒนาแบบองค์รวม

การพัฒนาแบบองค์รวม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน จำเป็นต้องเรียนรู้ถึงหลักการพัฒนาแบบองค์รวม ได้มีผู้กล่าวถึงความหมาย แนวคิด หลักการ พัฒนาแบบองค์รวมเอาไว้หลายท่าน เช่น

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2550, น. 14) ให้ความหมาย คำว่า “องค์รวม” หรือ Holistic มาจากรากศัพท์ในภาษากรีก คือ Holos หมายถึง ความเป็นจริงหรือความสมบูรณ์ทั้งหมดของสรรพสิ่ง มีเอกลักษณ์และเอกภาพที่มีอาจแบ่งแยกเป็นส่วนย่อยได้หรือมีความหมายตามพจนานุกรมภาษาอังกฤษ ฉบับออกซฟอร์ดว่าแนว โนม์ตามธรรมชาติในการสร้างองค์ภาพพ (Wholes) ที่มีคุณสมบัติมากกว่าผลรวมขององค์ประกอบและจากการค้นพบทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ ที่สอดคล้องกับทฤษฎีองค์รวม ในศตวรรษที่ 20 ได้มีการนำเอาหลักการในทางคณิตศาสตร์มาใช้อ้างอิงด้วยแบบจำลองทางเศรษฐมิติ

และการหาดัชนีสำคัญสำหรับชีวิตการค้นคว้าหาการตรวจวัดที่ให้ค่าได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุดทำให้แนวคิดแบบองค์รวมทวีความสำคัญยิ่งขึ้นและสามารถพิสูจน์ได้ตามหลักทางวิทยาศาสตร์มีการนำไปสู่การผสมผสานศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันและเป็นหัวใจของการให้กำเนิดศาสตร์แขนงใหม่ เช่น ทฤษฎีระบบ (System Theory) และทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) เป็นต้น

แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์ (2553, น. 114-124) กล่าวถึง แนวคิดแบบองค์รวมว่า แนวคิดขององค์รวมแตกต่างกับแนวคิดแบบแยกส่วนโดยสิ้นเชิงโดยทฤษฎีแบบแยกส่วน (Reductionism) เชื่อว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งหากมีการเฝ้าสังเกตอย่างเป็นกลางก็จะสามารถพบความเป็นจริงในแต่ละส่วนและเมื่อรวมส่วนความเป็นจริงเหล่านั้นเข้าด้วยกันบุคคลนั้นก็สามารเข้าถึงความจริงทั้งหมดได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์รวมทั้งสามารถควบคุมจัดการทุกสิ่งให้เป็นไปได้ตามต้องการโดยมีขอบเขตของความรู้และความเป็นจริงเป็นตัวกำหนด

เจเลียว บุรีภักดี และคณะ (2545, น. 57) ได้กล่าวว่า เป็นระบบคิด ระบบคุณค่าและวิธีการปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหมด คือ

1. สาระสำคัญของการพัฒนาแบบองค์รวม มีดังนี้

1.1 พัฒนาคนเพื่อให้คนสามารถกำหนดการดำเนินการพัฒนาตนเอง ครอบครัว

และชุมชน

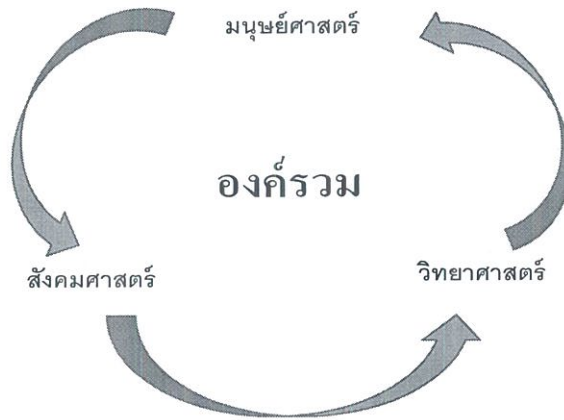
1.2 พัฒนาในทุกเรื่องพร้อมกันไปทั้งคน สังคม และสิ่งแวดล้อม

1.3 มีกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องร่วมกันทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชน

1.4 ภาาการพัฒนาค่าง ๆ ทุกระดับมีส่วนร่วมสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ

ชุมชน

1.5 มีวิธีคิดและสานึกว่าการพัฒนาของชุมชนมีความหลากหลาย มีพลวัตและมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นสมมูลพอดีกับธรรมชาติ ซึ่งสามารถแสดงการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 การเชื่อมโยงสัมพันธ์การพัฒนาแบบองค์รวม. ปรับปรุงจาก ศูนย์อำนวยการจัดการความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, โดย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2550.

2. ข้อควรคำนึงถึงการพัฒนาแบบองค์รวม คือ
  - 2.1 พัฒนาทั้งคน ชุมชน สังคมทั้งระบบ
  - 2.2 วิสัยทัศน์ร่วมทุกด้าน โดยคิดแบบรวบยอด (Critical Thinking)
  - 2.3 วางแผนยึดหลักพื้นที่ที่มีการทำแผน โครงการพัฒนาและการจัดการตนเอง
  - 2.4 ประชาชนในพื้นที่ที่มีการทำแผน โครงการพัฒนาและการจัดการตนเอง
  - 2.5 กรอบงานระดับบนต้องทำเพื่อเสริมพลังของคนระดับล่างและสร้าง

บรรยากาศให้สามารถเป็นไปได้

- 2.6 แผนย่อยของการพัฒนาต้องอยู่ในกรอบของแผนรวม
- 2.7 เทคนิคและงานที่ต้องทำเชื่อมโยงกับงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ไม่แยก

เป็นส่วน ๆ วิธีทำงานที่ดีที่สุด คือ การให้ประชาชนตระหนักในการพัฒนาตนเองแบบรวมทุกด้าน และทำงานร่วมกันให้บรรลุถึงผลรวมและกระบวนการร่วมกันทำงานทุกระดับ

2.1.5 การพัฒนาบนมิติวัฒนธรรม

การพัฒนาบนมิติวัฒนธรรมประกอบไปด้วยหลาย ๆ ส่วนที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่แล้วในสังคมนั้น ๆ จึงมีผู้ให้ความหมาย แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาบนมิติวัฒนธรรมเอาไว้หลากหลาย ดังต่อไปนี้

ประเวศ วสี (2542, น. 17) ได้ให้ความหมาย วัฒนธรรม คือ พลังแห่งการพัฒนา แต่การที่วัฒนธรรมไม่มีพลังเพราะสังคม ได้รับการสื่อความหมายของคำว่าวัฒนธรรมในรูปแบบที่ไม่มีชีวิตคนส่วนใหญ่เมื่อได้ยินคำว่า วัฒนธรรม มักหมายถึง การแสดงและพิธีการในวันสำคัญของชาติ หรือ

การร้องรำทำเพลงและศิลปะ วัตถุ เท่านั้นจึงมองไม่เห็นว่าคุณธรรมจะเป็นพลังในการพัฒนาได้ จึงให้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมจะมีพลังในการพัฒนา อยู่ที่ความเข้าใจความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ความเข้าใจเป็นพลังหรืออำนาจ อันยิ่งใหญ่ คือ อำนาจแห่งความเข้าใจ (Power of Understanding) ฉะนั้นการที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมกับการพัฒนาควรเริ่มต้นที่การบูรณะ คำว่าวัฒนธรรม คำว่าบูรณะในที่นี้หมายถึง บูรณะความเข้าใจของสาธารณะ ตัวอย่างเช่น การที่สัตว์ หรือมนุษย์ตัวใดตัวหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่งจะอยู่รอดได้ต้องเรียนรู้และมีปัญญาในระดับหนึ่ง ชุมชนหรือสังคมใดสังคมหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ช้านานก็ต้องมีปัญญา เรียกว่า ปัญญาของชุมชนหรือสังคม แม้แต่มนุษย์ปรากฏตัวบนโลกเมื่อประมาณหนึ่งล้านปีมาแล้ว โรงเรียนและห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ พึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้เอง ก่อนหน้านั้นเป็นเวลาช้านานหรือนับตั้งแต่มีความเป็นมนุษย์นั้น แหละมนุษย์ได้เรียนรู้ สะสม ความรู้และถ่ายทอดความรู้ มนุษยชาติจึงมีความรู้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับซึ่งต่างจากสัตว์ สัตว์ไม่สามารถสะสมถ่ายทอดความรู้แต่ละตัวต้องตั้งต้นใหม่ สัตว์จึงไม่มีความงอกงาม (Culture) หรือวัฒนธรรม มนุษยชาติมีความงอกงามหรือวัฒนธรรม อันหมายถึง การเรียนรู้สะสมความรู้ และถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของการปฏิบัติ การปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชุมชน หรือวิถีชีวิตของชุมชนคือวัฒนธรรม มนุษย์เกิดมาท่ามกลางวัฒนธรรม หรือการปฏิบัติที่เห็นเขาปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป ดังที่เรียกว่า หล่อหลอมทางวัฒนธรรม มนุษย์ถูกหล่อหลอมหรือเรียนรู้โดยวัฒนธรรม

2. การปฏิบัติ เช่น การยืนสองขา การเดิน การพูด การกิน การแต่งตัว การทำที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน การปฏิบัติต่อกัน การปฏิบัติร่วมกัน หรือขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ศูนย์กิจกรรม ประดิษฐ์กรรม วรรณกรรม การนับถือศาสนา การปกครอง เหล่านี้คือ วัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของชุมชนหรือสังคมได้มาจากประสบการณ์จริง เลือกลงกรอง กลั่นกรอง ลองใช้และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบต่อกันมาอีกชื่อหนึ่งของวัฒนธรรมคือ ภูมิปัญญาดั้งเดิม (Traditional Knowledge) วัฒนธรรมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ จึงแตกต่างกัน นี่ต่างจากวิทยาศาสตร์ซึ่งเหมือนกัน เช่น วัฒนธรรมของคนในเขตหนาว เขตร้อน ริมภูเขา ริมทะเล ในทุกราชเป็นต้น จึงแตกต่างกันเรียกว่ามีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในประเทศเดียวกัน วัฒนธรรมของภูมิภาคท้องถิ่นต่าง ๆ ก็แตกต่างกันแม้ในแต่ละหมู่บ้านหรือในแต่ละครอบครัวก็อาจมีวัฒนธรรมบางอย่างที่แตกต่างกันวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเป็นธรรมชาติ หรือเป็นความงามตามธรรมชาติ

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นปัญญาที่ผูกติดกับแผ่นดินถิ่นต่าง ๆ หรือแผ่นดินการให้คำจำกัดความว่า วัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญา (อ่านว่า พูมิ-ปัน-ยา) จึงมีความเหมาะสม เพราะภูมิแปลว่าแผ่นดิน ภูมิปัญญาหมายถึงปัญญาที่ผูกติดอยู่กับแผ่นดิน หรือท้องถิ่น

บัดนี้ ควรเข้าใจได้แล้วว่าปัญญาของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียน และห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์เท่านั้นแต่มีกระแสของปัญญาอีกกระแสหนึ่งซึ่งยาวกว่ากว้าง ไกลและลึกซึ้งกว่า เรียกว่า ปัญญาทางวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญา การเรียนในห้องเรียนขณะนี้ เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีมากกว่าการพัฒนาปัญญาจึงเป็นเรื่องสั้น แคบ ไม่ลึกซึ้ง ที่ว่ากระแสปัญญาสายวัฒนธรรมยาวกว่า กว้าง ไกลกว่า และลึกซึ้งกว่า ก็โดยที่ความรู้ทางวัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์จึงสืบทอดเป็นกระแสธารปัญญามาเป็นเวลานาน จากที่ว่างไกลกว่าก็โดยที่วัฒนธรรมเป็นความรู้ที่อย่างบูรณาการที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งหมดทุกด้าน อันเนื่องด้วยสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ว่าลึกซึ้งกว่าก็เพราะวัฒนธรรมมีมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณที่ตื่นแต่ก็ยิ่งลึกกว่ามิติทางวัตถุคือวัฒนธรรมให้สุนทรียสแห่งความงามและความไพเราะจากความสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่ไปไกลกว่านั้นก็คือวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับคุณค่าอันสูงส่งลึกซึ้งทางจิตวิญญาณและนำมาซึ่งความสุขอันประณีตล้ำลึกจากอิสรภาพ อันเป็นความสุข ทางจิตวิญญาณ (Spiritual Happiness)

เมื่อถึงขั้นนี้ก็จะเข้าใจได้ไม่ยากแล้วว่า วัฒนธรรมเป็นรากฐานของสังคมแต่ละสังคม สถาปัตยกรรมทางวัตถุต้องมีรากหรือฐาน (Foundation) ฉะนั้นสังคมหรือสถาปัตยกรรมทางสังคมก็ต้องมีรากฐาน ฉะนั้น รากฐานของสังคม คือ วัฒนธรรม ซึ่งมีรากยื่นไปยาวไกลดังกล่าวแล้วข้างต้น ถ้าสถาปัตยกรรมทางสังคมจะยิ่งสูงขึ้นฐานยิ่งต้องแน่นถ้า ไม่แน่นสังคมก็แกว่งหรือล้มได้ง่าย เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นชัดขึ้นธุรกิจมีเงินแต่ไม่มีรากทางวัฒนธรรมฉะนั้นเราจึงเห็นภาพนักธุรกิจที่มั่งคั่ง แต่ขาด ฐานทางวัฒนธรรมมีความเคว้งคว้างทางจิตใจและสังคม ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเหมือนอุ้งที่ให้ความรู้สึกสุขสบายแก่คนที่พุ่ม พักมาในวัฒนธรรมนั้น ๆ เช่น คนไทยเมื่อไปอยู่ในวัฒนธรรมอื่นก็ไม่สบายเท่าอยู่ในวัฒนธรรมไทยอาจจะมีการเครียดหรือเจ็บป่วยอย่างอื่น อันเป็นความเจ็บป่วยทางวัฒนธรรม (Cultural Illness)

ประเทศไทย ถ้ามองแต่การพัฒนาธุรกิจ วัฒนธรรมไทยจะสูญหายไปจากดินแดนที่เรียกว่า ไทยแลนด์ เมื่อสูญวัฒนธรรมก็เท่ากับสูญชาติ การพัฒนาที่ตัดขาดจากรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเองจึงก่อความเสียหายสุดคณานับจำเป็นที่จะต้องทบทวนการพัฒนาและสร้างความเข้าใจถึงการพัฒนาที่ไม่ตัดรากทางวัฒนธรรมของตนเอง นี่เป็นเรื่องของวัฒนธรรม กับการพัฒนา สอดคล้องกับ เฉลียว บุรีภักดี (2545, น. 58-63) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบมิติวัฒนธรรมว่า เป็นการมองปัญหาแบบองค์รวมสรรพสิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กัน โดยที่ไม่แยกเป็นส่วน ๆ รวมทั้งการมองวิถีคิดของคนในชุมชนที่อธิบายสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์เชื่อมโยงกับระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ของคนใน

สังคมรวมทั้งคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ถูกครอบงำความคิดจากใคร โดยอาศัยกระบวนการเสริมสร้างพลังสังคม ดังนี้

1. การเสริมสร้างต้นทุนทางวัฒนธรรมทั้งภูมิปัญญา ความรู้ อุดมการณ์ คุณค่าทางศีลธรรม และทรัพยากรส่วนรวม อันจะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันและเกิดความพร้อมที่จะร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อท้องถิ่นของตนเอง

2. การเสริมสร้างประชาสังคม เป็นการดึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยการเข้ามามีส่วนในการวางกฎเกณฑ์และกติกาสังคมเพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมกันรับผิดชอบตรวจสอบและได้ประโยชน์จากสังคมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

3. การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างพลังในการดูแลท้องถิ่นเพื่อให้สามารถมีอาชีพพอเพียงและดูแลปกป้องสิทธิท้องถิ่นและทรัพยากรของตนได้อย่างยั่งยืน

4. การเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพลังสังคมที่ผู้คนมีความแตกต่างกันทั้งฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิต วิถีชีวิตและชาติพันธุ์ การเคารพสิทธิความเป็นคนเท่าเทียมกัน

โดยมิติทางวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อชุมชน คือ การที่ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมนั้นต้องมาจากการเคลื่อนไหวมิติทางวัฒนธรรมอย่างมีพลวัตอันจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์การร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมของชุมชนด้วยจิตวิญญาณซึ่งจะส่งผลต่อความยั่งยืนของผลที่จะเกิดขึ้น มิติทางวัฒนธรรมที่ควรคำนึงถึง ได้แก่

1. การพัฒนาแบบองค์รวม คือ การมองความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยที่ไม่แยกแยะเป็นส่วน ๆ มองอย่างเป็นระบบและมองเห็นภาพรวมในวงกว้างของชุมชนที่มีต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติสิ่งเหนือธรรมชาติและระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยคำนึงถึงระบบคุณค่า ระบบอุดมการณ์อำนาจ ระบบภูมิปัญญาและการจัดการกับความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วยการเรียนรู้การสร้างสรรค การผลิตและการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคม

2. คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การที่ไม่ถูกครอบงำทางความคิดจากใครจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ต่อการมีส่วนร่วม

3. กระบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สามารถผลิตสิ่งใหม่ ๆ และการรู้จักปรับตัวของชุมชนภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในระดับมหภาคถือว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาควรมีกรอบแนวคิด (Conceptual Frame) และแนวทางการพิจารณาจากมิติทางวัฒนธรรม ดังนี้

3.1 ชนบทเป็นรากฐานของการพัฒนา

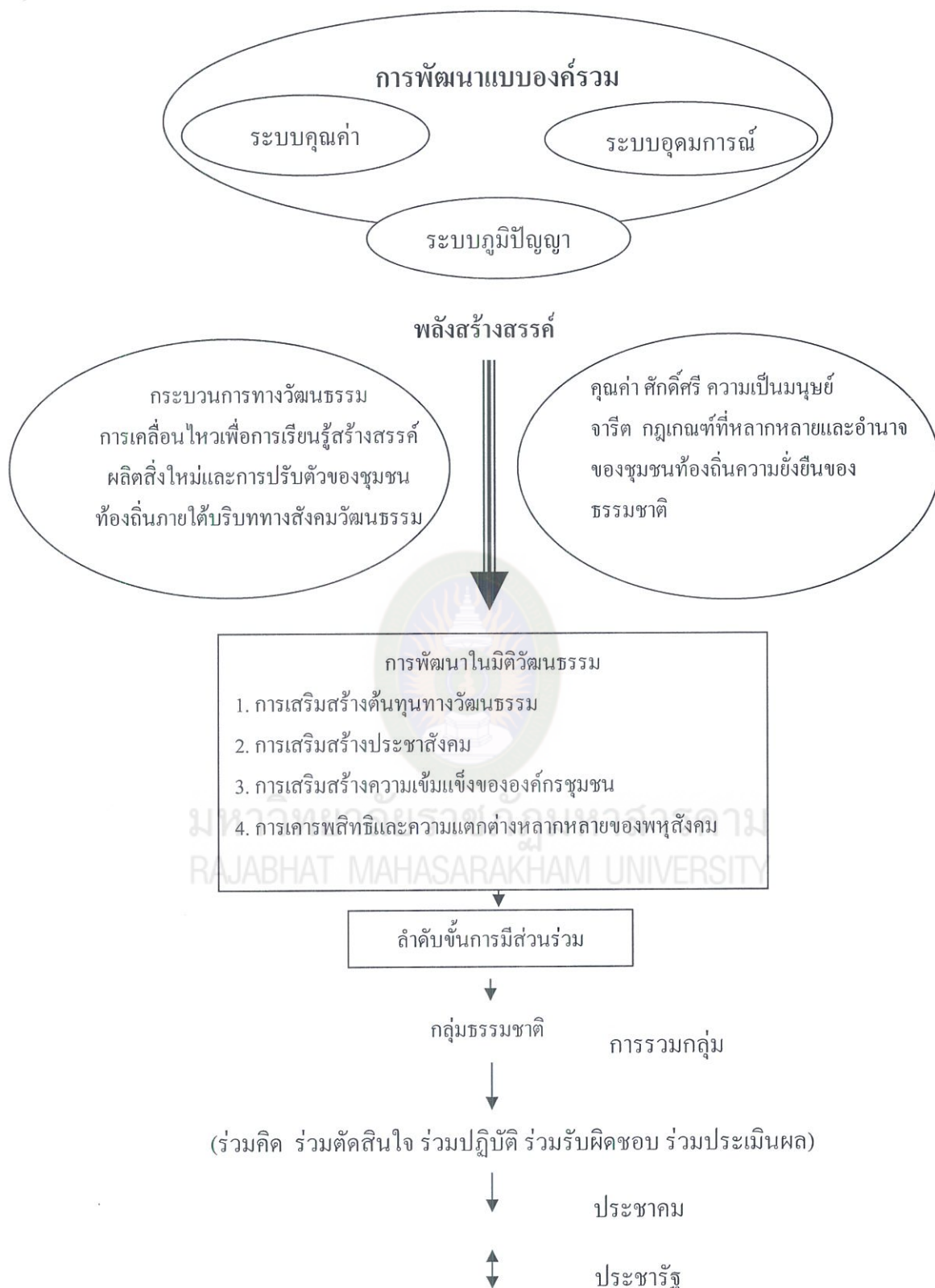
3.2 การดำเนินการพัฒนานั้นคือต้องคำนึงถึงการพัฒนาในเชิงวัตถุ (Material Development) ที่สอดคล้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านความรู้สึกรักหวงแหนของประชาชนให้เป็นอย่างดีเหมาะสม

3.3 ประชาชนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายในการพัฒนาเพราะประชาชนเป็นรากฐานของการพัฒนา

3.4 สำหรับประเทศไทย รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านการเกษตรควรจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชนบทด้านอื่น ๆ การพัฒนาจะมั่นคงและต่อเนื่องได้จะต้องมีโครงสร้างและระบบการเมืองที่มั่นคงและเป็นอิสระจากอิทธิพลทางการเมืองของประเทศอื่น ๆ ดังแสดงภาพที่ 2.2

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 2.2 มิติทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วม. ปรับปรุงจาก ชูติวิชาการวิจัยชุมชน. โดย เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, 2545, กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.

2.2 เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

2.2.1 ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2541, น. 6) ได้ให้ความหมายของ คำว่าเศรษฐกิจชุมชนว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) ระบบการผลิต ระบบการบริโภค ระบบการจัดการทุน (ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้เงิน) โดยอาศัยกิจกรรมกลุ่มเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม คน ครอบครัว ชุมชน และอาชีพเพื่อยกระดับการกินดีอยู่ดี และการทำมาค้าขายของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ดีของชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ดังนี้

“เศรษฐกิจ” หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน

“ชุมชน” หมายถึง หมู่บ้าน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ดังนั้น คำว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ระบบการผลิต การจำหน่าย การบริโภค และใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กที่อยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2542, น. 27) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชนหรือเอกชนร่วมกิจการ และ/หรือช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วนหรือการรับช่วงงานไปทำจากเอกชนหรือกลุ่มองค์กรอื่น โดยการประสานทำงานกับพหุภาคีกับหน่วยงาน/เอกชนและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุน การจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ส่งผลต่อคน ครอบครัว ชุมชน

ประเวศ วะสี (2542, น. 21) กล่าวว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวเชื่อมที่จะต้องมีการบูรณาการ ความเป็นบูรณาการของชุมชนทุกอย่างเชื่อมโยงกันหมดอันนี้จะทำให้ไม่สุดโต่ง ไม่เอาชุมชน ไม่เอาสิ่งแวดล้อม ไม่เอาวัฒนธรรมก็จะเป็นแนวคิดแบบสุดโต่ง ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนต้องเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจครอบครัวกับธุรกิจขนาดใหญ่ เชื่อมโยงกับการส่งออกและการตลาดเข้าด้วยกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สมพันธ์ เศรษฐกิจ (2545, น. 4) เสนอคำว่าเศรษฐกิจชุมชนที่มีความหมายครอบคลุม คำอื่น เช่น เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีนัยทางหลักการและแนวคิด เหมือนกัน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนนี้ มีนัยของความยั่งยืน 6 ประการ ดังนี้

1. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เริ่มจากสิ่งที่มีอยู่ไม่เป็นหนี้หรือเป็นหนี้้น้อย ๆ ลดความต้องการวัตถุเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการผลิต โดยการศึกษาเรียนรู้ แบ่งปันความรู้ เทคนิค และทรัพยากรด้วยกันเองและภายนอก ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีความขยัน หมั่นเพียร ดำรงชีวิต อย่างมีอิสระและศักดิ์ศรี มีความสมดุลทั่วภายในครอบครัว และการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกื้อกูลกัน

2. การดูแลสุขภาพสภาพตนเองได้ รู้จักการกินอยู่หลับนอน การพึ่งตนเองทางสุขภาพ ศึกษาหาความรู้สาเหตุอาการทางสุขภาพ

3. การรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกจนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ เน้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่ม เปิดเวทีสำรวจปัญหาและทางเลือกที่แก้ไขได้จริง ร่วมกัน

4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนด้วยจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนาโดยมีหลักคิดคนอยู่ร่วมกับ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

5. การดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวการอยู่ ร่วมกันในครอบครัวและชุมชน โดยไม่ละเลยและให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ ในการดำรงความเป็นชุมชนอย่างยั่งยืน

6. การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน เน้นกระบวนการผลิต การแปรรูป ลด การใช้สารเคมี การนำเข้าเครื่องจักรกล พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และส่งเสริมเทคโนโลยีพื้นบ้าน

ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์ (2557, น.1) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง เศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งปรารถนา คือ กิจกรรมเศรษฐกิจทั้งภาคเกษตรกรรมภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการที่คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมเป็นเจ้าของ โดยการพัฒนาจากฐานของ “ศักยภาพของท้องถิ่น” หรือ “ทุนในชุมชน” ซึ่งรวมถึงเงินทุน แรงงาน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ วัด ที่ดิน แหล่งน้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ สภาพภูมิ ประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ฯลฯ เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ เพื่อพัฒนาศักยภาพ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ซึ่งจะ ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ในขณะที่เดียวกันยังมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชน มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในการพึ่งตนเองที่เน้นการยังชีพในครัวเรือนและชุมชน โดยร่วมมือกันผลิตสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน สามารถผลิตข้าว ปลา อาหาร ไร่กินในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เพื่อเป็นการลดรายจ่ายครัวเรือน และในส่วนที่เหลือสามารถนำไปขาย เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ด้านอาหาร โดยการปลูกผัก (พริก มะละกอ เห็ด หอม กระเทียม มะเขือ ตะไคร้ มะนาว กัลย ๗๗) และเลี้ยงสัตว์ (หมู เป็ด ไก่ ปลา กบ ๗๗) สำหรับการบริโภคในครัวเรือนและชุมชนของตนเอง

2.2.2 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (2557, น. 1) ได้ให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ว่า เป็นการใช้นโยบายของพุทธศาสนา “ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแห่งตน” แนวคิดนี้เห็นว่าฐานที่สำคัญที่สุดของคน คือ คนจำเป็นต้องกิน ต้องบริโภค ดังนั้น การผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของคน การค้าและการตลาดมีความสำคัญ รองลงมา เพราะฉะนั้นก่อนอื่นต้องให้ชุมชนหรือเกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ชุมชนต้องพึ่งพาตนเองให้ได้และในท้ายที่สุดสังคมและประเทศจึงจะพึ่งตนเองได้จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรของท้องถิ่นควบคู่ไปกับการพึ่งตนเองแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการค้าหากเกษตรกรสามารถทำการผลิตข้าว ปลา อาหาร ไร่กินในครอบครัวได้อย่างพอเพียงเกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนดตลาดได้ว่าจะนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปสู่ตลาดเมื่อไหร่และสามารถกำหนดราคาเองได้ โดยมีแนวคิด คือ

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการชุมชน
3. ริเริ่มสร้างสรรค์จากชุมชน
4. ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น+สากล
5. เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ (บูรณาการ)
6. กระบวนการเรียนรู้
7. การพึ่งพาตนเอง

ประทีป วีรพัฒน์นิรันดร์ (2557, น. 2) ได้ให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ดังนี้

1. เน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการ มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและยึดพื้นที่เป็นหลักเพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น

2. สร้างภาคีและเครือข่ายความร่วมมือ ในลักษณะ “พหุภาคี” เพื่อประสาน “พลังสร้างสรรค์” ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็นแกนกลาง ส่วนภาคีอื่น ๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนา

3. เริ่มการพัฒนาจากชุมชนท้องถิ่นไปสู่ระดับชาติ และให้องค์กรชุมชนเป็นจักรกลสำคัญในการดำเนินการพัฒนาเพื่อให้เกิดพลังการพัฒนาจากความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง

4. ส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวบ้านและการสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านการศึกษา สาธารณะ สุข การผลิต การตลาด การระดมทุน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

5. ใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างการเรียนรู้และสร้างอาชีพที่หลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่คนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านเพศ วัย การศึกษา ความถนัด ฐานะ เศรษฐกิจ ฯลฯ

6. ยึดปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำรัส “การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง” ตามขั้นตอนของ “ทฤษฎีใหม่”

พิทยา ว่องกุล (2557, น. 1) ได้ให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า สามารถจำแนกธุรกิจชุมชนในสังคมไทยออกเป็น 2 แนวคิด ได้แก่

1. ธุรกิจชุมชนแบบปันผลนิยม เป็นแนวความคิดที่ส่งเสริมสนับสนุนการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนขึ้นเป็นองค์กรธุรกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งการประกอบการจะมีเป้าหมายที่ดอกผลหรือดอกเบี้ยเป็นกำไร เพื่อนำมาปันผลเป็นเงินให้แก่สมาชิก แนวความคิดนี้ส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานราชการจากกระทรวงหลักที่เข้าไปพัฒนาชนบท ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงสาธารณสุขรวมถึงการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนที่องค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วนเข้าไปดำเนินงานจุดประสงค์ของธุรกิจชุมชนแนวนี้เน้นการรวมตัวทำการผลิตเพื่อขาย แสวงหากำไรเพื่อแบ่งปันกันภายในกลุ่มยึดถือเงินตราหรือรายได้เป็นเป้าหมายเป็นระบบธุรกิจของชุมชนหรือกลุ่มที่ขึ้นต่อการขึ้นนำการจัดการระเบียบการบริหารจัดการการส่งเสริมทุนและความคุ้มครองโดยองค์กรรัฐ นอกจากนี้ องค์กรรัฐยังนำกลุ่มหรือองค์กรชุมชนไปพึ่งพิงกับองค์กรรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือสถาบันการเงิน ซึ่งเจริญเติบโตได้ด้วยดอกเบี้ยหรือดอกผลจากธุรกิจชุมชนทั่วประเทศ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ธนาคารออมสิน สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น ปัญหาการเป็นเจ้าของธุรกิจชุมชนหรือการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน ถ้าพิจารณาจากหลักการหรือการจัดตั้งอย่างผิวเผินจะดูเหมือนว่าเป็นบทบาทและหน้าที่ของชุมชนเอง แต่ถ้ามองในแง่ของการสนับสนุน

ความคิด ชี้นำ ระเบียบ และการบริหารจัดการแล้ว จะมาจากนโยบาย แผนงานหรือการเข้าไปดูแลควบคุม โดยเจ้าหน้าที่พนักงานขององค์กรรัฐ ยิ่งได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐมากเท่าไร เจ้าหน้าที่ก็จะเข้าไปควบคุมดูแลตามกฎระเบียบมากขึ้นเท่านั้น ทำให้เป็นอุปสรรคในการสร้างสรรค์ความคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาตนเอง กลุ่ม สหกรณ์ หรือองค์กรชุมชนล้วนตกอยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาของหน่วยงานรัฐทั้งสิ้น

2. ธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยม เป็นแนวความคิดธุรกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนหลักความช่วยเหลือพึ่งพิงกันของสมาชิกในชุมชน ยึดถือความมีส่วนร่วมและสร้างศักยภาพในการพัฒนาตนเองของชุมชน เอาชุมชนเป็นเป้าหมายที่จะกระจายรายได้ สร้างสวัสดิการชุมชนเป็นสวณมากกว่าการแบ่งปันดอกผลดอกเบี้ยจากการประกอบธุรกิจร่วมกัน หลักคิดของธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยมนี้แตกต่างและสวนทิศทางกับหลักคิดเศรษฐศาสตร์ตะวันตกหรือมิฉะนั้นก็จะนำเอาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์หลักการบริหารจัดการของทุนนิยมมาปรับใช้เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งทางเศรษฐกิจสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยหลักการสำคัญดังนี้ กระบวนการพัฒนาที่เป็นชุมชนพึ่งตนเองชุมชนยึดหลักการสร้างตนเอง พึ่งตนเอง โดยมองเป็นกระบวนการพัฒนาจากเล็กไปสู่อใหญ่สะสมจากน้อยไปสู่มากการมีส่วนร่วมของสมาชิก และใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวเชื่อมร้อยความหลากหลายหรือความแตกต่างของบุคคลเข้าด้วยกัน จนก่อให้เกิดเป็นพลังต่อรองและสร้างศักยภาพชุมชนในการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง กระบวนการพัฒนาแบบนี้ก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมจากระดับล่างสู่บน ชุมชนเป็นเจ้าของเป็นพระเอกและเป็นผู้กำหนดชะตากรรมชุมชนร่วมกันซึ่งแตกต่างจากการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีมุมมองเน้นการพัฒนาศักยภาพบุคคลต้องการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพแต่หากศึกษาให้ลึกซึ้งจะพบว่า เป็นแนวทางที่ขัดกับธรรมชาติของชุมชนไทย (ธรรมชาติแบบองค์รวมพึ่งพากัน) ขัดกับวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นรากเหง้าสังคม (สังคมเครือญาติและพวกพ้อง) และเป็นการสร้างอัตตาปัจเจกชนที่ขัดขวางการพัฒนาสังคมหากไม่เน้นการพัฒนาด้านจริยธรรมควบคู่ไปด้วยกระบวนการของชุมชนสร้างวงจรทุนเป็นหลักคิดของธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยมที่สร้างพื้นฐานการพัฒนาแบบยั่งยืนให้เกิดขึ้น โดยอาศัยกระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างทุนพื้นฐานที่จำเป็นของชีวิต ได้แก่ ทุน โภคทรัพย์ (ทุนชีวิต หรือทุนแห่งชีวิต) เป็นฐานปัจจัยสี่ ควบคู่และเอื้อประโยชน์กับทุนในลักษณะอื่น ๆ เช่น ทุนเงินตรา (กลุ่มออมทรัพย์) ทุนแรงงาน (กลุ่มลงแขก หรือชอมมือ หรือแชร์แรง) ทุนธุรกิจการค้า (สหกรณ์ร้านค้าชุมชน) ทุนแรงงานฝีมือ (กลุ่มจักสาน ทอผ้า ปั่นหม้อ แกะสลักไม้) ทุนสวัสดิการ (กลุ่มสวัสดิการชุมชน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มสมุนไพรรักษาตนเอง รวมไปถึงการเอากำไรจากกลุ่มต่าง ๆ มาตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการแล้วนำไปลงทุนในกิจการใหม่ๆ ที่มีความเสี่ยง โดยคิดว่าถ้ากิจการนั้นล้มเหลวชุมชนถือว่าไม่ขาดทุน) และทุนธุรกิจ-อุตสาหกรรมชุมชน

(กลุ่มยามรักษาความสงบ โรงสีชุมชน โรงงานยางพาราชุมชน โรงน้ำปลา โรงงานขนมจีน หรือห้องเย็นของชุมชน เป็นต้น)

ธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยมจะสร้างระบบความมั่นคงทางด้านปัจจัยสี่ ระบบสถาบันการเงินของชุมชนที่เข้มแข็ง ระบบสวัสดิการชุมชน ระบบธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนที่พึ่งพิงตนเองได้เหลือเท่าไรจึงขายให้ตลาดภายนอกพร้อมกับสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นภายในชุมชน มีระบบการตั้งสมมูลค่าส่วนเกินของชุมชนเพิ่มมากขึ้นและสามารถทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำเมื่อส่งสินค้าสู่ตลาดภายนอกโดยเฉพาะตลาดที่ยึดแนวทางเศรษฐกิจกระแสหลัก กระบวนการสร้างความมั่งคั่งชุมชนด้วยการลดรายจ่าย เป็นหลักคิดธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยมที่ทวนกระแสเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมซึ่งความมั่งคั่งมาจากการเพิ่มรายได้หรือการแสวงหากำไรสูงสุด ในขณะที่เดียวกันควรจะเข้าใจว่า ความหมายของคำว่า “ความมั่งคั่งของชุมชน” นั้น แตกต่างจากหลักคิดของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่ยึดถือปริมาณเงินตราหรือทรัพย์สินเป็นสำคัญ ความมั่งคั่งของชุมชนในหลักเศรษฐศาสตร์ชุมชนนิยม มีความหมาย 3 นัยยะ ได้แก่

1. ความมั่งคั่งจากความหลากหลายของภาคการผลิตจริงที่ชุมชนสามารถพึ่งพิงตนเองได้ โดยไม่ต้องซื้อจากภายนอกอันเป็นการนำเงินตราออกไปจากชุมชน ยิ่งชุมชนสามารถนำเอาความหลากหลายของสินค้าที่ผลิตเองได้มาใช้เป็นสวัสดิการชุมชนมากขึ้นเท่าใด ความมั่งคั่งของชุมชนจะเกิดมากยิ่งขึ้นเท่านั้น (หลักผู้บริโภคนิยมเป็นผู้ผลิต) พร้อมกับลดบทบาทความสำคัญของเงินตราให้น้อยลง ดังนั้น การสร้างวงจรทุนของชุมชนจะนำไปสู่ความมั่งคั่งเช่นนี้ได้

2. ความมั่งคั่งของชุมชนมาจากวงจรทุน ทำให้ต้นทุนสินค้าชุมชนต่ำมากอันเป็นผลจากระบบการผลิตและปรัชญาการผลิตแบบใหม่ที่ลดต้นทุน เมื่อนำสู่ตลาดทุนนิยมจะได้อัตราส่วนต่างกำไรส่วนเกินสูงแม้จะขายได้ส่วนน้อยก็ไม่ขาดทุนหรือขาดทุนน้อยอันเป็นผลจากระบบความมั่นคงของชุมชนสร้างความมั่งคั่งหรือนำไปสู่สภาวะไร้อำนาจเงินในชุมชน

3. ความมั่งคั่งของชุมชนเป็นระบบบุญนิยม หรือความมั่งคั่งสูงสุดเป็นภาวะการไร้เงินตราในชุมชน ซึ่งถูกแทนที่ด้วยจิตสำนึกระดับสูงกำหนดหน้าที่ บทบาทในการผลิตและความพอเพียงในการบริโภค แนวคิดในประการที่ 3 นี้ สมณะโพธิรักษ์ แห่งสันติอโศก ได้วางแนวทางพัฒนาขึ้นนับเป็นหลักธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยมที่พัฒนามาจากคำสอนในพุทธศาสนาที่น่าสนใจยิ่งนัก

จะเห็นได้ว่า ความมั่งคั่งของชุมชนในลักษณะดังกล่าวเป็นหลักการลดรายจ่ายของสมาชิกและของชุมชนลงทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อรายจ่ายลด ในด้านตรงกันข้าม ผลย่อมปรากฏว่า รายได้ก็จะเพิ่มขึ้นเองโดยปริยาย หรือจะพัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจสูงสุด คือ เมื่อไม่มีรายจ่ายย่อมไม่จำเป็นต้องใช้เงินในชุมชน ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างมนุษย์ก็ลดน้อยลงไปด้วยกระบวนการสร้างการผลิตเพื่อป้อนระบบตลาดเพื่อชุมชน (สินค้าที่ผลิตเหลือบริโภคจึงส่งออกหรือผลิตเลี้ยงตนเองได้แล้วจึง

ผลิตเพื่อขาย) เป็นหลักสำคัญของการดำเนินธุรกิจชุมชนแบบชุมชนนิยม เมื่อผู้นำชุมชนสามารถมองทะลุมาายภาพของเศรษฐกิจทุนนิยมปัจจุบันว่าเป็นระบบการครอบงำให้มนุษย์ขึ้นต่ออำนาจเงินทุนใหญ่เอาแต่ละชีวิตไปผูกพันพัวพันกับแหล่งรวมศูนย์เงินทุนไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเงิน (ธนาคาร) ระบบธุรกิจอุตสาหกรรม และตกเป็นเบี้ยล่างหรือถูกเอารัดเอาเปรียบโดยไม่รู้ตัว เสมือนหนึ่งว่าทุกชีวิตต้องขึ้นต่อระบบการรวมศูนย์ทุนเหล่านั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้การมองทะลุมาายภาพที่ครอบงำโดยระบบการรวมศูนย์ทุนช่วยให้ชุมชนจำแนกแยกแยะขีดความสามารถในการผลิตของตนกับระบบธุรกิจอุตสาหกรรมใหญ่ได้อย่างกระจ่างชัดพร้อมทั้งเห็นช่องทางตลาดใหม่ที่มีความหลากหลายสูงเป็นตลาดขนาดเล็ก เหมาะแก่การผลิตสินค้าที่ใช้ทุนน้อยสามารถสร้างงานใหม่ขึ้นในชุมชนมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าเหล่านี้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งแต่ละคนต้องจ่ายเงินที่หามาได้ซื้อเป็นส่วนใหญ่รวมทั้งหมดแล้วเป็นเงินก้อนใหญ่ที่ออกจากหมู่บ้านในทุกเดือน เหตุนี้แนวความคิดจำแนกสินค้าที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ต้องพึ่งระบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็เกิดขึ้นทั้งพบว่าสินค้าอุตสาหกรรมเหล่านั้นนาน ๆ จะใช้ครั้งหนึ่ง หรือซื้อสักชิ้นหนึ่งสามารถใช้ได้นาน เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องยนต์ สินค้าอุตสาหกรรมหนัก หรือเครื่องอำนวยความสะดวกอื่น ๆ สินค้าเหล่านี้ควรเป็นของบริษัทธุรกิจอุตสาหกรรมที่ลงทุนสูง ใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรทันสมัย ขณะเดียวกันยังมีสินค้าอีกมากมายที่ใช้บ่อยครั้งและจำเป็นในชีวิตประจำวันซึ่งผลิตเป็นสินค้าอุตสาหกรรมที่ดูเงินส่วนมากของชุมชนออกไปตลอดเวลา ได้แก่ สินค้าเกี่ยวกับอาหาร (แห้ง เค็ม หมักดอง ปั่น หรือสด) ขนม เครื่องกระป๋อง ยาสระผม สบู่ เครื่องดื่มประเภทต่าง ๆ สุรา ยาสีฟัน เสื้อผ้า น้ำปลา ซีอิ้ว ซอส น้ำตาล เครื่องจักสาน ไหม ตุ่ม จอบ เสียม ผงซักฟอก ฯลฯ สินค้าเหล่านี้มีสูตรหรือวิธีการผลิตไม่ยาก ต้นทุนไม่สูง สามารถผลิตเป็นอุตสาหกรรมชุมชนหรือครัวเรือนผลิตเองได้

ชุมชนที่มองทะลุผ่านมาายภาพระบบเศรษฐกิจเสรีซึ่งอำนาจทุนใหญ่ครอบงำยึดครองระบบการผลิตสินค้าแทบทุกชนิด โดยอาศัยสื่อโฆษณาอ้างสมองให้เชื่อในการบริโภคสินค้าอาศัยหลักแบ่งงานกันทำเฉพาะการส่งเสริมให้ปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างเดียวการผลิตสินค้าเดียว เพื่อแบ่งแยกมิให้มนุษย์พึ่งพาตนเองหรือชุมชนได้มวลมนุษยจึงต้องขึ้นต่ออำนาจการรวมศูนย์ทุนทั้งสิ้นเหตุนี้หลายชุมชนในชนบทไทยที่เห็นสังขรณ์จึงหันมาสนใจประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนที่ลงทุนน้อยหรือขนาดกลางเพื่อเข้าแทนที่สินค้าชนิดเดียวกันของบริษัทอุตสาหกรรมใหญ่ ทั้งยังเป็นการสร้างงานให้กับสมาชิกในชุมชนเป็นจำนวนมากโดยมีตลาดภายในชุมชนเป็นหลัก เป็นตลาดเพื่อชุมชนและลดทอนรายจ่ายของสมาชิกแต่ละคนลงมากอีกทั้งป้องกันไม่ให้เงินก้อนใหญ่ถูกบริษัทอุตสาหกรรมดูดออกไปเงินจำนวนนี้จะค่อยสะสมเรื่อย ๆ กลายเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ หรือเป็นชุมชนที่มั่งคั่งได้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2544, น. 14-15) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัวโดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่รอดก่อนแล้วจึงสะสมและค้าขายพึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่นพึ่งตัวเองและพึ่งชุมชนก่อนและหากจะขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงก็จะขายในตลาดใกล้ตัวตลาดภายในประเทศแนวคิดนี้มุ่งให้คำนึงถึงชุมชนศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้านและท้องถิ่นเป็นหลัก

มงคล คำธนาอินทร์ (2541, น. 91-94) ได้ให้แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนจะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ และต้องสัมพันธ์กับการเมืองการปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกันชาวบ้านสนใจในการรวมกลุ่มอาชีพ การปลูกพืช กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร การบริการเพื่อให้เกิดพออยู่พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุน หรือเพื่อกำไร ผลที่เกิดตามมาทำให้คนมีความสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

ไพฑูย์ วัฒนศิริธรรม (2542, น. 65) ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไว้ที่น่าสนใจว่า การพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ซึ่งถือเป็น “เศรษฐกิจรากฐาน” ที่มีความสำคัญยิ่ง จึงควรส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชนและสนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรท้องถิ่นด้วยกัน ได้แก่ องค์กรเชิงปกครอง องค์กรเชิงทุนของชุมชน องค์กรเชิงกลุ่มอาชีพของชุมชน ทั้งในระดับแนวราบ คือ ท้องถิ่น และระดับแนวตั้ง คือ ระดับภาค และระดับประเทศ ให้สามารถมีส่วนร่วมในการสร้างกิจกรรมทางธุรกิจให้มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถสร้างเกราะคุ้มภัยผลกระทบกระเทือนจากเศรษฐกิจมหภาคหรือเศรษฐกิจโลก

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2548, น. 65) ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนว่า การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มั่นคง โดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาแบบแยกส่วน (Split Type Development) ไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ (Holistic Approach) ซึ่งทุกส่วนมีความเชื่อมโยงกันว่าเมืองและชนบทก็ไม่สามารถแยกส่วนจากกันได้ ในการพัฒนาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการก็เกี่ยวเนื่องกัน ขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน คือ “การสร้างอาชีพหลากหลาย” โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา ท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิด “ผลประโยชน์” ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ ทรัพยากร และ ความเอื้ออาทรต่อกัน

โสภณ สุภาพงษ์ (2541, น. 71-79) กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่า เป็นแนวคิดในการแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจและเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเศรษฐกิจชุมชนเน้น การพึ่งตนเองและการเติบโตโดยมีทุกอย่างพอเพียง ได้แก่ การมีการแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียง มี วัตถุประสงค์พอเพียง มีความรู้พอเพียง มีการผลิตพอเพียง และมีความดีพอเพียง โดยค่อย ๆ เติบโตในสังคม ชนบทนั้นมีพื้นฐานทางการเกษตร ดังนั้น ความพอเพียงในสังคมชนบท คือ การปลูกทุกอย่างที่มีกิน และกินทุกอย่างที่ปลูกที่เหลือก็ขาย พอขายได้ก็มีเงินออมซึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้นชุมชน สามารถร่วมมือกับองค์กรภายในการค้าขาย แต่ต้องเป็นองค์กรที่เปิดเผยและให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ จนสามารถกลายเป็นองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้ โดยองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้นมีพื้นฐานมา จากครอบครัว แต่ละครอบครัวและชุมชนที่มีการบริโภคพอเพียงและมีเงินออกมาร่วมกันเพื่อจัดทำ การผลิต การค้า และสวัสดิการร่วมกัน

สรุปแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ว่า เป็นการทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกัน โดยสมาชิกในชุมชนสนใจในการรวมกลุ่ม เช่น การปลูกพืช กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร การ บริการเพื่อให้เกิดพออยู่พอกิน เพื่อความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุน หรือเพื่อกำไร ผลที่เกิด ตามมาทำให้คนมีความสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนเป็นเศรษฐกิจ รากฐานที่มีความสำคัญยิ่งจึงควรส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชน และ สนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายของชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ต่อไป

2.2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

การวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ของ ขวัญกลม ดอนขวา (2555, น.14-19) ที่ได้ทำการศึกษา การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

2.2.3.1 ทฤษฎีวิวัฏจักรแห่งความยากจน (Vicious Cycle)

ทฤษฎีวิวัฏจักรแห่งความยากจน (Vicious Cycle) เป็นแนวคิดของการพัฒนาในยุคต้น ๆ โดยแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนหรือประเทศกำลังพัฒนา ถ้าไม่พัฒนาจะต้องวนเวียนอยู่ในวัฏจักรนี้ ตลอดไป อย่างไรก็ตามวิธีแก้ไขหรือการจะหลุดพ้นจากวัฏจักรนี้ได้ สังคมจะต้องกระตุ้นด้วยการเพิ่ม ระดับการลงทุนให้อยู่ในระดับสูง ซึ่งการกระตุ้นการลงทุนดังกล่าวนี้ ต้องมีขนาดที่ใหญ่เพียงพอจึง จะสามารถทำให้ชุมชนหรือสังคมหลุดพ้นจากวัฏจักรได้ แต่ปัญหาที่จะเกิดขึ้นคือ ชุมชนหรือสังคม ที่มีปัญหาความยากจนหรือการถดถอยการพัฒนาจะนำทุนมาจากที่ใด ดังนั้นวิธีแก้ปัญหาก็มี 2 วิธี คือ

1) จะต้องเพิ่มการสะสมทุนในประเทศให้มากขึ้นซึ่งวิธีนี้ก็คงจะทำได้ยาก เพราะชุมชนมีรายได้ต่ำอยู่แล้ว

2) ต้องพึ่งความช่วยเหลือทางด้านการลงทุนจากภายนอกหรือจากต่างประเทศในระยะแรกซึ่งแนวคิดนี้สนับสนุนวิธีที่ 2 เพราะเมื่อชุมชนหรือสังคมหลุดพ้นจากวัฏจักรนี้แล้ว ในรอบต่อไปก็จะสามารถพัฒนาและใช้คืนเงินทุนได้

2.2.3.2 ทฤษฎีขั้นเศรษฐกิจของ Kari Marx

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจจากขั้นหนึ่งไปยังขั้นถัดไปจะเกิดขึ้นเพราะเกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้น โดยการเปลี่ยนแปลงของสังคมจะมีการพัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน

- 1) ขั้นสังคมพรพกาล (Primitive Society) เป็นสังคมขั้นเริ่มต้น ยังไม่มีการแบ่งชนชั้นสมาชิกในชุมชนช่วยเหลือกันผลผลิตแบ่งตามส่วนที่ตนเองหามาได้
- 2) ขั้นสังคมทาส (Ancient Slave State) ผลผลิตเริ่มมากขึ้น กลุ่มผู้มีอำนาจมาบังคับเอาผลผลิตส่วนเกินไปเกิดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและการแบ่งชนชั้นมีสังคมทาส
- 3) ขั้นสังคมศักดินา (Feudalism) แรงงานทาสจะเริ่มต่อต้านทำการปฏิวัติและจะถูกปลดปล่อยกลายมาเป็นผู้เช่าที่ดิน การผลิตของผู้เช่าจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 4) ขั้นสังคมทุนนิยม (Capitalism) เมื่อพลังการผลิตขยายตัวจนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ผู้เช่าที่ดินจะถูกปลดปล่อยให้เป็นแรงงานอิสระ เกิดการบูครีดแรงงานในโรงงาน
- 5) ขั้นสังคมคอมมิวนิสต์ (Communist) การบูครีดแรงงานจะทำให้เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นแล้วชนชั้นกรรมาชีพจะโค่นล้มชนชั้นนายทุน สังคมทุนนิยมจะล่มสลายแล้วเปลี่ยนเข้าสู่สังคมคอมมิวนิสต์ โดยปัจจัยการผลิตเป็นของส่วนรวมโดยผลผลิตจะถูกแจกจ่ายให้กับสมาชิกอย่างเพียงพอและบุคคลในสังคมจะมีความเท่าเทียมกัน

2.2.3.3 ทฤษฎีขั้นตอนการพัฒนา (Stage of Growth)

ผู้นำเสนอแนวคิดนี้คือ W.W. Rostow โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมที่ผ่านมามีได้แบ่งการพัฒนาเป็น 5 ขั้นตอน

- 1) ขั้นสังคมโบราณ (Traditional Society) ลักษณะคือ การพัฒนายังต่ำ เทคโนโลยีต่ำ ประสิทธิภาพในการผลิตต่ำ เศรษฐกิจพึ่งการเกษตรเป็นหลัก
- 2) ขั้นเตรียมทะยานบิน (Precondition for Take-off) ลักษณะคือ ขยายโครงสร้างพื้นฐานอย่างกว้างขวาง ใช้เทคโนโลยีในการผลิตสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม เริ่มมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจทุกด้าน
- 3) ขั้นทะยานบิน (Take-off) ลักษณะคือ มีการพัฒนาสาขาอุตสาหกรรมขึ้นมาเป็นสาขานำการผลิตทางการเกษตรจะมีลักษณะเป็นการค้า การขยายตัวทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง

4) **ขั้นสู่ระดับอิ่มตัว (Drive to Maturity)** ลักษณะคือ การจัดการมีประสิทธิภาพ แรงงานมีทักษะ ผลผลิตเพิ่มมากกว่าประชากร สามารถผลิตสินค้าใหม่ ๆ ตามความต้องการได้มากขึ้น ตลอดจนมีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูง

5) **ขั้นการบริโภคระดับสูง (High Mass Consumption)** ลักษณะคือ ประชาชนมีการบริโภคสมบูรณ์ถ้วนหน้า มีการจ้างงานเต็มที่ (Full Employment) ประชาชนมีความรู้สึกมั่นคง มีทัศนคติที่ดี มีความเจริญพร้อมในทุก ๆ ด้าน

2.2.3.4 ทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบสมดุล (Balanced Growth)

ทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบสมดุล (Balanced Growth) หรือทฤษฎีการพัฒนาครั้งใหญ่ (Big Push) โดยผู้นำเสนอคือ Rosenstein and Rodom แนวคิดนี้เชื่อว่า การลงทุนเพื่อการพัฒนาชุมชนหรือสังคมต้องมีขนาดใหญ่พอ การพัฒนาจึงจะเกิดขึ้นได้ เพราะการลงทุนขนาดเล็กหลาย ๆ ครั้ง จะให้ผลการพัฒนาโดยภาพรวม (Total Effect) น้อยกว่าการลงทุนครั้งใหญ่ครั้งเดียว ดังนั้น จึงต้องมีการลงทุนขนาดใหญ่ เพื่อขจัดปัญหาการแบ่งแยกไม่ได้ 3 ทาง คือ

1) การแบ่งแยกไม่ได้ทางการผลิต การลงทุนบางอย่างต้องมากพอจึงจะเกิดการประหยัดจากขนาด (Economy of Scale) เหตุผลเพราะการก่อสร้างต้องใช้เวลาเตรียมการ และต้องมีครบชุดจึงจะใช้ประโยชน์ได้ เช่น ถนน ไฟฟ้า โทรศัพท์ นอกจากนี้ กิจกรรมหลายอย่างสามารถให้บริการขั้นพื้นฐาน (Infrastructure) ร่วมกันได้

2) การแบ่งแยกไม่ได้ทางด้านอุปสงค์ (Demand) ของชุมชนต้องมากพอ กิจกรรมต่าง ๆ จึงจะอยู่ได้และขยายกิจการได้ กิจกรรมในสาขาการผลิตต่าง ๆ จะสามารถพึ่งพาซึ่งกันและกันได้เพียงพอ

3) การแบ่งแยกไม่ได้ทางการออม (Saving) การลงทุนของสังคมใด ๆ ที่มีเสถียรภาพจะต้องมาจากการออม ดังนั้น การลงทุนเริ่มแรกเป็นจำนวนมากจึงจะสามารถกระตุ้นการออมได้อย่างเพียงพอ

2.2.3.5 ทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบไม่สมดุล (Unbalanced Growth)

ผู้นำเสนอคือ Hirschman เป็นแนวความคิดที่คัดค้านทฤษฎีความเจริญเติบโตแบบสมดุล (Balanced Growth) เพราะคิดว่าสังคมหรือประเทศกำลังพัฒนาจะไม่สามารถลงทุนเพื่อการพัฒนาที่มีขนาดใหญ่เพียงพอ ดังนั้น กลยุทธ์ คือ ต้องหามาตรการที่จะทำให้เกิดการลงทุนในบางกิจการ เพื่อให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ภาคเศรษฐกิจใดที่เจริญรุดหน้าไปก่อนภาคเศรษฐกิจอื่น เกิดการขาดแคลนและเป็นพลังกดดันให้เกิดการลงทุนในสาขาเศรษฐกิจอื่น แต่เนื่องจากมีเงินทุนจำกัด ดังนั้น กลยุทธ์ที่สำคัญ คือ ควรเลือกพัฒนาภาคเศรษฐกิจใดภาคเศรษฐกิจหนึ่งก่อน โดยภาคเศรษฐกิจที่เลือกลงทุนควรเป็นสาขาเศรษฐกิจที่เป็นยุทธศาสตร์ หรือสาขานำ

(Leading Sector) จากนั้นผลจากการพัฒนาภาคเศรษฐกิจนำจะสร้างผลเชื่อมโยงไปยังการพัฒนาภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ต่อไปโดยการเลือกสาขานำจะต้องก่อให้เกิดผลเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward Linkage) และผลเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward Linkage) กับภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้มากที่สุด

2.2.3.6 ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory)

ผู้นำเสนอคือ Dos Santos เกี่ยวกับการพัฒนาของสังคมในประเทศใด ประเทศหนึ่ง หรือไม่จะถูกกำหนดมาจากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของอีกประเทศหนึ่ง ดังนั้น สภาพการด้อยพัฒนาของชุมชนหรือประเทศใดมาจากการพึ่งพา (Dependency) ประเทศอื่นนั่นเอง ดังเช่น ประเทศโลกที่สามต้องพึ่งพาประเทศทุนนิยมตะวันตกข้อวิจารณ์ของแนวคิดนี้ คือ ชุมชนหรือประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายจะไม่สามารถหาแนวทางการพัฒนาในแนวทางที่เป็นอิสระของตนเองได้นอกจากนี้สภาพการพึ่งพาก็เป็นแบบถูกเอารัดเอาเปรียบ

1) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีนี้ คือ

- 1.1) ควรดำเนินการเพื่อหาแนวทางพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (Self-Reliance) เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับตนเอง (Appropriate or Intermediate Technology)
- 1.2) ประเทศด้อยพัฒนาควรร่วมมือกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือและร่วมมือซึ่งกันและกัน
- 1.3) ร่วมกันสร้างอำนาจต่อรองกับประเทศที่พัฒนาแล้ว เพื่อจัดการปฏิรูปความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของโลกใหม่ ที่ประเทศกำลังพัฒนาจะไม่ถูกครอบงำ

2.2.3.7 ทฤษฎีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจไปพร้อมกับการกระจายรายได้ (Redistribution with Growth) ผู้นำเสนอคือ Chenery and Alluwalla โดยส่วนหนึ่งจะยังสอดคล้องกับการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่มาจากการสะสมทุนและการลงทุน แต่สังคมจะต้องเพิ่มเติมมาตรการการแก้ปัญหา การกระจายรายได้ ความยากจน การว่างงาน และความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ทั้งนี้เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาเกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาประเทศยังอยู่ในระดับต่ำ ดังคำกล่าวที่ว่าประเทศมั่งคั่ง แต่ประชาชนยากจน ดังนั้น มาตรการที่จะต้องนำมาใช้ควรมีลักษณะ ดังนี้

- 1) เพิ่มความสำคัญการผลิตในบางสาขา โดยเฉพาะสาขาที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา
- 2) ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบทให้มากขึ้น
- 3) ส่งเสริมการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีแบบใช้แรงงานเป็นหลัก (Labor Intensive) ให้มากกว่าแบบใช้ทุนเป็นหลัก (Capital Intensive)
- 4) ควบคุมจำนวนประชากร (Population Restraint)

5) กำหนดกลุ่มคนยากจน (Poverty Groups) ให้ชัดเจน เพื่อจะได้กำหนดเป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา

6) ปรับปรุงโอกาสให้กลุ่มคนยากจนเข้าถึงบริการของรัฐให้มากขึ้น

2.2.3.8 ทฤษฎีการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development)

ทฤษฎีนี้เป็นกระแสการพัฒนาที่กล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน คือ เป็นการพัฒนาที่จะสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและตลอดไปภายใต้สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสาเหตุมาจากการพัฒนาที่ผ่านมาโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ดังนั้นถ้ายังใช้แนวคิดในการพัฒนาแบบเดิมก็คงจะต้องถึงวันที่สังคมโลกไม่อาจพัฒนาได้อีกต่อไป

แนวทางในการพัฒนาควรดำเนินการในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้พร้อมเพียงกัน คือ

1) การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ยังมีความจำเป็นและต้องให้ความสำคัญต่อไป แต่การขยายตัวไม่จำเป็นต้องสูงมาก

2) การกระจายรายได้ (Income Distribution) เพื่อให้ประชาชนมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น

3) สวัสดิการทางสังคม (Social Well-being) เพิ่มความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การได้รับบริการขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง

4) คุณภาพสิ่งแวดล้อม (Environmental Quality) ควบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ดังกล่าวข้างต้น ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเป็นทฤษฎีแนวคิด คำนิยาม และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ใช้อธิบายลักษณะของปรากฏการณ์หนึ่งและชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายหรือคาดเดาปรากฏการณ์นั้น ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวคิดตามหลักวิชาเพื่อเสริมเหตุผลและรากฐานให้แก่ปรากฏการณ์หรือข้อมูลในภาคปฏิบัติของชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเกิดขึ้นมาอย่างมีระเบียบ

2.2.4 แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ประเทศไทยมีการจัดระบบและวางรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจจากการจัดทำและใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504 เป็นฉบับที่ 1 โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจให้กับประชาชนหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการปฏิบัติแผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทย ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนาฯ แต่ละฉบับมีจุดเน้น ดังนี้

2.2.4.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509)

1) เน้นการลงทุนสร้างปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infra-Structure) ของประเทศ ได้แก่ การสร้างทางหลวงสายประธาน การพัฒนาเส้นทางรถไฟ การปรับปรุงการประปาและการสร้างเขื่อนเพื่อการชลประทานและการผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ เช่น เขื่อนภูมิพลและเขื่อนอุบลรัตน์ เป็นต้น

2) ส่งเสริมการลงทุนของเอกชนในด้านอุตสาหกรรมและเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมสินค้าสำเร็จรูป

3) ส่งเสริมการศึกษาขั้นอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยการจัดตั้งมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยขอนแก่น

4) ผลที่ได้รับเมื่อสิ้นแผน ประสบความสำเร็จในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ผลิตภัณฑ์ประชาชาติเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 8.1 ต่อปี มูลค่าสินค้าออกเพิ่มมากขึ้น มีสินค้าออกที่เป็นรายได้หลักของประเทศเพิ่มขึ้น ได้แก่ ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง นอกเหนือจากข้าว ไม้สัก ยางพารา และดีบุกที่มีอยู่แต่เดิม

5) ปัญหาและอุปสรรค ขาดแคลนบุคลากรทางด้านเทคนิค วิชาการ และการบริหาร และต้องพึ่งเงินทุนเงินกู้จากต่างประเทศทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงานตามโครงการ ผลกระทบประการสำคัญ คือ การกระจายรายได้ยังไม่ยุติธรรมเพราะผลจากการพัฒนาตกอยู่กับผู้มีโอกาสทางเศรษฐกิจ

2.2.4.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514)

1) เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นเหมือนกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เช่น ขยายการชลประทาน เส้นทางคมนาคม และการสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ ฯลฯ

2) ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม โดยสนับสนุนการลงทุนของชาวต่างประเทศ

3) มุ่งพัฒนากำลังคนเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ โดยกระจายการศึกษาและการสาธารณสุขให้ทั่วถึง เริ่มให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบทและทรัพยากรธรรมชาติ

4) ผลที่ได้รับเมื่อสิ้นแผน ในระยะต้นของแผนพัฒนาฯ ภาวะเศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการลงทุนทั้งจากแหล่งเงินทุนภายในและภายนอกประเทศในอัตราที่สูง แต่ระยะปลายแผนภาวะเศรษฐกิจขยายตัวช้าลง เนื่องจากราคาข้าวและยางพาราในตลาดโลกตกต่ำลง

5) ปัญหาและอุปสรรค การทำงานของรัฐบาลมีลักษณะซ้ำซ้อน และขาดการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ งานบางโครงการไม่ได้รับการติดตามอย่างใกล้ชิดและการกระจายรายได้ยังคงกระจุกตัวอยู่กับคนส่วนน้อย

2.2.4.3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519)

- 1) เน้นการพัฒนาสังคมมากขึ้น เช่น การปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชน การศึกษา การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย และการจัดบริการทางสังคม
- 2) กำหนดเป้าหมายลดอัตราการเพิ่มของประชากรเป็นครั้งแรก ให้เหลือร้อยละ 2.5 ต่อปี เมื่อสิ้นแผน
- 3) กระจายความเจริญสู่ชนบทให้มากขึ้นและเน้นการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม
- 4) ขยายการพัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐาน เช่น การขยายท่าเรือกรุงเทพฯ และท่าอากาศยานจังหวัดเชียงใหม่
- 5) ยกระดับการผลิตและรายได้ประชาชาติให้สูงขึ้น เน้นการพัฒนาคนและเพิ่มการมีงานทำ
- 6) รักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศให้มั่นคง
- 7) อุปสรรคและผลที่ได้รับเมื่อสิ้นแผน ผลผลิตขั้นประชาชาติภายในประเทศ มีอัตราการเพิ่มต่ำกว่าเป้าหมาย เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวน (ฝนทิ้งช่วง) ตลอดระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ และความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจโลก เช่น การขึ้นราคาน้ำมันครั้งใหญ่ ค่าเงินดอลลาร์สหรัฐอเมริกาตกต่ำ และการถอนทหารสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทยเมื่อสิ้นสุดสงครามเวียดนาม เป็นต้น ส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ ภาวะเศรษฐกิจและการลงทุนในประเทศซบเซา และมีการว่างงานสูง แต่อัตราการเพิ่มของประชากรใกล้เคียงตามเป้าหมาย คือ ร้อยละ 2.6 ต่อปี เมื่อสิ้นแผน

2.2.4.5 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524)

- 1) เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อแก้ไขภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 โดยขยายการผลิต การลงทุน และเพิ่มการจ้างงานให้สูง
- 2) เน้นการสร้างความเป็นธรรมทางสังคม โดยเร่งกระจายรายได้ให้ทั่วถึงและยกฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน และคนยากจน
- 3) ปรับปรุงคุณภาพของประชากร โดยลดอัตราการเพิ่มของประชากรให้เหลือเพียงร้อยละ 2.1 ต่อปี เมื่อสิ้นแผน
- 4) ปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทาง เศรษฐกิจสูงสุด
- 5) อุปสรรคและผลที่ได้รับเมื่อสิ้นแผน

6) สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกยังไม่ดีขึ้นและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ได้แก่ การขึ้นราคาน้ำมันของกลุ่ม OPEC ทำให้สินค้ามีราคาสูง เกิดภาวะเงินเฟ้อและค่าครองชีพสูง ตลอดจนรายจ่ายภาครัฐบาลสูงขึ้นเป็นผลให้การขาดดุลการค้ากับต่างประเทศสูงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

7) สถานการณ์ความตึงเครียดบริเวณชายแดนด้านกัมพูชา ทำให้รัฐบาลมีภาระค่าใช้จ่ายทางการทหารและความมั่นคงมากขึ้น

8) ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศจะต้องขึ้นกว่าในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 การผลิตโดยส่วนรวมขยายตัวตามเป้าหมาย และการลดอัตราการเพิ่มของประชากรก็อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนดเช่นกัน

2.2.4.6 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)

1) ยึดพื้นที่เป็นหลักในการวางแผน กำหนดแผนงาน และโครงการให้มีผลทางปฏิบัติ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เช่น พื้นที่เป้าหมายเพื่อพัฒนาชนบท พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พื้นที่เมืองหลัก ฯลฯ

2) เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินของประเทศเป็นพิเศษ โดยการเร่งระดมเงินออม สร้างวินัยทางเศรษฐกิจ การเงิน และการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น ปรับโครงสร้างการเกษตร ปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก และกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ส่วนภูมิภาค ปรับโครงสร้างการค้าต่างประเทศและบริการ ปรับโครงสร้างการผลิต และการใช้พลังงาน ฯลฯ

3) เน้นความสมดุลในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

4) เน้นการแก้ปัญหาความยากจนในชนบทเป็นหลัก กำหนดพื้นที่เป้าหมาย 286 อำเภอและกิ่งอำเภอ

5) เน้นการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ เช่น มีระบบการบริหารการพัฒนาชนบท แนวใหม่ประกาศใช้ พ.ศ. 2527

6) เน้นบทบาทและการระดมความร่วมมือจากภาคเอกชน

2.2.4.6 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534)

1) เน้นการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพของการเงินการคลัง โดยเน้นการระดมเงินออมในประเทศ เน้นการใช้จ่ายภาครัฐอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ และเน้นบทบาทภาคเอกชนในการพัฒนา

2) เน้นการพัฒนาฝีมือแรงงานและคุณภาพชีวิต

3) เน้นการเพิ่มบทบาทขององค์กรประชาชนในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- 4) เริ่มแผนหลักการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- 5) ทบทวนบทบาทของรัฐในการพัฒนาประเทศ
- 6) มีแผนพัฒนารัฐวิสาหกิจ
- 7) มุ่งปรับโครงสร้างการผลิตและการตลาดของประเทศให้กระจายตัวมากขึ้น
- 8) เน้นการนำบริการพื้นฐานที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่
- 9) พัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค
- 10) ขยายขอบเขตพัฒนาชนบทครอบคลุมทั่วประเทศ เขตค้าหลัง 5,787 หมู่บ้าน

เขตปานกลาง 35,514 หมู่บ้าน และเขตก้าวหน้า 11,612 หมู่บ้าน

2.2.4.7 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539)

- 1) เน้นการรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง และมีเสถียรภาพ
- 2) เน้นการกระจายรายได้ และการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบท
- 3) เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม
- 4) เน้นการพัฒนากฎหมาย รัฐวิสาหกิจ และระบบราชการ

2.2.4.8 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)

เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในปีแรกของแผนฯ ประเทศไทยต้องประสบวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรงและส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก จึงต้องเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพมั่นคงและลดผลกระทบจากวิกฤตที่ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

- 1) การพัฒนาศักยภาพของคน
- 2) การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน
- 3) การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของภูมิภาคและชนบท เพื่อยกระดับคุณภาพ

ชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง

- 4) การพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต
- 5) การจัดหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6) การพัฒนาประชาธิปไตย เป็นการพัฒนาภาครัฐให้มีสมรรถนะ และพันธกิจหลักในการเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถนะของคนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

7) การบริหารจัดการเพื่อให้มีการนำแผนพัฒนาฯ ไปดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติด้วยแนวทางการเปลี่ยนแปลงแผน ไปสู่การปฏิบัติ

2.2.4.9 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549)

เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไป กับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 สรุปได้ว่า ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจ เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี เสถียรภาพทางเศรษฐกิจปรับตัวสู่ความมั่นคง ความยากจนลดลง ขณะเดียวกันระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาก อันเนื่องมาจากการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัยการมีหลักประกันสุขภาพที่มีการปรับปรุงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศ และการลดลงของปัญหาสุขภาพจิต มีวัตถุประสงค์

- 1) เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกัน
- 2) เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้

อย่างรู้เท่าทันโลก

- 3) เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ
- 4) เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งพา

ตนเอง

2.2.4.10 ลำดับความสำคัญของการพัฒนา คือ

1) การเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้ฟื้นตัวอย่างรวดเร็วและมีเสถียรภาพ

- 2) การสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก
- 3) การบรรเทาปัญหาสังคม
- 4) การแก้ปัญหาความยากจน

2.2.4.10 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554)

ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 และให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผนฯ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง

2.2.4.11 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

วิสัยทัศน์ 3 พันธกิจ 3 วัตถุประสงค์ 4 เป้าหมายหลัก และ 7 ยุทธศาสตร์ ตามการศึกษาจากบริบทตลอดจนจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามของประเทศไทย

- 1) วิสัยทัศน์ "ประเทศไทยมีความมั่นคงเป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง"
- 2) 3 พันธกิจ ได้แก่ การพัฒนาฐานการผลิตและบริการ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และสร้างภูมิคุ้มกันจากวิกฤตการณ์
- 3) 3 วัตถุประสงค์ เพื่อให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข
- 4) 4 เป้าหมายหลัก ได้แก่ เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งสมดุล ความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น มีหลักประกันสังคมที่ทั่วถึง และสังคมไทยมีความสุขอย่างมีธรรมาภิบาล
- 5) 7 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ การสร้างฐานการผลิตให้เข้มแข็ง สมดุล อย่างสร้างสรรค์ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการผลิต การค้า การลงทุน การพัฒนาคุณภาพคน ทั้งความรู้ คู่คุณธรรม สังคม มั่นคงเป็นธรรม มีพลังและเอื้ออาทร เน้นการผลิตและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงของพลังงานและอาหาร และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงเป็นการนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน และสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้ง สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่

เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สูงสุดที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.4.12 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ซึ่งเป็นแผนที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนการปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ดังมีสาระสำคัญ

1) วิสัยทัศน์

- 1.1) สู่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน
- 1.2) กรอบวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12
- 1.3) ให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีความมั่นคง และยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2) กรอบวิสัยทัศน์และเป้าหมาย

2.1) กรอบวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จากสถานะของประเทศและบริบทการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ประเทศกำลังประสบอยู่ทำให้การกำหนดวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยังคงมีความต่อเนื่องจากวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 และ กรอบหลักการของการวางแผนที่น้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลักสมดุล ยั่งยืน โดยวิสัยทัศน์ของการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ต้องให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีความมั่นคง และยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ

2.2) การกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของประเทศ (Country Strategic Positioning) เป็นการกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของประเทศที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำขึ้น ประเทศไทยเป็นประเทศรายได้สูงที่มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เป็นศูนย์กลางด้านการขนส่งและโลจิสติกส์ของภูมิภาคสู่ความเป็นชาติการค้าและบริการ (Trading and Service Nation) เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดภัย แหล่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และมินิวัดกรรมสูงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3) เป้าหมาย

- 3.1) การหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางสู่รายได้สูง
- 3.2) การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและการสร้าง สังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ
- 3.3) การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
- 3.4) การสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
- 3.5) การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ วางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ซึ่งจะเป็นแผนที่มีความสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาในระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในอนาคต เน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศในระยะ 5 ปี จะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนหน้า เพื่อให้การพัฒนาในทุกมิติมีการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี สอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกด้าน มีคุณภาพ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศน์ มีความสอดคล้อง เกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาในมิติหนึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบต่อมิติอื่น ๆ รวมทั้งต้องมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง มีศักยภาพ และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทั้งในภาคการผลิตและภาคบริการเพื่อสร้างความเข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม

มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม

สรุปได้ว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-12 ได้กำหนดทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้อย่างชัดเจน การน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การสนับสนุนส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศ และ การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำแนวทางในการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองโดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาระบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”

2.2.5 ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ประเวศ วะสี (2542, น. 51-57) กล่าวถึง แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชนไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. นโยบายและกระแสสังคม เนื่องจากเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน และเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่ออนาคตประเทศ ควรที่ทุกฝ่ายในสังคมควรจะศึกษาให้เข้าใจและรณรงค์เคลื่อนไหวให้เกิดเป็นทิศทางและกระแสสังคม กระแสสังคมจะขับเคลื่อนนโยบายและการกระทำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน

2. สำรวจผังชุมชนและเครือข่ายในแต่ละจังหวัด ควรมีการสำรวจและทำผัง (Mapping) ให้ทราบว่า มีชุมชนและเครือข่ายของชุมชนที่เข้มแข็งอยู่แล้วอย่างไรบ้าง ในเรื่องอะไร เพื่อจะได้สนับสนุนได้ถูกต้องและเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้านในที่อื่น ๆ เพื่อให้มีชุมชนเข้มแข็งขยายตัวเพิ่มขึ้น

3. ส่งเสริมการขยายตัวเครือข่ายชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านอื่นหรือตำบลอื่น เรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ถ้ามีผังชุมชนเข้มแข็งก็ทราบว่าจะไปเรียนรู้เรื่องอะไรจากที่ไหนได้บ้าง ถ้าเข้าใจตรงกันและใช้ผังเดียวกันการส่งเสริมนี้จะทำโดยหน่วยงานใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงมหาดไทย เกษตร ศึกษา สาธารณสุข องค์การพัฒนาเอกชน พระ และภาคธุรกิจ

4. สร้างศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ (One -Stop Service) เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันทำกิจกรรม เช่น เกษตรผสมผสาน หรือการค้าขาย ต้องหาความรู้ทางวิชาการด้วยความยากลำบาก เช่น จะเริ่มต้นอย่างไร จะได้พันธุ์จากที่ไหน ขุดสระอย่างไร ค้าขายอย่างไร คุณภาพดิน คุณภาพน้ำ ฯลฯ เพราะแหล่งวิชาการอยู่ห่างไกลและกระจายใน แต่ละอำเภอควรมีศูนย์วิชาการเบ็ดเสร็จ

ทั้งเรื่องเกษตร อุตสาหกรรมชุมชน การค้าขาย รวมกันอยู่ที่เดียว โดยใช้กำลังคนที่มีอยู่แล้วมา รวมกันที่นี้

5. เชื่อมต่อการค้าขาย ชุมชนมีกำลังน้อยและช่วงสั้น ควรจะมีการเชื่อมต่อให้มี กำลังและมีช่วงยาวขึ้น โดยกระทรวงมหาดไทยจัดลานค้าในระดับอำเภอทุกอำเภอ ให้เกษตรกร สามารถนำผลิตผลของเขามาขาย บริษัทใหญ่ๆ เพื่อชุมชนสามารถรับผลิตผลของชุมชนไปขายศูนย์การค้า ในเมืองและส่งออกต่างประเทศ ระบบการค้าขายเชื่อมต่อเช่นนี้จะทำให้หน้าที่เป็นระบบข้อมูล ข่าวสารให้ชุมชนว่าจะไรขายได้ อะไรขายไม่ได้ ราคาเท่าไร

6. สื่อเพื่อสังคม รัฐบาลควรส่งเสริมสนับสนุนและใช้กฎหมาย ให้สื่อต่าง ๆ ทำ ความเข้าใจเรื่องชุมชนและสื่อเรื่องชุมชน ตลอดจนให้มีวิทยุชุมชนที่ชุมชนจะใช้สื่อสารกันไปได้ สื่อเพื่อสังคมหรือสื่อเพื่อชุมชนนี้จะทำให้เกิดกระแสสังคม และเป็นเครื่องมือเรียนรู้ของชุมชนที่จะ ทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยรวดเร็ว

7. ปรับวิธีงบประมาณและตั้งกองทุน เพื่อชุมชนมีกำลังทางราชการที่ทำงานใน ชุมชนเป็นอันมาก แต่กำลังเหล่านี้เอากลับเป็นตัวตั้งมากกว่าเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง จึงไม่ค่อยได้ผลเกิด ความสูญเสียเปล่ามากไม่ประสานกันในพื้นที่ควรมีการปรับวิธีการงบประมาณให้เอาพื้นที่หรือชุมชน เป็นตัวตั้งกองทุนเพื่อชุมชนที่เป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ จะเป็นเครื่องมือให้ชุมชนเข้มแข็ง

8. ออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีโครงสร้างที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนควรมีการศึกษาให้ดีและนำมาออกกฎหมาย ให้มีการปฏิบัติรวมทั้งการศึกษา โครงสร้างและกระบวนการที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ยกเลิกกฎหมายที่ขัดกับบัญญัติกฎหมายที่ส่งเสริม

9. การฝึกอบรมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน ในการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่ม สร้างความเป็นชุมชนทั่วประเทศต้องการผู้ที่มีทักษะเป็นจำนวนมากในขั้นต้นควรรวมกำลังกันให้ การฝึกอบรมอย่างเข้มข้นกับคนจำนวนหนึ่งประมาณ 100-200 คน เพื่อเป็นกำลังใจในการประสานงาน ในระยะต่อไปควรจะมีการตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาทักษะการสร้างความเป็นชุมชนในมหาวิทยาลัย และสถาบันราชภัฏทุกแห่งรวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ หรือแม้หน่วยราชการ ศูนย์เหล่านี้ ควรรวบรวมความรู้เกี่ยวกับวิธีการที่ส่งเสริมให้คนทำงานแบบรวมกลุ่ม

10. การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและการประเมินผล กิจกรรมตั้งแต่ 1 ถึง 9 ล้วนต้องการการวิจัย เพื่อสร้างความรู้และเอาความรู้ไปใช้จะได้ทำงานได้ ถูกต้อง ควรมีการเพิ่ม งบประมาณ การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีกลไกการจัดการที่อิสระและมีคุณภาพ

กระทรวงมหาดไทย (2557, น.1) ได้ตระหนักถึงวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศและ มองแนวทางการแก้ไขปัญหาประเทศ ซึ่งจะต้องเริ่มที่ชุมชนในชนบท หรือภาคเกษตรกรรม จึงได้

กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ในการเผยแพร่แนวคิดออกไปสู่ประชาชน ให้กว้างขวาง โดยน้อมนำกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นหลักสำคัญในการดำเนินการเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเอง ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเอง มีสาระสำคัญ คือ

1. การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ จะต้องเริ่มที่ชนบทหรือภาคเกษตร ซึ่ง เป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาค จุดสำคัญ คือ ประชาชนต้องสามัคคี ช่วยเหลือกัน พึ่งตนเอง และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
2. การรวมกลุ่มของประชาชน ต้องใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือการรวมกลุ่ม เป็นเป้าหมายเพื่อการผลิต การระดมทุนกลุ่มเพื่อการตลาด
3. จะต้องส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้าน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ของชุมชน
4. จะต้องจัดให้มีตลาดนัดชุมชน หรือลานค้าชุมชน เพื่อให้เกษตรกรนำผลผลิต ออกมาจำหน่าย เป็นเวทีการเรียนรู้ของชุมชน
5. ต้องมีเวทีประชุมประชาคมเศรษฐกิจในระดับอำเภอ เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยน แก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จึงเป็นกระบวนการพัฒนาความคิด ทักษะ และพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในประเภทที่จะต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนความคิด ที่ ต้องพึ่งตนเอง เปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อขายมา เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ ตลอดจนการทำธุรกิจบน พื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์ (2557, น.3) ได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ดังนี้

1. สร้างเวทีการเรียนรู้ เช่น เวทีประชาคมตำบล/อำเภอ ร้านค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน ฯลฯ
2. วิเคราะห์ศักยภาพของท้องถิ่น (ทุนในชุมชน)
3. วางแผนพัฒนา “เศรษฐกิจแบบพอเพียง” ตามขั้นตอนของ “ทฤษฎีใหม่”
4. ส่งเสริมการรวมกลุ่ม (กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์) และการสร้างเครือข่ายองค์กร ชุมชน
5. พัฒนาเทคโนโลยีการผลิต การแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การสิ่งแวดล้อม ฯ
6. พัฒนาระบบตลาด เช่น ตลาดในท้องถิ่น สร้างเครือข่ายผู้ผลิต-ผู้บริโภค เชื่อมโยง ผู้ผลิตกับตลาดในเมือง/โรงงาน อุตสาหกรรมภาคเกษตร ฯลฯ

7. พัฒนากิจกรรมทางด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม
  8. วิจัยเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
  9. สร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบเบ็ดเสร็จระดับอำเภอ /จังหวัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนท้องถิ่น
  10. สร้างหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาสถานที่ศึกษาดูงาน
  11. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อใช้ช่วยตัดสินใจในการทำธุรกิจชุมชน
  12. เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสู่สังคมในวงกว้าง
- สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ กระบวนการพัฒนาความคิด ทักษะคติ และพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก ที่จะต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนความคิดที่ต้องพึ่งตนเอง เปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อขายมาเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพตลอดจนการทำธุรกิจบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

2.2.6 ปัจจัยเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2541, น. 133-135) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นจริง ดังนี้

1. การวิเคราะห์สถานการณ์ จะต้องร่วมมือกันระหว่างชาวบ้าน ผู้นำ นักพัฒนา นักวิชาการ ในเรื่องที่น่าสนใจและความร่วมมือของชุมชน ความต้องการของผู้บริโภคและตลาด
2. การเตรียมคนที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อร่วมกันสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน
3. การสร้างกติการ่วมของผู้นำชาวบ้านและภาคีผู้บริโภค โดยมีการจัดสรรความรับผิดชอบ ระดมทุน การผลิต แปรรูป การค้า การเงินทุน และอื่น ๆ อันเป็นกติกาที่ตกลงร่วมกัน
4. การระดมหุ้นและทุนจากชุมชน ในรูปของการออมทรัพย์อันเป็นการระดมหุ้นและในรูปของทุนแล้วนำเงินมาลงทุนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการระดมทุนจากภายในชุมชน อันทำให้กิจกรรมเกิดความยั่งยืน
5. การควบคุมคุณภาพสินค้า มีการควบคุมคุณภาพที่มีระดับความสม่ำเสมอ โดยการควบคุมการผลิต และกระบวนการคัดเลือกผลผลิต/สินค้าที่มีประสิทธิภาพ
6. การแบ่งผลกำไรตามกติกา ตามกติกาที่กลุ่มได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น การมีพี่เลี้ยงที่ไว้วางใจกันได้ เพื่อช่วยวิเคราะห์สภาพปัญหา สถานการณ์การผลิต การแปรรูป การค้า และเทคนิควิธีการต่าง ๆ อาจจะเป็นนักวิชาการเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภูมิปัญญาชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ

มงคล ด้านชาตินิพนธ์ (2541, น. 27) ได้กล่าวถึงปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน และกำไรจากส่วนเกินเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้

1. ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน ปัจจัยต่อไปนี้อาจถือว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นยิ่งที่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่หากจะเลยจะทำให้กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนเกิดขึ้นยากและไม่ยั่งยืนด้วย

1.1 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 1) การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ ให้มีความรู้และสามารถในการวิเคราะห์ความจำเป็นที่ต้องทำการผลิต การแปรรูปการค้า และการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ความสามารถในการระดมคน เงินทุน การบริหาร และการจัดการกระบวนการผลิต การแปรรูป และการใช้ทุน 2) การพัฒนาชาวบ้าน ที่สนใจในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนนั้น ให้มีความรู้และความสามารถด้านเทคนิคการผลิตและ การแปรรูป และ 3) การพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ให้รู้จักซึ่งในอุดมการณ์และเทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสาน เพื่อเศรษฐกิจชุมชน

1.2. การพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน ต้องเข้าใจว่าการสร้างกลุ่มและดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่มที่มีผู้นำชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันทำงานเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งการทำงานโดยวิธีการนี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่คนชนบทยังเกี่ยวพันกันและกัน และสอดคล้องกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของคนในชนบท เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีทุนทรัพย์และเครื่องมือการทำงานที่ไม่มากนัก

1.3 การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งเงินทุนว่า เงินทุนที่ได้จากการระดมทุนภายในหมู่บ้าน จากชาวบ้านผู้สนใจจริงจึงในการผลิตและการแปรรูป จะถูกนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผล มีความต่อเนื่องและไม่ค่อยเสียหายจากการคดโกงด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งผิดกับเงินทุนที่รัฐสนับสนุนผ่านหน่วยงานราชการและเงินของภาคเอกชนที่ถูกนำไปใช้อย่างไม่ระมัดระวัง เพราะชาวบ้านมักถือว่าไม่ใช่เงินของเขา การได้มาซึ่งเงินทุนอาจได้จากกิจกรรมออมทรัพย์ การระดมหุ้น การระดมทุน การตั้งธนาคารหมู่บ้านหรือจากการรับทุนช่วยเหลือจากภายนอก สมทบกับทุนภายในชุมชนนั้น

1.4 การพัฒนาพื้นฐานกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการผลิต มีผู้กล่าวไว้ว่าในช่วงฤดูแล้งหรือกระทั่งฤดูฝนขาดช่วง ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้เวลากับการหาน้ำเพื่อกินเพื่อใช้ด้วยความสำคัญ เมื่อขาดน้ำคนหนุ่ม-สาว และคนที่ยังมีร่างกายแข็งแรง จะอพยพหางานทำนอกพื้นที่ ดังนั้นจะหวังให้ชาวบ้านทำกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นไปได้ยากยิ่ง

2. กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน เมื่อได้เหตุปัจจัยทั้ง 4 ข้างต้นนั้นแล้วกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนก็พร้อมจะดำเนินการได้ ในกรณีนี้จะเห็นกิจกรรมการผลิต การบริโภค การแปรรูป และ การขาย (ในหมวดเศรษฐกิจชุมชน) ดำเนินไปอย่างเป็นรูปธรรม หนึ่งหากพื้นที่ใดมีปัจจัยที่จำเป็นยิ่งพร้อมแล้วก็อาจดำเนินการกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนได้เลย แต่ในความจริงนั้นคงหาพื้นที่ที่มีความพร้อมเช่นนั้นยาก อาจมีปัจจัยบางอย่างที่ยังไม่ดีพอก็ต้องพัฒนาปัจจัยนั้น ๆ ก่อนแล้วจึงค่อยดำเนินการผลิตต่อไป เพื่อความเข้าใจในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนนี้จะขอขยายความพร้อมยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงในภาคอีสาน กล่าวคือ กิจกรรมในกระบวนการนี้อาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้

2.1 ผลกระทบจากผ้า เช่น การทำผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง และกระเป๋าชนิดต่าง ๆ

2.2 ผลกระทบตัดเย็บเสื้อผ้า เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ภายในบ้านและสำนักงาน และเสื้อผ้าเครื่องแบบของพนักงานบริษัท และข้าราชการ

2.3 ผลกระทบจักสานไม้ไผ่และหวาย เช่น ตะกร้า เข่ง กระจาด เลื่อหวาย ก่องข้าว กระด้ง และหัตถกรรมไม้ไผ่อีกมาก

2.4 ผลกระทบอาหารและการแปรรูป เช่น ผักผลไม้ ที่ปลอดสารเคมี ผลกระทบจากผลไม้พร้อมดื่ม หัวเชื้อเครื่องดื่มเข้มข้นไวน์จากผลไม้ชนิดต่าง ๆ (เช่น มะยม มะเฟือง มะขาม สับปะรด เป็นต้น) สมุนไพรผง ข้าวปลอดสารพิษ และน้ำตาลก้อนปลอดสารเคมี

2.5 ผลกระทบวัสดุ เช่น เครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์โลหะ (เช่น มีด เสียม เคียว ขวาน จอบ) ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง ผลิตภัณฑ์วัสดุก่อสร้าง (เช่น อิฐบล็อก อิฐทนไฟ กระเบื้องมุงหลังคา และกรอบประตูหน้าต่างเหล็ก)

3. ถ้าไรส่วนเกินจากเศรษฐกิจชุมชน สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชาวบ้านที่ทำการผลิตเศรษฐกิจชุมชนและได้ผลดี จะมีกำไรส่วนเกินซึ่งได้หักค่าใช้จ่ายออกแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานจะแบ่งส่วนกำไรเพื่อสนับสนุนกิจกรรมในชุมชนโดยไม่เรียกเงินคืนในภายหลังกิจกรรมที่มักได้รับการอุดหนุน ได้แก่

3.1 การให้การศึกษาแก่เยาวชนในระบบโรงเรียนในรูปแบบของหนังสือเรียน อาหารกลางวัน อุปกรณ์กีฬา อีกทั้งได้ให้การอุดหนุนในรูปแบบการศึกษา ทุนการพัฒนาแก่เยาวชน และชาวบ้าน

3.2 การให้ความอนุเคราะห์ในชุมชน แก่เยาวชนหญิง-ชายที่เมื่อออกจากการศึกษาภาคบังคับแล้วต้องการมีเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพ แก่คนชราในรูปแบบการให้เงินช่วยเหลือการรักษาพยาบาล และแก่คนพิการในรูปแบบการสนับสนุนกิจกรรมที่เหมาะสมกับเขาเหล่านั้น

3.3 การสร้างสาธารณูปโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการสร้างประปาหมู่บ้าน การสร้างถนนคอนกรีตขนาดเล็ก และการขุดสระ โดยทั้งหมดไม่ได้ใช้งบประมาณแผ่นดิน โดยผ่าน องค์การบริหารส่วนตำบล หากแต่ได้จากการแบ่งกำไรจากกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน และกิจกรรมเศรษฐกิจมาสนับสนุน (ในหมวดสาธารณูปโภค)

3.4 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มพัฒนาอาชีพจำนวนไม่น้อยในปัจจุบันนี้ได้เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรดิน น้ำ และป่า กลุ่มเหล่านี้ได้สนับสนุนทุนบางส่วนร่วมกับโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานจากภายนอกส่งเสริมเยาวชนในชุมชนร่วมกิจกรรม เพื่อให้เขาเหล่านั้นเห็นคุณค่ากับทรัพยากรดังกล่าวนี้

สรุปได้ว่า ปัจจัยการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์ การเตรียมความพร้อมกับชาวบ้าน การระดมทุนทั้งทุนทางสังคมและการระดมทุนที่มีการวางระเบียบอย่างง่าย ๆ ในการบริหารจัดการทั้งนี้จะต้องวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ผลักดันของเศรษฐกิจชุมชน เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ภายภาพ เศรษฐกิจ และการพัฒนากลุ่ม/ องค์การชุมชน ที่ก่อให้เกิดกระบวนการของเศรษฐกิจชุมชนและการจัดสรรส่วนเกินจากการทำกิจกรรม เพื่อจัดสรรเป็นสวัสดิการของชุมชนในด้านต่าง ๆ อันเป็นหนทางที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มเศรษฐกิจหรือชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอาชีพและการกระจายรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสี่แยก อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.2.7 เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองโดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ทุกคนสามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ไม่ใช่เฉพาะในหมู่คนจนหรือเกษตรกร โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือ การเกิดจิตสำนึก มีความศรัทธาเชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป ดังที่ นักวิชาการ หน่วยงานราชการ ได้กล่าวถึงการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 18-23) ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ คือ

1. ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัวมุ่งให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทั้งกายและใจ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถไม่ทำอะไรเกินตัว ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่ยังให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น หาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ รู้ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย ประหยัด แต่ตระหนี่ ลด-ละ-เลิกอบายมุข สอนให้เด็กรู้จักคุณค่า รู้จักใช้และรู้จักออกเงินและสิ่งของเครื่องใช้ดูแลรักษาสุขภาพมีการแบ่งปันภายในครอบครัวชุมชน

และสังคมรอบข้างรวมทั้งการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีและการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

2. ความพอเพียงระดับชุมชนคนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักความรู้ รัก สามัคคี สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน ในชุมชน และนอกชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์การการเงิน สวัสดิการชุมชน การช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยรวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมเพื่อสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง

3. ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นการบริหารจัดการประเทศโดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิตมีการรวมกลุ่มของประชาชนหลาย ๆ แห่งเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้รัก สามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

นอกจากนั้นยังได้มองว่าการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

1. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านเศรษฐกิจ คือไม่ใช้จ่ายเกินตัว คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกัน ไม่เสี่ยงเกินไป

2. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านจิตใจ คือ มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

3. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านสังคมและวัฒนธรรม คือ เกื้อกูลกัน รู้รัก สามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม

4. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คือ จัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และคงอยู่ชั่วลูกหลาน

5. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในด้านเทคโนโลยี คือ รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไทยและธนาคารโลก (2546, น. 8-11) ได้มองว่ากิจกรรมในชุมชน ที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจ มี 3 กลุ่มกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมการผลิต เช่น กิจกรรมทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผัก และข้าวที่ปลอดสารพิษ การทำสวนสมุนไพรของชุมชนการคิดค้นสารไล่แมลงสมุนไพร การทำถ่านชีวภาพ การรวมกลุ่มขยายพันธุ์ปลา การแปรรูปผลผลิตและการทำการเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

2. กิจกรรมการรวมกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกผัก การรวมกลุ่มทำขนมของแม่บ้าน การจัดตั้งร้านค้าที่เป็นของชุมชน การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชนทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด กิจกรรมรวมกลุ่มเพื่อเรียนรู้ร่วมกันผ่านศูนย์การเรียนรู้หรือ โรงเรียนของชุมชน และกิจกรรมต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น

3. กิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมของชุมชนในท้องถิ่น เช่น กิจกรรมที่ปลูกฝังสมาชิกในชุมชนให้มีความเอื้ออาทรต่อกันมากกว่าคำนึงตัวเงินหรือวัตถุเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกทำบุญชื้ออย่างโปร่งใสและสุจริตกิจกรรมพัฒนาครูในชุมชนให้มีคุณภาพและมีจิตสำนึกผูกพันกับท้องถิ่นเป็นสำคัญ รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนพึ่งตนเองก่อนที่จะพึ่งหรือขอความช่วยเหลือจากคนอื่น

เสถียร ชูระชัย (2549, น. 37-54) กล่าวว่า กระทรวงมหาดไทยได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการเศรษฐกิจพอเพียงระดับกระทรวง ระดับจังหวัด คำสั่งหน่วยให้จัดตั้งส่งเสริมให้มีหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในปี 2549 จำนวน 5 พันหมู่บ้าน ใน 876 อำเภอ และให้เพิ่มเป็นร้อยละ 50 ของหมู่บ้านทั้งหมดในปี 2550 และเพิ่มให้เต็มพื้นที่ 100 เปอร์เซ็นต์ ในปี 2551 โดยใช้เกณฑ์กิจกรรม/ตัวชี้วัด 6 ตัว คือ 1) การลดรายจ่าย 2) เพิ่มรายได้ 3) การออม 4) การดำรงชีวิต 5) การอนุรักษ์ และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 6) การเอื้ออาทร โดยมีรายละเอียดของเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

1. การลดค่าใช้จ่าย มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

1.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคใช้ปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพป้องกันศัตรูพืช ใช้วัสดุคิบในท้องถิ่นในการผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์อุปโภคใช้เอง เช่น น้ำยาล้างจาน แชมพู ใช้สมุนไพรไล่แมลง เช่น ตะไคร้หอมไล่ยุง วางแผนการเดินทาง ประหยัดไฟฟ้า น้ำประปา น้ำมันเชื้อเพลิง ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น การซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย การเที่ยวเตร่ ใช้จ่ายจัดกิจกรรมตามประเพณี วัฒนธรรมมากเกินความจำเป็นมีการนำวัสดุที่ใช้งานแล้วมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ใหม่ใช้จ่ายเงินเท่าที่จำเป็น การรักษาสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์เลือกซื้อสินค้าที่คุ้มค่า ประโยชน์และรักษาสีของต่าง ๆ ให้คงอยู่ในสภาพใช้การได้นาน ๆ เป็นต้น

1.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ ปลูกข้าว ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในชุมชน ทำเกษตรอินทรีย์ เช่น ทำปุ๋ยและสารชีวภาพใช้ในการเกษตร มีศูนย์สาธิตการตลาด ร้านค้าชุมชน ลานตากข้าว ใช้วัตถุดิบท้องถิ่นในการผลิตสินค้า มีกิจกรรมรณรงค์การประหยัดพลังงาน เช่น ไฟฟ้า น้ำมันเชื้อเพลิง น้ำประปา ลดรายจ่ายของชุมชนที่ไม่จำเป็น เช่น การจัดกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น อาทิ จัดมหรสพที่มีราคาแพงและการช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติของหมู่บ้าน เป็นต้น

2. เพิ่มรายได้ มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

2.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิด พัฒนาอาชีพให้มีประสิทธิภาพ มีการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยการทำอาชีพเสริม และใช้ที่ดินทำการเกษตรอย่างคุ้มค่า เป็นต้น

2.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสี โรงแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร กลุ่มอาชีพ ปั้นน้ำมัน ทำเกษตรแบบผสมผสาน และบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน โดยชุมชน เป็นต้น

3. การออม มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

3.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีการวางแผนการใช้จ่ายเงิน เพื่อให้มีเงินเก็บออม มีกิจกรรมการออม เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ กลุ่มสัจจะ สหกรณ์ออมทรัพย์ฯ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนอื่น ๆ และธนาคาร เป็นต้น

3.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่มีกิจกรรมการออมทรัพย์

4. การดำรงชีวิต มีเกณฑ์กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

4.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ครัวเรือนปฏิบัติตามหลักศาสนา สมาชิกครัวเรือนสืบทอดประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา สมาชิกมีความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทน มีคุณธรรม สมาชิกเลื่อมใสศรัทธา เช่น สุรา ยาเสพติด การพนัน มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ครัวเรือน มีแผนชีวิตหรือแผนครอบครัว รอบรู้ทันเหตุการณ์ รู้จักฟัง ดู อ่านข่าวและสิ่งที่เป็นสารประโยชน์ รู้จักพอประมาณ ในการลงทุนประกอบอาชีพตามกำลังทรัพย์และศักยภาพตนเอง ไม่ก่อหนี้โดยไม่จำเป็นและเกินกำลัง และสมาชิกรู้จักคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ใช้หลักประชาธิปไตย เป็นต้น

4.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีแผนชุมชน มีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี ผู้นำมีความโปร่งใส ซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรม ประชาชนยึดมั่นในหลักศาสนา ยึดหลักประชาธิปไตยและการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีกฎระเบียบชุมชนที่ใช้ปฏิบัติร่วมกันมีการบริหารจัดการข้อมูลที่ใช้ปฏิบัติร่วมกันมีการบริหารจัดการข้อมูลที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน

ของชุมชน มีกิจกรรมสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมภูมิปัญญาของคนในชุมชน มีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น ต่อด้านยาเสพติด การเสริมสร้างคุณภาพ มีกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอมีเครือข่ายองค์กรชุมชนที่กิจกรรมสม่ำเสมอและชุมชนมีความสุขและมีเอกลักษณ์ที่ค้ำจุน เป็นต้น

5. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีเกณฑ์กิจกรรม เศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

5.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและประหยัด ใช้สารอินทรีย์และชีวภาพในการทำการเกษตร การบริโภคสินค้าที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น โฟม สารเคมีต่าง ๆ และมีการกำจัดขยะของเสียอย่างถูกวิธี เช่น แยกขยะ

5.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีการจัดระเบียบชุมชน เช่น การรักษาความสะอาดที่สาธารณะการกำจัดขยะและสิ่งมลพิษที่ถูกต้องมีกิจกรรมการรักษาดูแลแม่น้ำลำคลอง และแหล่งน้ำอื่น ๆ มีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ และแผนชีวิตมีกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. การเอื้ออาทร (การแบ่งปัน/การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน) มีเกณฑ์กิจกรรม เศรษฐกิจพอเพียง/ตัวชี้วัด ดังนี้

6.1 ระดับครัวเรือน มีลักษณะกิจกรรม คือ ได้รับการสนับสนุนดูแลจากกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ได้รับการสนับสนุนดูแลจากครัวเรือนที่ประสบความสำเร็จในการนำแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ (ครัวเรือนต้นแบบ)

6.2 ระดับหมู่บ้าน มีลักษณะกิจกรรม คือ มีสวัสดิการชุมชน เช่น กิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสจากชุมชน ธนาคารข้าว กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ศูนย์สงเคราะห์กองทุนสวัสดิการชุมชน มีกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน เช่น โรงสีข้าวชุมชน โรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน กลุ่มอาชีพ ชุมชนมีความรู้รักสามัคคี ไม่มีความแตกแยก และชุมชนมีวิธีการช่วยเหลือตัวเองและสมาชิกในชุมชนเมื่อเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 18-19) ได้มองว่าการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มเกษตรกร ได้แก่ เกษตรทฤษฎีใหม่ ดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 เป็นแนวทางการจัดพื้นที่เกษตรกรรมในระดับครอบครัวที่สอดคล้องสมดุลกับระบบนิเวศ เพื่อให้พออยู่ พอกิน สมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัดและเลี้ยงตนเอง/ครอบครัวได้

ขั้นตอนที่ 2 การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ ร่วมมือกันในการผลิต จัดการตลาด และพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่นและเตรียมพร้อมสู่โลกภายนอก

ขั้นตอนที่ 3 ติดต่อกับประสานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อจัดหาทุนวิชาการความรู้ เทคโนโลยีจากธุรกิจเอกชน เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้าน เอกชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิต่าง ๆ มาช่วยในการลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิต

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (2550, น. 60) ได้กล่าวว่า สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เรียบเรียงหลักการสำคัญของแนวพระราชดำรัสในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คือ ทฤษฎีใหม่ มี 3 ขั้นตอนในการนำมาปฏิบัติ ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เน้นถึงความพอเพียงของความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ก่อน ดังนั้นจึงไม่ได้เป็นสูตรตายตัวแต่สามารถปรับปรุงได้ การที่พระราชทานแนวคิดให้ปลูกข้าวร้อยละ 30 ของพื้นที่ เพราะทรงคำนวณว่าคนไทยมีวัฒนธรรมในการบริโภคข้าวมาแต่โบราณแล้ว การปลูกข้าวในพื้นที่นี้จะทำให้ครอบครัวมีข้าวบริโภคตลอดปี สัตว์ที่เลี้ยงไว้ก็จะเป็นแหล่งโปรตีน พืชผักก็มีพอบริโภคเอง ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนที่เหลือก็สามารถเป็นรายได้เสริม การปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกันก็จะช่วยให้เกิดความหลากหลาย ลดความเสี่ยง และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ สระน้ำที่ขุดขึ้นก็จะเป็นแหล่งน้ำสำหรับใช้เวลาไม่มีฝน แต่ชาวบ้านก็ยังจำเป็นต้องอาศัยแหล่งน้ำขนาดใหญ่จากการลงทุนของรัฐด้วย แสดงให้เห็นถึงการจัดสรรหน้าที่และบทบาทของสังคมอย่างมีเหตุผล มีพลวัตและสามารถประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และเวลาที่แตกต่างกัน

สำหรับในขั้นที่ 2 เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ โดยร่วมกันดำเนินการผลิตการตลาด การเป็นอยู่สวัสดิการและการศึกษาด้วยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังชุมชน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล วิถีชีวิตที่หลากหลายเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การอนามัย การสาธารณสุข ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองมิใช่การสงเคราะห์หรือสั่งการ ดังนั้นทฤษฎีในขั้นที่ 2 นี้ จึงแตกต่างจากขั้นแรกตรงที่ขั้นที่ 1 มุ่งเน้นไปที่ตัวบุคคลและครอบครัวก่อน ส่วนขั้นที่ 2 มุ่งเน้นไปที่สถาบันชุมชนต่าง ๆ

สำหรับในขั้นที่ 3 เป็นระดับการพัฒนาที่สูงขึ้น คือ สูงกว่าความพออยู่พอกิน โดยนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคมาแปรรูปและจัดจำหน่ายซึ่งจะต้องอาศัยเทคโนโลยี ความรู้และความสามารถในการจัดการสูง ดังนั้นในขั้นนี้ชุมชนจะต้องร่วมมือกับแหล่งเงินทุน แหล่งพลังงาน เพื่อจัดตั้งและบริหารกิจการแปรรูปสินค้าที่สูงขึ้นไปอีก เช่น การบริหารโรงสี การตั้งร้านสหกรณ์ ซึ่งรัฐจะต้องสนับสนุน โดยการให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในรูปสาธารณูปโภคต่าง ๆ ทั้ง การขนส่ง การสื่อสาร การภาษีอากรท้องถิ่น กฎหมายและระเบียบ ฯลฯ เพื่อเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือกัน ได้ดียิ่งขึ้น หลักการดังกล่าวนี้มีหัวใจของการพัฒนาแฝงอยู่หลายประการ เช่น ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐกิจการค้าหรือการตลาด การปรับเปลี่ยนการบริหารราชการ โดยการขึ้นนำหรือสั่งการ รวมทั้งการมองการพัฒนาสังคมแบบองค์รวมในหลายมิติไม่แยกส่วนรวมทั้ง การประยุกต์และผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ภายใต้หลักการสำคัญคือความยืดหยุ่น สามารถปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงได้ในหลักการของเหตุผล

วันชัย พละไกร (2550, น. 28) ได้ศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านคำแย ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้ศึกษาทฤษฎีใหม่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อน้อมนำไปสู่การปฏิบัติ พระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราโชวาท เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2537 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ความว่า “...หลักมีว่าแบ่งที่ดินเป็นสามส่วน ส่วนที่หนึ่งเป็นที่สำหรับปลูกข้าว อีกส่วนหนึ่งสำหรับปลูกพืชไร่ พืชสวน และก็มีที่สำหรับจุดสระน้ำดำเนินการไปแล้ว ทำอย่างธรรมดาอย่างชาวบ้าน ในที่สุดได้ข้าวได้ผักขาย...” พระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัย คั่นคว้า ตำรวจ รวบรวมข้อมูล และทดสอบเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ที่ดิน พันธุ์พืชสำหรับการบริโภคและอุปโภค เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่บนพื้นที่ของตนเองโดยตั้งเป็น “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งผ่านการสรุปผลจากการทดลองของมูลนิธิชัยพัฒนาในพระองค์ที่วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง และตำบลเขาคินพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง โดยการผสมผสานกิจกรรมพืช สัตว์ และประมงให้มีความหลากหลายนานาพันธุ์ เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยทำการเกษตรในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นเรื่องของการจัดการพื้นที่การเกษตรออกเป็น 4 ส่วน สัดส่วนการใช้พื้นที่ทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เพื่อให้ตัวเลขง่ายต่อการจดจำในพื้นที่ 15 ไร่ คือ 30-30-30-10 (พื้นที่ทำนา สระน้ำ พื้นที่ปลูกพืชแบบผสมผสาน และที่อยู่อาศัย) ดังนี้ 1) สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร ประมาณ 30% ของพื้นที่ 2) นาข้าว 5 ไร่ ประมาณ 30% ของพื้นที่ 3) พื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผัก 5 ไร่ 30% ของพื้นที่ และ 4) ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่ 10% ของพื้นที่ ซึ่งจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานไว้แก่พสกนิกรชาวไทยเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่เพื่อการเกษตรดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เศรษฐกิจและ

สังคมเกษตรกร โดยพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรมีระบบและสัดส่วนที่เหมาะสมในแต่ละสภาพพื้นที่ ดังนี้

1. กิจกรรมด้านแหล่งน้ำ น้ำมีความสำคัญในระบบผลิตของเกษตรกร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงอาศัยน้ำและบางพื้นที่ถึงแม้ว่าเป็นที่ราบและที่ลุ่ม สามารถเก็บกักน้ำได้เพียงไม่กี่เดือน ในฤดูแล้งน้ำจึงมีความสำคัญยิ่งยวดต่อระบบการผลิตการเกษตร ในทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง หรือขนาดเล็ก ดังนั้น สระน้ำเพื่อการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงเป็นแนวพระราชดำริที่เหมาะสมที่สุดในสังคมเกษตรกรไทย อย่างไรก็ตาม สระน้ำในที่นี้ยังหมายถึงแหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคในครอบครัวเกษตร นอกจากนี้แหล่งน้ำยังสามารถเลี้ยงปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ เพื่อการบริโภคและจำหน่าย ตลอดจนนำน้ำจากแหล่งดังกล่าวมาใช้ในการเพาะปลูกพืชผลในเรือสวนไร่นาและกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ เช่น การเพาะเห็ด การเลี้ยงสัตว์ และพืชผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น ในสภาพพื้นที่ที่มีคูคลองธรรมชาติหรือแหล่งน้ำในสวนไม้ผลและพืชผัก เกษตรกรสามารถนำน้ำมาใช้ในระบบการผลิตในไร่นาได้ หนึ่งในฤดูแล้งในบริเวณสระน้ำ ร่องสวน และคูคลองธรรมชาติอาจจะแห้งหรือน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และใช้บริโภคและอุปโภคในครอบครัว เกษตรกรควรมีการเติมน้ำจากน้ำขนาดใหญ่ เหมือน ฝายทดน้ำ ห้วย คลอง บึง ตามธรรมชาติ เป็นต้น

2. กิจกรรมด้านอาหาร ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ใช้บริโภคในครอบครัว ตลอดจนเป็นอาหารสัตว์เพื่อให้สัตว์เจริญเติบโตสามารถนำมาเป็นอาหารของมนุษย์ได้ ได้แก่ ข้าว พืชไร่ (ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง ทานตะวัน งา ละหุ่ง) พืชผักสวนครัว (แตงกวา ถั่วฝักยาว พริกชี้ฟ้า) พืชสมุนไพร (กะเพรา โหระพา สะระแหน่) ไม้ผล ไม้ยืนต้นบางชนิด (มะพร้าว กัญชง มะละกอ ฝรั่ง) สัตว์น้ำ (กบ ปู ปลา กุ้ง หอย) การเลี้ยงสัตว์ปีก (เป็ด ไก่ นก) และสัตว์ใหญ่ (สุกร โค กระบือ) เป็นต้น

3. กิจกรรมที่ทำรายได้ (ด้านเศรษฐกิจ) โดยพยายามเน้นด้านการเพิ่มรายได้เป็นหลักและก่อให้เกิดรายได้ต่อเนื่องรายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี

3.1 รายได้รายวัน ได้แก่ กิจกรรมปลูกพืชผัก (ผักบุ้ง ผักกระเฉด ตะไคร้) จิงข่า กะเพรา เป็นต้น) กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ปีกให้ผลผลิตไข่ (ไก่ เป็ด นกกระทา) และการเลี้ยง ไก่ชน

3.2 รายได้รายสัปดาห์ ได้แก่ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักบางชนิด (ชะอม กระถิน และผักกินใบ)

3.3 รายได้รายเดือน หรือตามฤดูกาล ผลิต 2-4 เดือน ได้แก่ การทำนา การทำพืชไร่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ (การเลี้ยงสัตว์ปีกเพื่อผลิตเนื้อ การเลี้ยงสุกรแม่พันธุ์ผลิตลูก การเลี้ยงโคนม และสุกรขุน) และการเลี้ยงสัตว์น้ำ (ปลา กบ)

3.4 รายได้รายปี ได้แก่ กิจกรรมไม้ผลยืนต้น พืชไร่อายุยาว (มันสำปะหลัง สับปะรด) การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ (โคเนื้อ โคขุน สุกร)

นอกจากนี้แล้วในระยะยาวสามารถสร้างความสมดุลทางธรรมชาติทำให้เกิดนิเวศเกษตรชุมชนที่ดีขึ้น เนื่องจากระบบการผลิตที่มีไม้ผล ไม้ยืนต้นตลอดจนมีพืชแซมและพืชคลุมดิน จะช่วยสร้างสภาพระบบนิเวศเกษตรด้านบรรยากาศ และป้องกันการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน ซึ่งในระบบการผลิตดังกล่าวมีความหลากหลายของพืชยืนต้นและพืชล้มลุก

4. กิจกรรมพื้นที่บริเวณบ้าน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีทั้งการปลูกพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ตลอดจนการเลี้ยงและการเพาะเห็ด กิจกรรมต่าง ๆ ภายในบริเวณบ้านจะช่วยประหยัดรายจ่ายและเหลือขายเป็นรายได้ เสริมสร้างการใช้ที่ดิน และแรงงานครอบครัวให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

จากกิจกรรมดังกล่าวข้างต้นโดยความสัมพันธ์ของทฤษฎีใหม่ที่ได้ให้น้อมนำสู่การปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คือ เน้นการผลิตที่พึ่งพาตนเองโดยทำกิจกรรมหลากหลาย เช่น ปลูกข้าวโพด ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผัก มีแหล่งน้ำในไร่นา มีที่อยู่อาศัย มีผลผลิตและอาหารในการบริโภค มีการใช้แรงงานในครอบครัวสม่ำเสมอ และมีงานทำในพื้นที่ตลอดเวลา มีรายได้จากกิจกรรมการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก มีทุนหมุนเวียน การใช้ทรัพยากรในไร่นาอย่างเต็มที่ เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และความแปรปรวนของราคาผลผลิต ลดรายจ่ายในครอบครัว ลดการใช้สารเคมี ทำให้คุณภาพของดินและระบบนิเวศเกษตรของไร่นาและชุมชนดีขึ้น สมาชิกมีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น ครอบครัวมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นครอบครัวที่เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ รวมพลังเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยสร้างความพอเพียงในขั้นที่หนึ่ง ทำให้เกิดความเข้มแข็งในแต่ละคนแต่ละครอบครัว จนเกิดกลุ่มกิจกรรมที่เข้มแข็งและเกิดพลัง

ขั้นตอนที่ 2 คือ การรวมกลุ่ม ร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรวมกลุ่มให้เกิดพลังในการดำรงชีพ และดำเนินกิจกรรมการเกษตร โดยการร่วมแรงร่วมใจในการผลิต จัดระบบการผลิต การตลาด ร่วมคิด ร่วมวางแผน และระดมทรัพยากรในการผลิตร่วมกันสร้างสวัสดิการ ความเป็นอยู่ในด้านการศึกษาและอนามัย ร่วมกันในชุมชนและในกลุ่มเป็นอันดับแรก ทำให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน กลุ่มมีความเข้มแข็งช่วยเหลือตนเองได้ เกิดความสามัคคีปรองดองกัน สามารถร่วมดำเนินธุรกิจด้วยกัน โดยการร่วมกันซื้อขาย ซึ่งจะช่วยให้ลดค่าขนส่ง ทำให้เกิดการเรียนรู้แห่งการผลิต ซื้อขายปัจจัยการผลิตและผลผลิต นอกจากนี้แล้วการรวมกลุ่มและแปรรูปสหกรณ์ทำ

ให้มีผลผลิตในปริมาณที่มากพอสมควรเพิ่มอำนาจในการรวมกลุ่ม และรูปแบบสหกรณ์ทำให้มีผลผลิตในปริมาณที่มากพอสมควรเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาในการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร ร่วมค้าขายสร้างเครือข่ายชุมชน ในขั้นตอนที่ 2 นี้ เมื่อองค์กรหรือกลุ่มหรือสหกรณ์เกิดความขัดแย้งสามารถช่วยเหลือกันเองได้แล้ว จึงร่วมกับคนภายนอกค้าขายร่วมประสานประโยชน์ร่วมกัน โดยร่วมมือกับแหล่งเงินทุน (ธนาคาร) และกับแหล่งพลังงาน

ขั้นตอนที่ 3 โดยยึดหลักการผลิตเต็ม ระบบ และรูปแบบการรวมกลุ่มการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การจัดตั้งและบริหาร โรงสี ร้านค้า สหกรณ์ ในลักษณะบริษัทร่วมทุน ช่วยกันลงทุนในรูปแบบทรัพยากรการผลิต ทรัพยากรมนุษย์ (ตัวบุคคลช่วยกันทำงาน) เงินทุน และอุปกรณ์การผลิต การก่อสร้าง เป็นต้น ในการร่วมมือกับบุคคลภายในการดำเนินธุรกิจ เพื่อให้เกิดหน่วยเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นจะตั้งอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมกัน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัด เช่น หน่วยการผลิต หน่วยขนส่ง หน่วยจัดการ หน่วยติดต่อหาตลาด หน่วยการจำหน่าย หน่วยการลงทุน เป็นต้น แต่ทุกหน่วยจะต้องทำงานเหมือนบริษัทเดียวกัน ทำงานเป็นทีมประสานงานร่วมกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี ด้านการบริหารจัดการ การดำเนินธุรกิจ เกิดขบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ทราบความต้องการทั้งชนิด ปริมาณ คุณภาพ และราคาสินค้า นิสัยการบริโภคและอุปโภคของลูกค้า สิ่งสำคัญจะต้องมีกลไก ภาวะเบียบ ข้อบังคับร่วมกัน การจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต้องยุติธรรม และมีคุณธรรม

2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.3.1 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวานิช (2531, น. 31) ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่อาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหา การดำเนินการติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล โดยการวิจัยประกอบด้วย

1. การปฏิบัติการ หมายถึง กิจกรรมที่โครงการต้องดำเนินการและเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง
2. การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุก ๆ ฝ่ายที่ร่วมกิจกรรมวิจัย ได้แก่ ร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนสิ้นสุด

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินิสาร (2546, น. 17) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของคนที่อยู่กับปัญหาในบริบทของชุมชน โดยมีผู้เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่าย คือ

1. ชาวบ้านประกอบด้วย แกนนำ กลุ่มผู้ที่อยู่กับปัญหา
2. นักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชน คือ หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานของเอกชน
3. นักวิชาการที่เป็นนักวิจัย หมายถึง ผู้ที่ต้องการแสวงหาองค์ความรู้แบบใหม่

เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน

ชอบ เข้มกลัด และ โกวิท พวงงาม (2547, น. 3-8) ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่รวมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะนักวิจัย ชุมชน และแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนตั้งแต่ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหาตลอดจนการดำเนินงาน และติดตามประเมินผล เพื่อให้ผลของการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในการพัฒนา

รังสรรค์ สิงห์เลิศ (2551ก, น. 310-311) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการนำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ

1. การปฏิบัติการ (Action) หมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ
2. การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย

ฉลาด จันทร์สมบัติ (2551, น. 238-240) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีลักษณะดังนี้

1. การสร้างความรู้ (Produce Knowledge) โดยการผสมผสานระหว่างความรู้จากนักวิชาการกับความรู้พื้นบ้าน
2. รูปแบบของความรู้เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interactive) สหวิทยาการ (Interdisciplinary) และการเรียนรู้ข้ามสาขาวิชา (Transdisciplinary)
3. การสะท้อนความคิด ลงมือปฏิบัติ ให้เป็นรูปธรรม
4. การใช้ความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (Practical)
5. กระบวนการเบ็ดเสร็จ (Inclusive) ที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและ

ประสิทธิภาพ

6. กระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีเวลาจำกัด การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เป็นรูปแบบเปิดที่ไม่สามารถกำหนดแผนการล่วงหน้า

7. สร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวของตัวเอง (Self-Awareness) ให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และพัฒนาอัตมโนทัศน์ (Self-Concept) ของประชาชน

8. สร้างสังคมนิเวศน์ (Ecological Society) ที่คนในชุมชนพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย

9. การมองอนาคต (Future Oriented) ในการสร้างแนวทางของการกระทำ การปฏิบัติ การพัฒนาโครงสร้างให้เกิดอนาคตที่ต้องการ

10. การมองโลกในแง่ดี (Optimistic) ตามหลักการพื้นฐานของแนวคิดปลดปล่อย ที่เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะจัดการเรื่องต่าง ๆ ในสังคมของเขาได้ ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่จะส่งเสริมศักยภาพด้านนี้ของบุคคล

นางนภัศ คุ้มบุญ เทียงกมล (2551, น. 180-181) ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย คือ

1. ระหว่างชาวบ้าน คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
2. นักปกครอง
3. ผู้วิจัย

โดยเริ่มต้นตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมิน และร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินการ รวมทั้งมีการสรุปบทเรียนร่วมกัน ตลอดจนร่วมหาวิธีแก้ไขปัญหาและร่วมพัฒนาต่อไป

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีที่สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก นักพัฒนา นักวิชาการและนักวิจัย ร่วมกันทำงานโดยสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนหรือตัวแทนชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน ซึ่งสามารถเป็นผู้นำของการพัฒนาลงสู่ชุมชนของตนเองอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ

2.3.2 หลักคำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธ์ทิพย์ รามสูตร (2540, น. 60-63) ได้กล่าวว่า หลักคำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการให้ความเคารพภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ในชุมชนด้วยการปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน สนใจปรัทัศน์ของชาวบ้านและการปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านมี

โอกาสมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. รูปแบบ : เน้นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์
2. อุดมการณ์/ปรัชญา : เน้นกลุ่มคนที่ค้อยโอกาสในสังคม คนชายขอบ
3. จุดมุ่งหมาย : มีพันธกรณีระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่จะร่วมกันเพื่อสิทธิของมนุษย์
4. กรอบการวิจัย : กำหนดโดยประชาชนในพื้นที่
5. จุดเน้น : คน เริ่มที่คนเป็นหลัก ทำให้คนมีคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจและกำลังใจ
6. เป้าหมาย : ปรับเปลี่ยนความต้องการของท้องถิ่นตามเงื่อนไขความเหมาะสม
7. ยุทธวิธี : เน้นการมีส่วนร่วม เชื่อมั่นในความสามารถในการเรียนรู้ของคน
8. วิธีการ : เรียบง่ายใช้วิธีการที่ชาวบ้านรู้จักและถนัด มุ่งชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

และใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน

9. การวิเคราะห์สถานการณ์ : การมององค์รวม (Holistic Approach)

10. รูปแบบการพัฒนา : ปลดปล่อย สร้างกำลังใจอำนาจในการคิดและต่อรองให้สำเร็จในสิ่งที่ได้กระทำ โดยมีแรงจูงใจ คือ ความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนและเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเอง

11. มองชาวบ้าน : เป็นผู้ทำประโยชน์ ลงมือกระทำ โครงการสำเร็จ และมีส่วนร่วม

12. ผลลัพธ์ (Out put) : ไม่เน้นวัตถุ แต่เน้นความสามารถของชุมชน เน้นการเรียนรู้ ความพอใจ ความหลากหลาย กำลังใจ และแรงใจของประชาชน

ธรรพรณ ธานี (2540, น. 56) กล่าวว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นยุทธวิธีที่จะช่วยให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันขึ้นมาในรูปแบบขององค์กรประชาชนและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็ง ทั้งโครงสร้างและการดำเนินงาน โดยอาศัยเงื่อนไขของการเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนด้วยระบบข้อมูลทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญของข้อมูลเพราะข้อมูลจะช่วยให้ประชาชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และทำการพัฒนาต่อไปได้ ประชาชนเกิดความสามารถในการวิเคราะห์ระบบข้อมูลได้ ต้องอาศัยการฝึกฝนประชาชนให้ทำวิจัยเป็น โดยการสร้างทีมท้องถิ่นหรือนักวิจัยท้องถิ่นขึ้นมา

กมล สุดประเสริฐ (2540, น. 9) กล่าวว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ

1. ประชาชนได้รับการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น
2. ประชาชนมีการกระทำมากขึ้น
3. ประชาชนมีการเผยแพร่พลังความรู้มากขึ้น

บุญนาท ติวกุล (2543, น. 93) กล่าวว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชนทำการศึกษาร่วมกัน การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อค้นหาศักยภาพ ปัญหา แนวทางแก้ปัญหาด้วยการวางแผน ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ประเมินงานเป็นระยะ เพื่อปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้

สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร (2546, น. 40-41) กล่าวว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ ทั้งการพัฒนาและการแสวงหาคำความรู้ มีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผล และการได้ประโยชน์ จำเป็นต้องมีการกระทำเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งมีการเชื่อมต่อระหว่างองค์ความรู้กับการปฏิบัติหรือการได้มาซึ่งผลของการวิจัยจะถูกเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาแบบวงจร และเป้าหมายหลัก คือ จิตความสามารถในการเรียนรู้และแก้ปัญหาของผู้อยู่กับปัญหา ได้แก่ คนที่อยู่กับปัญหามีวิธีคิดและวิธีปฏิบัติที่เป็นระบบขึ้น มีวิธีการจัดการกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ยุ่งยากและเรื่องความเป็นเอกภาพของคนในชุมชนอย่างยืดหยุ่นขึ้น

ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม (2547, น. 23-24) กล่าวว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ 1) ความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถนำออกมาใช้ได้หากได้รับการพัฒนา 2) ความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help) จึงต้องมีการสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเอง 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม และ 4) แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

รังสรรค์ สิงห์เลิศ (2551ข, น. 311) กล่าวว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีและเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดการผนึกกำลังร่วมกัน โดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่โครงการที่ดำเนินการอยู่

ฉลาด จันทรสมบัติ (2551, น. 234-242) กล่าวว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องทำควบคู่กัน ไปโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การส่งเสริมให้บุคลากรและทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาให้ได้มากที่สุด ในรูปแบบของการรวมตัวเป็นองค์กร โดยมีนักวิจัยภายนอกชุมชนทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กร ช่วยอบรมความรู้และทักษะของการทำวิจัยให้แก่ชุมชน โดยต้องระวังในการครอบงำความคิดและการตัดสินใจของชุมชน โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ซึ่งยึดหลักสำคัญ คือ

1. ให้ความสำคัญและเคารพภูมิความรู้ของชาวบ้าน
2. ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้าน
3. ให้ความรู้ที่เหมาะสมกับชาวบ้านและคนยากจน
4. สนใจในพิธีกรรมของชาวบ้าน
5. ปลดปล่อยความคิด ให้ชาวบ้านสามารถใช้ความคิดเห็นของตนอย่างเสรี

ดังนั้น สรุปได้ว่า หลักสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การพัฒนาที่ยึดสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยกเป็นศูนย์กลาง (People Centered Development) และหลักการแก้ปัญหาด้วยกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน (Problem Based Learning) เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นความยั่งยืนบนพื้นฐานของการดำรงอยู่ของคุณภาพชีวิตทั้งของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

2.3.3 กระบวนการและขั้นตอนในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธุทิพย์ รามสูตร (2540, น. 43-54) กล่าวว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า ลำดับขั้นตอนในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. การเลือกชุมชนเป้าหมาย
2. การเข้าสู่ชุมชน
3. การบูรณาการเข้ากับชุมชน
4. การศึกษาสังคมเบื้องต้น
5. การแนะนำให้ประชาชนรู้จักกับหลักการและแนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยนำเสนอภาพรวมของการวิจัยก่อนเริ่มทำการวิจัย
6. การระบุปัญหา
7. การแนะนำวงจรการวิจัย
8. การเลือกปัญหาที่จะวิจัย
9. วิธีการหาทางเลือก

10. การวางแผนวิจัย
11. การเก็บข้อมูลเป็นระบบ
12. การวิเคราะห์
13. การเสนอชุมชน เพื่อให้ชุมชนตรวจสอบ แก้ไข
14. การวางแผนปฏิบัติ เพื่อเตรียมชุมชนให้รับรู้ถึงการปฏิบัติในการเปลี่ยนแปลง
ปรับปรุงที่อยากจะให้เกิดขึ้นในอนาคต
15. ประเมินความเป็นไปได้ของแผน โดยสอบถามความคิดเห็นจากประชาชน ผู้รู้
ในหมู่บ้าน
16. โครงการนำร่อง โดยการทำให้โครงการขนาดเล็กก่อนทำโครงการขนาดใหญ่
เพื่อเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์
17. ทดลองวิธีอื่น ๆ โดยทดลองทำหลาย ๆ วิธี ก่อนลงมือปฏิบัติจริง
18. ทบทวนแผนปฏิบัติการ จากผลของโครงการนำร่องที่ได้รับการทดสอบแล้ว
นำมาแก้ไข ปรับปรุงแผนปฏิบัติการอีกครั้ง
19. การจัดสรรทรัพยากร เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองโดยจัดสรรทรัพยากร
ภายในก่อนภายนอกชุมชน
20. การวางแผนการติดตามกำกับและประเมิน เตรียมก่อนนำแผนไปปฏิบัติโดย
หารือชุมชนให้ตระหนักตัวแปรสำคัญที่ควรเน้นและควรสนใจเป็นพิเศษขณะนำโครงการลงปฏิบัติ
21. การตั้งคณะทำงาน
22. การนำแผนลงปฏิบัติ
23. การติดตามกำกับความก้าวหน้าของโครงการ
24. การประเมินโครงการ
25. กระบวนการวิจัยเป็นกิจวัตรของชุมชน
26. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่ในชุมชน
27. การสื่อสารของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแก่นักวิชาการ ชุมชน โดย
ผ่านรายงานการวิจัย
28. วิเคราะห์กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
29. เขียนรายงาน
30. กระบวนการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ใหม่ภายในชุมชน
โดยชุมชนเองที่ไม่มีนักวิจัยจากภายนอกมาช่วย

สุชาติ ทวีสิทธิ์ (2531, อ้างถึงใน ชนพรรณ ธานี, 2540, น. 57-65) ได้กล่าวว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการและขั้นตอนที่ผสมผสานแนวคิดของการจัดการชุมชนและการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนเข้าด้วยกัน ดังนี้

1. กระบวนการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย
  - 1.1 การเตรียมชุมชน
  - 1.2 อบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชน
  - 1.3 กำหนดรูปแบบการวิจัย
  - 1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
  - 1.5 ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล
  - 1.6 หาหรือผลการค้นพบกับชุมชน
2. ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้
  - 2.1 ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre-Research Phase) ได้แก่
    - 2.1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน
    - 2.1.2 การบูรณาการตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน
    - 2.1.3 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
    - 2.1.4 การแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน
  - 2.2 ระยะการทำวิจัย (Research Phase)
    - 2.2.1 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน
    - 2.2.2 การฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น
    - 2.2.3 การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนด
  - 2.3 ระยะการจัดทำแผน (Planning Phase)
    - 2.3.1 การอบรมทีมงานวางแผนท้องถิ่น
    - 2.3.2 การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม
    - 2.3.3 การศึกษาความเป็นไปได้ของแผน
    - 2.3.4 การแสวงหางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน
    - 2.3.5 การวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล

แนวทางแก้ไข

2.4 ให้นำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase)

2.4.1 กำหนดทีมงานปฏิบัติงานอาสาสมัคร

2.4.2 การอบรมทีมงานปฏิบัติงานอาสาสมัคร

2.5 ระยะการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase) เป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการวิจัย ดังนั้น ควรมีการจัดตั้งทีมงานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานในการปฏิบัติงานของฝ่ายปฏิบัติทุกกระยะ โดยรวบรวมข้อมูลและผลการประเมินเสนอต่อที่ประชุมของหมู่บ้านได้รับทราบและให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเพื่อให้ชาวบ้าน ได้เห็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการพยายามร่วมกันของทุกฝ่ายในการช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

อมรวิรัช นาคทรพร และดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว (2541, น. 8-11) ได้กล่าวว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แบ่งขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการประสานพื้นที่ นักวิจัยต้องเตรียม
  - 1.1 การคัดเลือกชุมชน
  - 1.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน
2. ขั้นเริ่มวิจัย ใส่ใจกระบวนการชุมชน นักวิจัยพึงกระทำ ได้แก่
  - 2.1 การศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน
  - 2.2 การกำหนดปัญหา
  - 2.3 การร่วมกันออกแบบการวิจัย
  - 2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล
  - 2.5 การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน
3. ขั้นพัฒนามุ่งแก้ปัญหาชุมชน นักวิจัยพึงดำเนินการ ดังนี้
  - 3.1 กำหนดโครงการเพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ
  - 3.2 การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้
  - 3.3 การติดตามและประเมินผล

สิทธิณัฐ ประพุทธนิตติสาร (2546, น. 30-31) กล่าวว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ระยะก่อนการทำวิจัย (Pre-research Phase) ได้แก่
  - 1.1 การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน
  - 1.2 การบูรณาการตัวนักวิจัยเข้ากับชุมชน
  - 1.3 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
  - 1.4 การแพร่แนวคิด PAR แก่ชุมชน

แก้ไข

2. ระยะของการทำวิจัย (Research Phase) ได้แก่
  - 2.1 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับชุมชน
  - 2.2 การฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น
  - 2.3 การวิเคราะห์ปัญหาซึ่งอาจเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และกำหนดแนวทาง
  - 2.4 การออกแบบการวิจัยและเก็บข้อมูล
  - 2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
  - 2.6 การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมหมู่บ้าน
3. ระยะการจัดทำแผน (Planning Phase) ได้แก่
  - 3.1 การอบรมทีมงานวางแผนท้องถิ่น
  - 3.2 การกำหนดโครงการหรือกิจกรรม
  - 3.3 การศึกษาความเป็นไปได้ของแผนงาน
  - 3.4 การแสวงหางบประมาณและหน่วยงานที่สนับสนุน
  - 3.5 การวางแผนเพื่อติดตามและประเมินผล
4. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase) ได้แก่
  - 4.1 การกำหนดทีมงานปฏิบัติงานอาสาสมัคร
  - 4.2 การอบรมทีมงานปฏิบัติอาสาสมัคร
  - 4.3 การปฏิบัติตามแผน
5. ระยะติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase)

ได้แก่

5.1 จัดตั้งทีมงานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหมู่บ้านขึ้นมา ติดตามการดำเนินงานของฝ่ายปฏิบัติทุกระยะ

5.2 เสนอผลการประเมินต่อที่ประชุมหมู่บ้าน

ชอบ เข้มก๊ัด และ โกวิท พวงงาม (2547, น. 35-50) ได้กล่าวว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ระยะก่อนทำการวิจัย (Pre- research Phase) ประกอบด้วย
  - 1.1 การสร้างสัมพันธภาพ
  - 1.2 การสำรวจและการศึกษาชุมชน
  - 1.3 การคัดเลือกชุมชน
  - 1.4 การเข้าสู่ชุมชน

- 1.5 การเตรียมคน (ชาวบ้าน นักพัฒนา) และการเตรียมเครือข่าย
2. ระยะของการทำวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วย
  - 2.1 การศึกษาชุมชน
  - 2.2 การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน
  - 2.3 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ
3. ระยะของการจัดทำแผน (Planning Phase)
4. ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase)
5. ระยะติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน (Monitoring and Evaluation Phase)

ฉลาด จันทรสุมบัติ (2551, น. 244) กล่าวว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนา ประกอบด้วย มิติแรก ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา มิติที่สอง ร่วมวางแผน มิติที่สาม ร่วมดำเนินการ มิติที่สี่ ร่วมรับผลประโยชน์ และมิติที่ห้า ร่วมติดตาม ประเมินผล ซึ่งการเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการวิจัยนั้น นับได้ว่าเป็นคุณค่าโดยแท้ของการวิจัย ก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

รังสรรค์ สิงห์เลิศ (2551ค, น. 313-317) ที่กล่าวว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) ขั้นการศึกษาบริบท 2) ขั้นกำหนดปัญหา 3) ขั้นการวางแผน ปฏิบัติงานวิจัย 4) ขั้นติดตาม ตรวจสอบ และปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างการทำงานวิจัย และ 5) ขั้นการสรุปผลการวิจัย โดยกระบวนการวิจัยมีบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย คือ บุคคลเป้าหมายในชุมชนที่จะทำการศึกษานักวิจัย และนักพัฒนา ซึ่งขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม มี 3 ระยะ คือ

1. ระยะเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase) ประกอบด้วย
  - 1.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport)
  - 1.2 การสำรวจ ศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community)
  - 1.3 คัดเลือกชุมชน (Selecting Community)
  - 1.4 การเข้าสู่ชุมชน (Entering Community)
  - 1.5 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ
2. ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ประกอบด้วย
  - 2.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis)
  - 2.2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ (Project Appraisal and Identification)

2.3 การกำหนดแผนงาน โครงการและการจัดการ (Planning Phase)

2.4 การปฏิบัติตามโครงการ (Implementation Phase)

3. ระยะเวลาติดตามและประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase)

เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการวัดผลสำเร็จของโครงการ จัดทำรายการวิจัยฉบับสมบูรณ์และจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้าน นำผลของการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนต่อไป

ดังนั้นจึง สรุปได้ว่า กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มี 3 ระยะ คือ 1) ระยะเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase) 2) ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) และ 3) ระยะเวลาติดตามและประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase) โดยกระบวนการวิจัยมีบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย คือ บุคคลเป้าหมายในชุมชนที่จะทำการศึกษา นักวิจัย นักวิชาการและนักพัฒนา

2.4 บริบทของหมู่บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

การจัดทำแผนชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและ ความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิตสาธารณะ แล้วร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้/วิเคราะห์ เพื่อให้รู้และเข้าใจตนเอง โดยใช้กระบวนการชุมชน คือการสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุ/แนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเอง/ หมู่บ้านและชุมชนในลักษณะจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน แผนชุมชนได้จัดทำโดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้รวบรวมข้อมูลของชุมชนด้านต่าง ๆ ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชน แล้วกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนสู่อนาคตที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนเป็นบทเรียนในการพัฒนาหมู่บ้านเทศบาลฯ โดยภาพรวม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและให้การสนับสนุนของส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม (แผนชุมชนบ้านสี่แยก, 2560, น.1-30)

2.4.1 ประวัติหมู่บ้าน/ชุมชน

ในปี พ.ศ. 2490-2492 กรมทางหลวงได้มีการสำรวจเส้นทางที่ตัดถนนจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ไปยังจังหวัดสกลนครและมีการปรับปรุงเส้นทางใหม่ให้สะดวกในการคมนาคมยิ่งขึ้น โดยการแบ่งตัดเส้นทางตรงกลางบ้านสี่แยกเป็นถนน 4 สายดังนี้ ถนนสายที่ 1 ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ถนนสายที่ 2 ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 10 ถนน

สายที่ 3 ทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 5 และถนนสายที่ 4 ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 6 จึงเกิดเป็นทางสี่แพร่งหรือสี่แยกขึ้น

ลักษณะพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะที่จะทำการเกษตรและค้าขาย จึงมีประชาชนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่อย่างรวดเร็ว ทางราชการจึงได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน เรียกว่า บ้านสี่แยก อยู่ในเขตเทศบาล อำเภอสมเด็จ ปัจจุบันบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 มีนายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีนายอาทิตย์ ทองภูบาล และนางนวลจันทร์ ผดุงภักดิ์ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2.4.2 ที่ตั้ง ขนาดพื้นที่ และอาณาเขต

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร เป็นระยะทางประมาณ 574 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านหนองบัวโคก เขตตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดกับ เขตบ้านสี่แยก หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันออก ติดกับ เขตบ้านสี่แยก หมู่ที่ 6 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่ที่ 4 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.4.3 ข้อมูลประชากร อาชีพ รายได้ และจำนวนประชากร

2.4.3.1 จำนวนครัวเรือน 285 ครัวเรือน

2.4.3.2 ประชากร 1,116 คน ชาย 543 คน หญิง 573 คน

2.4.3.3 อาชีพหลัก

1) ทำนา จำนวน 105 ครัวเรือน

2) รับราชการ จำนวน 41 ครัวเรือน

3) ค้าขาย/รับจ้าง จำนวน 139 ครัวเรือน

2.4.3.4 อาชีพเสริม

1) ไล่กรอก ส้ม หม่า จำนวน 8 ครัวเรือน

2) เกษตรปลอดสารพิษ จำนวน 5 ครัวเรือน

3) ร้านซ่อมรถยนต์ จำนวน 5 แห่ง

4) ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ จำนวน 6 แห่ง

5) ร้านขายของชำ จำนวน 20 แห่ง

6) ร้านเสริมสวย จำนวน 9 แห่ง

2.4.3.5 รายได้ภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี

2.4.3.6 รายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี

2.4.3.7 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2560) 23,000 บาท/คน/ปี

2.4.3.8 ครั้วเรือนยากจน (รายได้ไม่ถึง 23,000 บาท/คน/ปี) ปี 2560 จำนวน ...-... ครั้วเรือน

2.4.4 ข้อมูลสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน/ชุมชน

2.4.4.1 พื้นที่อยู่อาศัย 185 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 2,541 ไร่ ทำนาปีละ 1 ครั้ง

2.4.4.2 ป่าชุมชนกี่แห่ง (ระบุ) ...-...แห่ง จำนวน ...-... ไร่

2.4.4.3 แหล่งน้ำสาธารณะ ..... -.... แห่ง

2.4.4.4 ประปา 1 แห่ง ผู้ใช้ 285 ครั้วเรือน บ่อสาธารณะ 2 แห่ง

2.4.4.5 โรงเรียน(ระดับ) อนุบาลถึงประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง

2.4.4.6 วัด (ระบุ) 1 แห่ง

2.4.4.7 จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า 285 ครั้วเรือน ร้อยละ 100

2.4.4.8 โทรศัพท์สาธารณะ 2 แห่ง ส่วนตัว (เบอร์บ้าน) 159 เครื่อง

2.4.4.9 หอกระจายข่าว 5 แห่ง วิทยุชุมชน 2 แห่ง

2.4.4.10 ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน 2 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน - แห่ง

2.4.4.11 ศาลาประชาคม 1 แห่ง

2.4.5 ข้อมูลงานประเพณี/แหล่งท่องเที่ยว

2.4.5.1 งานประเพณี

- 1) งานประเพณี งานจิว ช่วงเวลาจัดงาน เดือนพฤศจิกายน
- 2) งานประเพณี บุญพะเหวด ช่วงเวลาจัดงาน เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม
- 3) งานประเพณี วันสงกรานต์ ช่วงเวลาจัดงาน เดือนเมษายน
- 4) งานประเพณี บุญบั้งไฟ ช่วงเวลาจัดงาน เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน
- 5) งานประเพณี แห่เทียนวันเข้าพรรษา เดือนกรกฎาคมของทุกปี
- 6) งานประเพณี ลอยกระทง ช่วงเวลาจัดงาน เดือนพฤศจิกายน

2.4.6 ข้อมูลด้านการบริหารหมู่บ้าน

รายชื่อ กำนันผู้ใหญ่บ้าน/สท./สอ.บ.ต./ผู้นำชุมชนที่สำคัญในหมู่บ้าน/กลุ่มองค์กร

2.4.6.1 นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2

2.4.6.2 นายอาทิตย์ ทองภูบาล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2.4.6.3 นางนวลจันทร์ ผดุงภักดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2.4.6.4 ร.ต.นิเวศ มงคลทองคำดี สมาชิกสภาเทศบาล

2.4.6.5 นายวิศรุต ดิสนิษฐ์ สมาชิกสภาเทศบาล

2.4.6.6 นายรัชพงษ์ จำเริญควรร สมาชิกสภาเทศบาล

2.4.6.7 นายสมพงษ์ เหล่าลุ่มพุก สมาชิกสภาเทศบาล

2.4.6.8 ประธานกองทุนหมู่บ้าน ชื่อ นางสาวอรุณรัตน์ จันทะลือ มีกรรมการ 15 คน มีสมาชิก จำนวน 187 คน

2.4.6.9 ประธานอาสาสาธารณสุขหมู่บ้าน ชื่อ นางสุรินทร์ทิพย์ ญาณพฤก มีสมาชิก จำนวน 27 คน

2.4.6.10 ประธานกลุ่มพลังแผ่นดิน ชื่อ นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี มีสมาชิกจำนวน 25 คน

2.4.6.11 ประธานกรรมการหมู่บ้าน ชื่อ นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี มีสมาชิกจำนวน 27 คน

2.4.6.12 อาษาป้องกันภัยและบรรเทาสาธารณภัย จำนวน 10 คน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัย ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ขวัญกมล คอนขวา (2555, น. 193-201) ได้ศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 45-49 สถานภาพสมรส มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพทำนา สินค้าที่ผลิตส่วนใหญ่เป็นประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มอาชีพ รายได้ของกลุ่มอาชีพเฉลี่ยต่อเดือน 10,000-20,000 บาท กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิก 10-20 คน และสมาชิกในกลุ่มอาชีพเกือบทั้งหมดเคยได้รับการอบรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชีพจากทั้งภาครัฐและเอกชนสูงถึงร้อยละ 96.1 ปัจจัยทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้กิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนมีระดับการปฏิบัติการที่ดีขึ้น และปัจจัยทรัพยากรมนุษย์มีผลกระทบโดยตรงต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชน คือ การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชนให้มีความสามารถในการทำให้สมาชิกกลุ่มยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นได้และพัฒนาสมาชิกกลุ่มให้มีความรู้ด้านวิธีการผลิตสินค้า รวมถึงการพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมเป็นที่ปรึกษาในการประกอบอาชีพให้แก่ชุมชน มีผลให้กลุ่มอาชีพมีความสามารถในการจัดสรรกำไรส่วนเกินมาสนับสนุนเงินทุนเพื่อให้ความอนุเคราะห์แก่เยาวชนที่เพิ่งจบการศึกษาในการประกอบอาชีพ ให้การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลแก่คนชรา รวมทั้งสนับสนุนกิจกรรมที่เหมาะสมแก่คนพิการ นอกจากนี้ยังสามารถจัดสรรกำไรส่วนเกินเพื่อสนับสนุนการศึกษาในรูปของอุปกรณ์การเรียน ได้แก่ หนังสือเรียน อุปกรณ์กีฬาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์การเรียนได้ดียิ่งขึ้น ส่วนปัจจัยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีผลกระทบทางอ้อมต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชนในด้านการให้การศึกษามากที่สุด ผ่านกิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนในด้านการขายและการแปรรูป กล่าวคือ การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจ

ชุมชนให้มีความสามารถในการทำให้สมาชิกกลุ่มยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นได้ และพัฒนาสมาชิกกลุ่มให้มีความรู้ด้านวิธีการผลิตสินค้า รวมถึงการพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมเป็นที่ปรึกษาในการประกอบอาชีพให้แก่ชุมชน มีผลให้กลุ่มอาชีพมีการขายผลผลิตโดยการขายปลีกอยู่ในระดับมาก สามารถกำหนดราคาให้เป็นไปตามราคาตลาด ทั้งนี้ได้รับความรู้ในการแปรรูปจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ นำมาซึ่งการจัดสรรกำไรส่วนเกินเพื่อการสนับสนุนการศึกษาในรูปของอุปกรณ์การเรียน ได้แก่ หนังสือเรียน อุปกรณ์กีฬาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์การเรียน ได้เป็นอย่างดี ปัจจัยการพัฒนาพื้นฐานทางกายภาพมีผลกระทบทางตรงต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชน คือ การพัฒนาและปรับปรุงระบบประปาและถนนภายในชุมชนเพื่อการบริโภคและการผลิต มีผลให้ชุมชนมีการจัดสรรกำไรส่วนเกิน โดยการจัดกิจกรรม เพื่อตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การขุดลอกคูคลองภายในชุมชน การปลูกป่า และการรักษาความสะอาด โดยการจัดการสิ่งปฏิกูลภายในบ้าน เช่น การจัดหาถังขยะ หรือเตาเผาขยะประจำหมู่บ้าน ได้ดียิ่งขึ้น กิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนมีผลกระทบทางตรงต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชน คือ กิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนในด้านการขายเป็นปัจจัยสำคัญต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชน โดยเฉพาะการมุ่งเน้นในการขายปลีก โดยที่กำหนดราคาขายให้เป็นตามราคาตลาด มีผลทำให้กลุ่มมีความสามารถในการจัดสรรกำไรส่วนเกินมาสนับสนุนเงินทุน เพื่อให้ความอนุเคราะห์แก่เยาวชนที่เพิ่งจบการศึกษาในการประกอบอาชีพ ช่วยเหลือและให้การรักษาพยาบาลแก่คนชรา และสนับสนุนกิจกรรมที่เหมาะสมแก่คนพิการ นอกจากนี้ยังสามารถจัดสรรกำไรส่วนเกินเพื่อสนับสนุนการศึกษาในรูปของอุปกรณ์การเรียน ได้แก่ หนังสือเรียน อุปกรณ์กีฬา อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์การเรียน และสนับสนุนการจัดการสิ่งปฏิกูลภายในหมู่บ้าน เช่น การจัดหาถังขยะ หรือเตาเผาขยะประจำหมู่บ้าน

จิพากรณ์ พัยคณาภรณ์ (2555, น. 117-120) ได้ศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองฝรั่ง อำเภอนาทนบุรี จังหวัดนนทบุรี พบว่าการดำเนินชีวิตตามหลักความพอเพียงด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผลการมีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ อยู่ในระดับมาก การดำเนินชีวิตของครัวเรือนที่สอดคล้องกับด้านความพอประมาณในระดับมาก ได้แก่ การที่กลุ่มตัวอย่างมีปัจจัยสี่ครบและเหมาะสมฐานะ คือ มีที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารและยารักษาโรค คือ พืชสวนครัว ซึ่งเป็นทั้งอาหารและยา ชีวิตความเป็นอยู่ในครัวเรือนพออยู่ พอกิน และมีความพอใจในสิ่งที่ตนมี มีรายได้ที่เพียงพอกับการใช้จ่าย ส่วนด้านความมีเหตุผลนั้น กลุ่มตัวอย่างมีการใช้จ่ายอย่างประหยัดตามฐานะไม่ตระหนี่หรือใช้จ่ายเกินตัว ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อเก็บไว้เป็นทุนสำรองยามฉุกเฉิน และเพิ่มรายได้ด้วยการหาอาชีพเสริมเพื่อยกระดับฐานะของครอบครัวให้ดีขึ้น ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่

ไม่คิดกั๊กหนี้ยืมสินมาใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม แต่ก็ยังมีกลุ่มตัวอย่างส่วนน้อยที่ยังกั๊กมาใช้จ่ายในเรื่องต่าง ๆ อยู่ในครอบครัวจะรับฟังปัญหาของกันและกัน สำหรับการมีภูมิคุ้มกัน กลุ่มตัวอย่างได้สร้างความเข้มแข็งขึ้นภายในครอบครัว ได้แก่ การอยู่ร่วมกันในครอบครัวด้วยความเข้าใจกัน และอยู่อย่างมีความสุข พยายามฟังตนเองก่อนที่จะฟังพาผู้อื่น มีการทำกิจกรรมร่วมกันภายในครอบครัวและพยายามปลุกฝังคนในครอบครัวให้รู้จักประหยัดเพื่อมีรายได้เพียงพอไม่ต้องกั๊กหนี้ยืมสินหรือไม่คิดสร้างหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ขึ้นกับตนเองและครอบครัว เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม กลุ่มตัวอย่างมีการพัฒนาความรู้เพื่อต่อยอดกิจการงาน แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับคนในชุมชน โดยระมัดระวังการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำชุมชน และมีความรอบอบในการประเมินตนเองอย่างถูกต้องต่อการประกอบอาชีพ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หลีกเลียงอบายมุข และไม่คิดเอาเปรียบเพื่อนบ้าน ส่วนผลของการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนตามหลักความพอเพียง ทั้งด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม พบว่า ระดับการประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมาก ในด้านความพอประมาณ กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่า มีการแปรรูปอุตสาหกรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน และยังมีส่วนร่วมคิดและร่วมทำกิจกรรมกลุ่ม ส่วนด้านความมีเหตุผล มีการวางแผนการใช้จ่ายของครอบครัว การตัดสินใจร่วมกันในชุมชน เพื่อหาทางออกอย่างมีเหตุผลในการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน สำหรับด้านการมีภูมิคุ้มกัน มีการสร้างความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชนด้วยการจัดทำบัญชีครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูลรายรับ/รายจ่ายในครัวเรือน มีการส่งเสริมการออมทรัพย์ และช่วยสอดส่องดูแลความสงบสุขของชุมชน ในส่วนของเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม กลุ่มตัวอย่างมีการช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกันในชุมชน ช่วยส่งเสริมให้ลด ละ เลิกอบายมุข มีการดูแลสุขภาพภายในชุมชน เพิ่มพูนความรู้ พัฒนาอาชีพและเพิ่มขีดความสามารถและเสริมทักษะในการประกอบอาชีพ มีความอดทนอดกลั้นต่อการกระทบกระทั่งกันในชุมชน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนภายใต้ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม พบว่าภายใต้หลักความพอเพียง มีการรวมกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนขึ้นตามความสมัครใจ ได้แก่ ปลูกข้าวไว้กินเอง โดยมีโรงสีชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีข้าวไว้กิน การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การแปรรูปน้ำพริกต่าง ๆ เช่น น้ำพริกแกง ส่วนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมปรึกษาหารือกันในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น การสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ การรักษาภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นฐาน

การดำรงชีวิตรักษาและอนุรักษ์แหล่งน้ำชุมชน การพัฒนาแหล่งทุน ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และสถาบันการเงินชุมชน การสร้างสวัสดิการชุมชน เช่น การช่วยเหลือสงเคราะห์อาชีพ การสร้างเครือข่ายชุมชน ได้แก่ การสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพในชุมชน และเครือข่ายระหว่างชุมชนอื่น ๆ การสร้างเวทีประชาคมเพื่อเพิ่มความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับ การประกอบอาชีพ และปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน การมีคุณธรรม ได้แก่ ความรู้ รัก สามัคคี ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน และมี การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ ส่งเสริมสุขภาพด้วยการสนับสนุนด้านการศึกษา และสนับสนุน ให้เด็กเยาวชนทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กเยาวชนห่างไกลยาเสพติด

สุจารีย์ เป็นพุ่ม (2554, น.125-136) ได้ศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชน ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ลักษณะของการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชนโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เพศหญิงมีลักษณะการพึ่งตนเองในด้านการผลิต ด้านการบริโภค และด้านการจำหน่ายดีกว่าเพศชาย ทั้งนี้เนื่องจากเพศหญิงมีโอกาสดำเนินกิจกรรมอาชีพเสริมของกลุ่มแม่บ้านมากกว่าเพศชาย ทำให้เพศหญิงมีรายได้จากอาชีพเสริม อีกทั้งสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้ผู้หญิงมีความตระหนักรู้และต้องการช่วยเหลือครอบครัวมากขึ้น ซึ่งหน่วยงานของรัฐก็ได้เข้ามาเปิดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมกลุ่มอาชีพแม่บ้านทั้งด้านการผลิต เช่น วิธีการถนอมอาหารที่พบได้จากชุมชน การทอผ้า ด้านการบริโภค ได้แก่ การรู้จักบริโภค การผลิตสิ่งของที่หาจากชุมชน และด้านการจำหน่าย โดยการจัดการศึกษาอบรมความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดการจำหน่าย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ครอบครัวเกิดอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มขึ้น จะเห็นได้จากโครงการต่าง ๆ เพศหญิงมีโอกาสดำเนินกิจกรรมมากกว่าเพศชาย ทั้งนี้เป็นเพราะว่าเพศชายมีงานหลักที่ต้องทำอยู่แล้ว ส่วนประชาชนที่ถือครองจำนวนที่ดิน โดยพบว่าประชาชนที่มีจำนวนที่ดินทำกิน 21 ไร่ มีลักษณะการพึ่งตนเองด้านการผลิต และด้านการบริโภคดีกว่าประชาชนที่มีจำนวนที่ดินทำกิน 15 ไร่ ทั้งนี้เพราะว่าการมีจำนวนที่ดินยิ่งมากก็ยิ่งทำประโยชน์ได้เพิ่มขึ้นสามารถพัฒนาที่ดินให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นตามจำนวนที่ดินไปด้วย ในขณะที่ประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรชุมชนมีลักษณะการพึ่งตนเองด้านการบริโภคดีกว่าประชาชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนที่เป็นสมาชิกองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนในด้านต่าง ๆ รู้รักสามัคคีในชุมชนทำให้ชุมชนองค์กรในหมู่บ้านสามารถพึ่งตนเองได้ อีกทั้งประชาชนที่ได้รับข่าวสารจากหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน 1-3 ครั้ง/สัปดาห์ มีลักษณะการพึ่งตนเองทางด้านการผลิตได้ดี

ศิวดา เตชะเนตร (2554, น. 66-67) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการชำระหนี้เงินยืม โครงการเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย โดยการศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการชำระหนี้เงินยืมโครงการเศรษฐกิจชุมชน พบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการชำระหนี้เงินยืมโครงการเศรษฐกิจชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยสำคัญ

คือ ภาวะเศรษฐกิจ สภาพปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำของประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง บ่อย การเปลี่ยนแปลงของราคาค้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น ประสบปัญหาขาดสภาพคล่อง มีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย เกิดอุปสรรคในการทำงานของกลุ่มอาชีพ

สิริวรรณ ผอบแก้ว (2551, น.111-112) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลยางราก อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี พบว่า กลุ่มสตรีที่ศึกษาเกิดจากการรวมกลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาปัญหาด้านเศรษฐกิจทำให้มีการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา โดยสมาชิกกลุ่มสตรีชนบทตำบลยางรากมีความสามารถเฉพาะตัวคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีชาติพันธุ์ โคราชเหมือนกัน ส่วนการรวมกลุ่มของสตรีชนบทตำบลยางราก ทั้ง 4 กิจกรรม คือ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ถือว่าประสบความสำเร็จใน ด้านดำเนินงาน สามารถที่จะสร้างงาน รายได้ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้เกิดขึ้นภายในตำบลยางราก อันเนื่องมาจากการดำเนินงานของกลุ่มที่มีการดำเนินงานอย่างมีระบบ มีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นขั้นตอน ในการดำเนินงานได้เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมใน ด้านการสำรวจปัญหาและการวางแผน ด้านการดำเนินงาน ด้านรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน ด้านประเมินผล นอกจากนี้ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของกลุ่มสตรีตำบลยางรากเป็นการดำเนินการที่สมาชิกกลุ่ม ชาวบ้าน ได้มีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของกลุ่ม อันนำมาซึ่งผลประโยชน์ที่กลุ่มและสมาชิก และชาวบ้าน

อมร สุวรรณนิมิต และคณะ (2551, น. ก-ข) ได้ศึกษา กระบวนการเรียนรู้วิถีการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านกุ้ดร่อง พบว่า สถานการณ์ปัญหาของชุมชนบ้านกุ้ดร่อง คือ ปัญหาในการทำมาหากินและการประกอบอาชีพ โดยพบว่า ชาวบ้านมีการใช้สารเคมีในปริมาณสูง รวมถึงปัญหา เรื่องค่าใช้จ่ายในการลงทุน ปลูกผักไม่ได้ผลเพราะถูกแมลงกัดกิน ไม่สามารถปลูกได้ตลอดปี ปัญหาด้านสุขภาพ พบว่า มีเกษตรกรที่ใช้ยาฆ่าแมลงแล้วมีอาการทางระบบประสาท เป็น โรคเรื้อรัง ได้แก่ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และที่สำคัญคือ พบว่า ส่วนหนึ่งปริมาณสารพิษตกค้างในเลือด ปัญหาเกี่ยวกับดินที่ทำการเพาะปลูก คือ ลักษณะดินเป็นทรายไม่อุ้มน้ำ ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาการขาดความเชื่อมั่นในการทำเกษตรอินทรีย์ ในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยกำหนดทางออกร่วมกัน ได้แก่ การสร้างอาชีพเสริม การค้นหาสารทดแทนสารเคมี กิจกรรมที่ดำเนินการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การศึกษาดูงาน การรวมกลุ่มกันทดลองปฏิบัติ การวางแผนการเพาะปลูก การผลิตสารทดแทนสารเคมี การปรับปรุงดิน การตรวจหาสารเคมีในเลือด การประเมินผล พบว่า เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 และผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการรับรู้เกี่ยวกับพิษของสารเคมีที่ใช้

เพื่อการเกษตร โดยการเปรียบเทียบทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรต้องเลิกทำการเกษตรเคมี แต่ก็ยังคงประสบปัญหาน้ำท่วมและปัญหาแมลงที่ทำลายผลผลิต ดังนั้น การจัดการกระบวนการเรียนรู้จึงมีความจำเป็น โดยต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน มีความต่อเนื่อง ภายใต้การช่วยขององค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และเพื่อการพึ่งตนเองในระยะยาว

พรเทพ รัตนเรืองศรี (2550, น.125-128) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจน หมู่บ้านหนองแวง ตำบลโนนสะอาด อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า ไม่ใช่เรื่องการค้าแลกเปลี่ยนแต่จะเป็นเรื่องราคาสินค้าที่ตกต่ำหรือขาดอำนาจการต่อรองด้านราคากับพ่อค้าคนกลาง สำหรับสินค้าที่มีข้อจำกัดทางการตลาดจะมีเฉพาะสินค้าประเภทหัตถกรรม เช่น ผ้าฝ้าย มีสาเหตุมาจากคุณภาพและรูปแบบสินค้าที่ยังไม่ได้คุณภาพและมาตรฐาน การขาดแคลนเงินทุนและสภาพคล่องของเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอในการผลิต พบว่า สมาชิกกลุ่มยังมีปัญหาหนี้ค้ำชำระและการชำระหนี้ล่าช้า ปัญหาเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอเกิดจากความอ่อนแอในการบริหารจัดการของกรรมการกลุ่ม และการมีหนี้ซ้ําซ้อนของสมาชิก ทั้งนี้ กรรมการและสมาชิกกลุ่มต้องแก้ปัญหาโดยให้มีการสร้างแนวทางแก้ไขหนี้ค้ำชำระของสมาชิกที่ชัดเจน การหาทางเพิ่มทุนของกลุ่มให้เพียงพอกับความต้องการและส่งเสริมอาชีพเพื่อสมาชิกมีรายได้อื่นๆ ชำระหนี้กลุ่มและใช้จ่ายในครอบครัว อีกทั้งสมาชิกกลุ่มไม่มีการระดมทุนเพิ่มและวางแผนการใช้จ่ายเงินไม่เป็นระบบ โดยนำเงินที่ได้ไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นและหรือเมื่อสมาชิกกลุ่มผลิตสินค้าได้แล้วนำไปฝากขายกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนไม่สามารถเก็บเงินคืนได้ตามกำหนดเวลา บุคลากรภายในกลุ่มขาดทักษะและฝีมือ พบว่า สมาชิกไม่มีความรู้ใหม่และขาดประสบการณ์ ดังนั้น จึงควรจัดหาผู้เชี่ยวชาญเข้ามาอบรมให้ความรู้ สภาพปัญหาการจัดการภายในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะกรรมการและสมาชิก พบว่า โดยรวมแล้วกระบวนการบริหารอยู่ในเกณฑ์ดี มีเงินทุนดำเนินงานดี มีผู้นำเข้มแข็ง มีการจัดการอย่างเป็นระบบ คณะกรรมการบางส่วนยังขาดการศึกษาหาความรู้ ดังนั้น คณะกรรมการควรเข้ารับการอบรมหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาตนเอง และระบบการทำงานที่ดี พบว่า การลงบัญชีไม่เป็นปัจจุบันและไม่มีการตรวจสอบที่ชัดเจน เพราะส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา

ในส่วนของความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านหนองแวง พบว่า ต้องการปรับปรุงเทคนิคการผลิต เพื่อพัฒนาคุณภาพสินค้าและการบรรจุหีบห่อและต้องการช่วยเหลือสมาชิกให้สามารถกู้ยืมเงินเพื่อนำมาซื้อวัสดุ อุปกรณ์ และปรับปรุงสถานที่ให้เหมาะสมกับการดำเนินกิจกรรม รวมทั้ง การขยายตลาดหรือกลุ่มลูกค้ามากขึ้น การพัฒนาทักษะความสามารถ

ของกรรมการและการผลิต การบรรจุหีบห่อ การตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม และการจัดการระบบบัญชีและการเงิน ทั้งนี้ ความต้องการการพัฒนาในอนาคตของกลุ่มส่วนใหญ่ คือ การขอสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเงินทุนเพื่อเพิ่มกำลังการผลิตการพัฒนาทักษะความรู้ และความสามารถในการผลิตและการตลาด การอบรมบริหารจัดการกลุ่ม และการจัดการระบบบัญชีและการเงิน เพราะสมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับประถมศึกษาและส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการอบรมและศึกษาดูงาน ผลการสำรวจยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจนหมู่บ้านหนองแวง พบว่าผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 30 คน ให้ความร่วมมือและสนใจการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนหมู่บ้านหนองแวงเป็นอย่างดี ทั้งนี้ อาจเนื่องจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่องและเมื่อมีบุคลากรภายนอกมาให้ความรู้และจัดประชุมวางแนวทางยุทธศาสตร์จึงทำให้หมู่บ้านหนองแวงมียุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างมีรูปแบบและชัดเจน อีกทั้งมีหลายหน่วยงานให้ความสำคัญต่อการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านตามนโยบายของรัฐจึงทำให้ทุกคนสนใจให้ความสำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจน ประกอบด้วย

1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ 2) ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างศักยภาพกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน 3) ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การส่งเสริมอาชีพ และ 4) ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชน ยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ด้านที่ได้ี้มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและสามารถนำแผนยุทธศาสตร์ไปบรรจุในแผนพัฒนาหมู่บ้านโดยผ่านกระบวนการประชาคมหมู่บ้านเพื่อที่จะนำแผนยุทธศาสตร์เข้าบรรจุในแผนพัฒนาหมู่บ้านเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลโนนสะอาด การพึ่งตนเองของชุมชนในชนบทเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต ชุมชนต้องมีการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี กล่าวคือ ต้องมีเครื่องมือในการผลิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน เน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด การพึ่งพาตนเองในด้านเศรษฐกิจชุมชนจะต้องมีการออม ลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ และลงทุนที่เหมาะสมต่อกิจกรรมนั้น ๆ โดยเน้นปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีเหตุผล มีความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้และการใช้วัตถุดิบในชุมชน เช่น การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเชื่อมสัมพันธชาติ ต้องพึ่งต้นไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น การสร้างแรงเสริมหรือแรงจูงใจให้แก่สมาชิกเพื่อนร่วมงานเป็นสิ่งจำเป็นเพราะการอยู่ร่วมกันทำให้เกิดพลังและการมีความรู้และทักษะเฉพาะด้านเพื่อนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จ เช่น การเลี้ยงกบ การเลี้ยงวัว และการทอผ้า

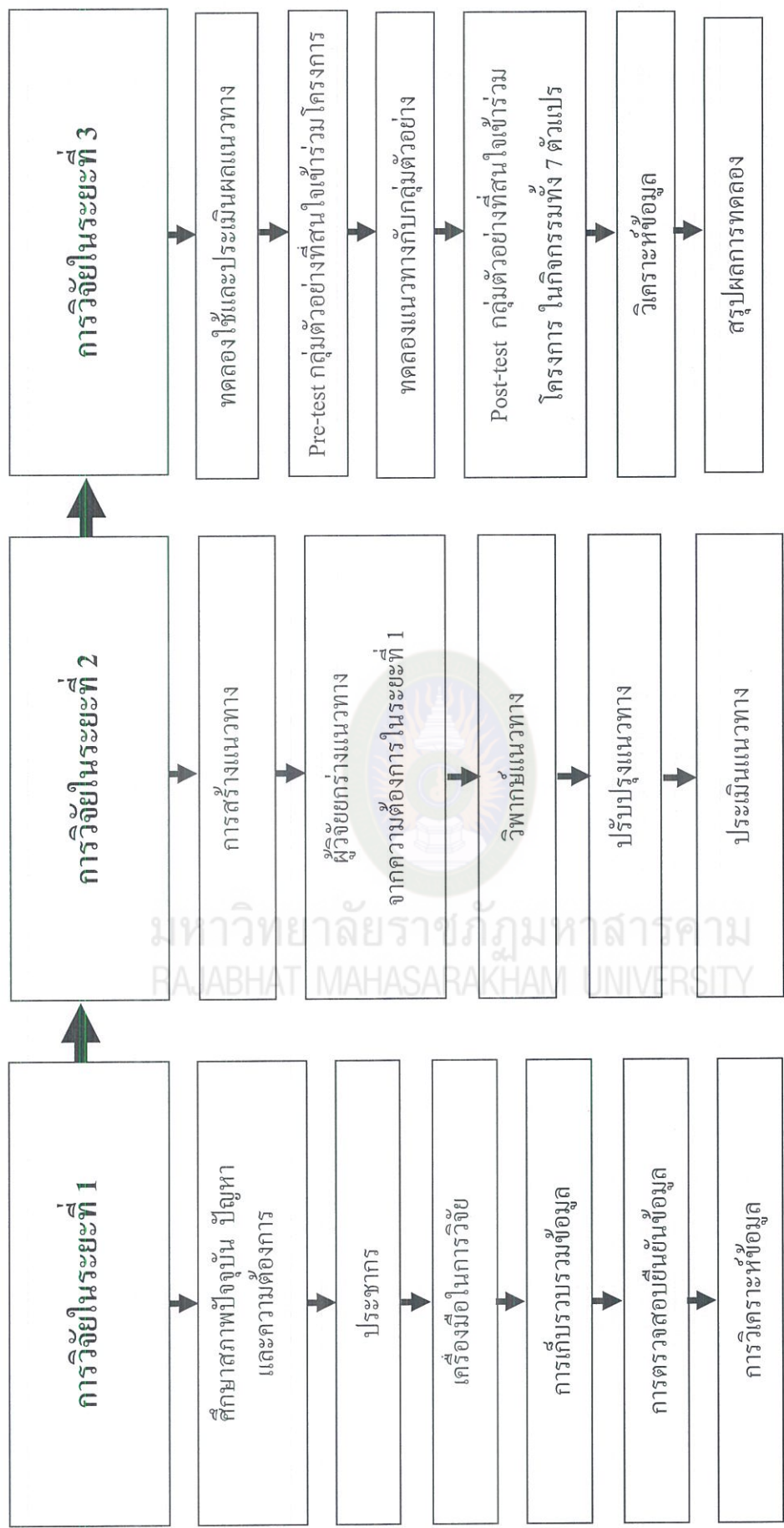
2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาวิจัยโดยใช้การปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม โครงการวิจัยที่ดำเนินการ โดยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของ ทุกฝ่ายในชุมชน ในการเข้าร่วมกิจกรรมในการวิจัย ซึ่งมีกรอบในการวิจัย ดังภาพที่ 2.3

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

กรอบแนวคิดการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยวิธีการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งการวิจัยในระยะที่ 1 นี้เป็นการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ ทำการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาของชุมชน และวิเคราะห์ความต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งระยะนี้ผู้วิจัยเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase) ดังนี้ 1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 2) การสำรวจ ศึกษาชุมชน 3) คัดเลือกชุมชน 4) การเข้าสู่ชุมชน และ 5) การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ ดังนั้น การวิจัยในระยะที่ 1 มีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากร

ประชากร คือ สมาชิกในชุมชนของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีจำนวน 285 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,116 คน เป็นเพศชาย จำนวน 543 คน เพศหญิงจำนวน 573 คน ข้อมูล ณ วันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2560 (แผนชุมชนบ้านสี่แยก, 2560, น.1-30) ซึ่งในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ประกอบด้วย ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เกษตรกร พ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ พระ ครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน นักวิชาการ และผู้วิจัย ซึ่งในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นมีเหตุผลสำคัญ ดังนี้

1.1 เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการอาศัยมุมมองที่หลากหลาย

1.2 เพื่อเป็นการตรวจสอบและตรวจทานข้อมูล (Cross-Checking) ทุกประเภทเพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์

1.3 เพื่อช่วยให้สามารถตีความได้กว้าง และลุ่มลึกขึ้นตามความต้องการของชุมชนที่จะร่วมมือกันพัฒนา

2. เครื่องมือในการวิจัย ลักษณะของเครื่องมือในการวิจัยในระยะที่ 1 มีดังนี้

2.1 แบบสอบถาม เพื่อสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน โดยสำรวจเกี่ยวกับข้อมูลครอบครัว ข้อมูลที่ดินทำกิน อาชีพทางการเกษตร อาชีพแปรรูป/หัตถกรรม อาชีพค้าขาย อาชีพบริการ รายได้รวมของครอบครัว หนี้สินของครอบครัว ทรัพย์สินสิ่งปลูกที่มีในครอบครัว พันธุ์พืชในที่ดินของครอบครัว ความชำนาญของคนในครอบครัวและเครือญาติ

2.2 แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ ครู และผู้นำชุมชน เพื่อค้นหาประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในบ้านสี่แยก

2.3 แบบบันทึกรายรับของครัวเรือน ใช้ในการบันทึกรายรับของครัวเรือนในรอบ 1 เดือน

2.4 แบบบันทึกรายจ่ายของครัวเรือน ใช้ในการบันทึกรายจ่ายของครัวเรือนในรอบ 1 เดือน

2.5 แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นแบบเติมคำ ตรวจสอบรายการ

3. การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัยในระยะที่ 1 ผู้วิจัยจะสร้างเครื่องมือในการวิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

3.1 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง รวมทั้งการสำรวจและศึกษาชุมชน

3.2 ร่างแบบสอบถามและแนวคำถามในการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

3.3 นำร่างแบบสอบถามเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจแก้ไข เสนอแนะปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและเหมาะสมของแบบสอบถาม

3.4 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องด้านโครงสร้างและเนื้อหา ด้านภาษา และการตรวจสอบความเหมาะสมด้านสถิติ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (IOC : Item Object Congruence) ว่าข้อคำถามเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมีความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหาเชิงทฤษฎีที่ได้ศึกษาวิเคราะห์มาแล้วหรือไม่ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน คือ

3.4.1 ดร.กริชพัฒน์ ภูมิพรรณนา วุฒិการศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์ การพัฒนาภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบ อำเภอกระบือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นผู้เชี่ยวชาญด้าน โครงสร้างและเนื้อหาการวิจัย

3.4.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมพูนุช เมฆเมืองทอง วุฒิการศึกษาศาสตร์ สาขาการศึกษาศาสตร์ สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นผู้เชี่ยวชาญ ด้านภาษาการวิจัย

3.4.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล วรคำ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และอาจารย์ ประจำสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติ การวัด และการประเมินผลการวิจัย

โดยผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาลักษณะลงความเห็นให้คะแนน ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะกลุ่มพฤติกรรมนั้น
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น
- 1 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

หรือไม่

$$\text{สูตร} \quad \text{IOC} = \frac{\sum R}{N} \quad (3-1)$$

เมื่อ	IOC	แทน	ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อมูลคำถามกับลักษณะพฤติกรรม
	$\sum R$	แทน	ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเนื้อหาทั้งหมด
	N	แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

3.5 คัดเลือกข้อความที่มีดัชนี IOC มากกว่า 0.67 เพื่อนำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try-out) กับสมาชิกในชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยนำแบบสอบถามตามที่ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขแล้วนำเสนอคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบพิจารณาอีกครั้ง

3.6 จากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้รับการแก้ไขจากการแนะนำของคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ครั้งที่ 2 นำมาปรับปรุงเป็นแบบสอบถามชิ้นใหม่ แล้วนำไปทดลองใช้กับสมาชิกในชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างชุมชนของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ

จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 40 ครั้งเรือน (รังสรรค์ สิงห์เลิศ, 2551, น. 141) หลังจากนั้นจึงได้รับการปรับปรุงแบบสอบถามอีกครั้ง

4. การวางแผนก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การวางแผนก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นกระบวนการทำงานระหว่างนักวิจัยร่วมกับผู้ช่วยวิจัย เพื่อรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ทำการวิจัย มีการวางแผนก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

4.1 คัดเลือกผู้ช่วยผู้วิจัยเพื่อลงเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเลือกผู้ที่มีประสบการณ์และเคยทำงานภาคสนาม

4.2 สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเกี่ยวกับเป้าหมายและกรอบแนวคิดการวิจัย รวมทั้งรายละเอียดของแบบสอบถาม

4.3 ฝึกอบรมผู้ช่วยผู้วิจัย ศึกษารายละเอียดของแบบสอบถามและทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เตรียมการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 นำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล เพื่อทำการวิจัยจากประธานกรรมการโครงการปริญญาเอก สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และหนังสือแนะนำตัวเองจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

5.2 เตรียมทีมผู้ช่วยผู้วิจัย 2 คน เพื่อทำหน้าที่ในการบันทึกข้อมูลและสังเกตการณ์ในระหว่างการสนทนากลุ่ม และทำความเข้าใจร่วมกันถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย การบันทึกข้อมูลและรูปแบบการเก็บข้อมูลตลอดจนถึงที่ต้องปฏิบัติในระหว่างการเก็บข้อมูล

5.3 การเตรียมชุมชน ก่อนที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยจะเดินทางเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ประสานงานกับ ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนเพื่อนัดหมายกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวนของกลุ่มเป้าหมาย และลักษณะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการพบปะอย่างชัดเจน

5.4 การดำเนินการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้นำการสนทนา (Moderator) ด้วยการตั้งประเด็นคำถามและกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ สำหรับผู้ช่วยนักวิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลด้วยการจดบันทึก การบันทึกเสียง โดยเทปบันทึกเสียง การสังเกต และการบันทึกภาพ ทั้งนี้ก่อนที่จะดำเนินการใดๆ ผู้วิจัยจะแนะนำตัว ทีมงาน แจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยทุกครั้ง จากนั้นจะขออนุญาตบันทึกข้อมูลและถ่ายภาพ

5.5 การสำรวจ โดยใช้แบบสอบถาม เพื่อสำรวจข้อมูลโดยผู้ช่วยผู้วิจัยและสมาชิกในชุมชน เป็นผู้ซักถามและเป็นผู้ให้ความร่วมมือตอบคำถาม

6. การตรวจสอบและยืนยันข้อมูล

ในการตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลด้วยการใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้าของข้อมูล (Data Triangulation) โดยการควบคุมคุณภาพของการบันทึกข้อมูล ได้แก่ การใช้เทปบันทึกเสียง การจดบันทึกโดยผู้ช่วยนักวิจัยอีก 2 คน เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่ม นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ที่เคยให้ข้อมูล เช่น กลุ่มผู้นำ นักพัฒนา โดยการสัมภาษณ์ซ้ำ

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

7.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา (Category) จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นประเด็นร่วมหรือประเด็นหลัก (Theme) และอธิบายเนื้อหา (Text)

7.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาค่าสถิติบรรยาย ดังนี้ (1) การแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (2) การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับการวิเคราะห์ระดับการพัฒนาชุมชน

การวิจัยระยะที่ 2 การสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

สร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเม็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งการวิจัยในระยะที่ 2 นี้เป็นการวิจัยเพื่อวางแผนแนวทางการดำเนินการพัฒนา โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งระยะนี้ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย (Research Phase) คือ 1) ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน โดยเน้นจากการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนในระยะที่ 1 2) พิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองหลังจาก การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนแล้ว 3) กำหนดกิจกรรมในแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยกิจกรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อคัดเลือกกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ดังนั้น การวิจัยในระยะที่ 2 มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

1.1 กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย สมาชิกของชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการและสามารถเข้าร่วมทุกกิจกรรมตลอดโครงการ จำนวน 35 ครอบครัว (สมัครใจเข้าร่วมโครงการ) โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีทั้งสามี ภรรยา และบางกิจกรรมจะมีลูกเข้าร่วมศึกษาเรียนรู้ด้วย

1.2 ผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินความเหมาะสมของโครงการ และผู้วิจัย ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน

1.2.1 นักพัฒนา พัฒนาการชุมชน และกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 10 คน

1.2.2 นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ช่วยผู้วิจัย จำนวน 10 คน

ซึ่งกลุ่มตัวอย่างและผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้กำหนดคุณสมบัติ ดังนี้

1.2.2.1 เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริตน่าเชื่อถือ

1.2.2.2 เป็นผู้ที่ยินดีให้ความร่วมมือกับการวิจัย

1.2.2.3 เป็นผู้ที่มีเหตุผลและกล้าแสดงความคิดเห็น

1.2.2.4 มีลักษณะของการเป็นตัวแทนหรือผู้นำการเปลี่ยนแปลง

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในระยะที่ 2 คือ

2.1 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งผู้วิจัยนำผลจากการวิจัยในระยะที่ 1 มาสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นร่างในการพิจารณาในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ และผู้วิจัย ร่วมกันวิพากษ์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

2.2 แบบประเมินเกี่ยวกับกิจกรรม/แผนงาน/โครงการที่จะดำเนินงานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เครื่องมือในการวิจัยในระยะที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิพากษ์และข้อเสนอแนะ โดยการจดบันทึกลงในแบบวิพากษ์และข้อเสนอแนะ และทำการบันทึกภาพและเสียงทุกเนื้อหา และทำการสังเคราะห์ข้อมูลจากการวิพากษ์และข้อเสนอแนะจากการถอดข้อความ เพื่อนำมาเทียบเคียงกับบริบทของการวิจัยและปรับปรุงแนวทางตามการวิพากษ์และข้อเสนอแนะดังกล่าวข้างต้น

3. การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

การวิจัยในระยะที่ 2 เครื่องมือในการวิจัย คือ แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่ผู้วิจัยนำผลจากการวิจัยในระยะที่ 1 มาสร้างขึ้นเพื่อเป็นร่างในการพิจารณาในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshops) เพื่อให้ นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ และผู้วิจัย ร่วมกันวิพากษ์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองดังกล่าวแล้วนั้น จากนั้นผู้วิจัย จึงได้กำหนดวิธีการตรวจสอบเพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยผู้วิจัยได้ไปพบอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ดังกล่าวข้างต้นแล้วจึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างแนวทางการพัฒนา

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์กลุ่มการวิพากษ์และข้อเสนอแนะที่ได้จากการถอดข้อความว่าอยู่ในตัวแปรใดที่ได้จากการวิจัยในระยะที่ 1 และนำมาจัดกลุ่ม (Grouping) จากนั้นทำการสังเคราะห์กลุ่มการวิพากษ์และข้อเสนอแนะที่ได้จากการถอดข้อความ เพื่อนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาจัดทำแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง มีขั้นตอนดังนี้

4.1 ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในระยะที่ 1 มาสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อใช้เป็นแบบจำลองในการพิจารณา (ครั้งที่ 1) โดยผู้วิจัยนำแนวทางที่สร้างขึ้นมาระดมสมอง เพื่อวิพากษ์แนวทางที่สร้างขึ้นและให้คำแนะนำโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshops) โดยให้กลุ่มตัวอย่างและผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิพากษ์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อร่วมกระบวนการระดมสมอง (Brain Storming)

4.2 ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นกลุ่มย่อยและร่วมกันวิพากษ์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น โดยนำผลการเสนอแนะในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) นำมาสรุปและอภิปรายผลทั้งหมดในที่ประชุมใหญ่ (Brain Storming) จากนั้นนำผลการเสนอแนะมาปรับปรุงแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4.3 ผู้วิจัยนำเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแก่กลุ่มตัวอย่าง 35 ครอบครัว (ครั้งที่ 2) เพื่อประเมินแนวทางว่ากลุ่มตัวอย่างมีความต้องการที่จะพัฒนากิจกรรม/โครงการใดมากที่สุด ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) โดยมีแบบประเมินให้แต่ละคนประเมิน

จากนั้นใช้ X มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

1.00-1.50 หมายถึง ไม่ควรนำกิจกรรมนั้นมาดำเนินการอย่างยิ่ง

1.51-2.50 หมายถึง ไม่ควรนำกิจกรรมนั้นมาดำเนินการ

2.51-3.50 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าควรนำมาดำเนินการ

3.51-4.50 หมายถึง ควรนำกิจกรรมนั้นมาดำเนินการ

4.51-5.00 หมายถึง ควรนำกิจกรรมนั้นมาดำเนินการอย่างยิ่ง

เป็นแบบประเมินในลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งคำตอบจะให้กลุ่มตัวอย่างตอบแสดงจุดยืนความรู้สึก ความคิดเห็นในลักษณะ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง การให้คะแนน 5 4 3 2 1 ในคำถามเชิงบวก และ 1 2 3 4 5 ในคำถามเชิงลบ โดยค่า $\bar{X}$ ตั้งแต่ 3.51 เป็นต้นไปเห็นว่าควรนำกิจกรรมนั้นๆ มาดำเนินการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

การวิจัยระยะที่ 3 การทดลองใช้แนวทางและประเมินผลแนวทางการพัฒนาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

เป็นการวิจัยเพื่อการทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งการวิจัยในระยะที่ 3 นี้ได้มีการเปรียบเทียบระหว่างสภาพเดิมก่อนการพัฒนา กับสภาพที่เกิดขึ้นหลังการดำเนินการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่หัวหน้าครัวเรือนและผู้วิจัยช่วยกันตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยและจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อนำเสนอผลการวิจัย ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านนำผลการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนต่อไป ดังนั้น การวิจัยในระยะที่ 3 มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง โดยนำแนวทางไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 35 ครัวเรือน ที่ยินดีเข้าร่วมในการวิจัยปฏิบัติการและประเมินร่วมกับคนในชุมชน ซึ่งการประเมินผลลัพธ์มีทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ

2. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งเป็นขั้นการทดลองใช้แนวทางการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

2.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

2.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่

2.2.1 รายได้ครัวเรือน

2.2.2 รายจ่ายครัวเรือน

2.2.3 จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ

2.2.4 จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ

2.2.5 จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ

2.2.6 จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า

3. เครื่องมือในการวิจัย

3.1 ชุดกิจกรรมที่ใช้เป็นคู่มือสำหรับผู้ดำเนินการวิจัย

3.2 สื่อประกอบการอบรม

3.3 แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นการประเมินผลก่อนและหลังการอบรม เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถามก่อนการทดลอง (Pre-Test) และหลังการทดลอง (Post-Test) คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง

4. การหาคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและการหาคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัยในระยะที่ 3 ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการตรวจสอบเพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปพบอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในข้อคำถาม อ่านเข้าใจง่าย ตรงประเด็น และถูกต้องตามหลักภาษา จนได้รับความเห็นชอบ จึงนำไปจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ แล้วจึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

5. ขั้นตอนการทดลองในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในระยะที่ 3 นี้ใช้วิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Design) โดยมีแบบแผนการวิจัยแบบ One-Group Pretest-Posttest Design ซึ่งมีแบบแผนในการวิจัยดังนี้

$$O_1 \dots\dots\dots X \dots\dots\dots O_2 \quad (3-2)$$

เมื่อ O_1	แทน	การทดสอบก่อนการทดลอง
X	แทน	การทำการทดลอง
O_2	แทน	การทดสอบหลังการทดลอง

โดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

5.1 ก่อนดำเนินการโครงการ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้เป็น Pre-Test ใน 6 ตัวแปรตามที่กล่าวมาแล้ว

5.2 ขณะดำเนินการโครงการ ผู้วิจัยดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่สร้างขึ้นและสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

5.3 หลังดำเนินการโครงการ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจำนวน 7 ตัวแปร ไว้เป็น Post-Test

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจัดหมวดหมู่และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล

6.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเปรียบเทียบสภาพการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองระหว่างก่อนและหลังการพัฒนา โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนหลายตัวแบบวัดซ้ำ (Repeated Measures Multivariate Analysis of Variance : Repeated Measures MANOVA)

7. การสรุปผลการทดลอง มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

7.1 วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันที่มีพื้นฐานทฤษฎีรองรับ เป็นการวิเคราะห์เชิงความเหมาะสมกับการวิจัยที่มีกรอบคิดทฤษฎีหรือรูปแบบตามทฤษฎีที่ต้องการ ตรวจสอบ สอดคล้องกลมกลืนระหว่างแนวทางตามทฤษฎีและข้อมูลเชิงประจักษ์

7.2 นำผลของการทดลองการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองและผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันมากำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

7.3 นำแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เข้าสู่การประชุมของหมู่บ้านเพื่อประชาสัมพันธ์และประกาศใช้เป็นแม่บทในการพัฒนาหมู่บ้านสืบไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออก เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ระยะที่ 2 ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ระยะที่ 3 ผลการวิเคราะห์การทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยระยะที่ 1

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน (Build-up Rapport) ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อพบปะกับบุคคลต่างๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัยหรือประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย พูดคุยแนะนำตัวเองเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ทราบถึงเป้าหมายและความต้องการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมการวิจัย อันจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจ ซึ่งผู้วิจัยได้เดินทางไปแนะนำตัวดังต่อไปนี้

1.1 สำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นการแนะนำตัวเพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ในการเข้าไปดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ และขอพบเกษตรอำเภอสมเด็จ

1.2 เทศบาลตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นการแนะนำตัวพร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ในการเข้าไปดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ และขอพบกับนายกเทศมนตรี

1.3 ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นการแนะนำตัวพร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ในการเข้าไปดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้และขอพบผู้ใหญ่บ้าน

2. ผลการสำรวจและศึกษาบริบทชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้างและ เกษตรกรรม การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา ปลูกพืชไร่และพืชสวน ส่วนใหญ่ต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ ถ้าหากปีใดฝนไม่ตกตรงตามฤดูกาลพืชผลทางการเกษตรจะต้องเกิดความเสียหายเพราะประสบกับภาวะความแห้งแล้ง เมื่อเกิดความแห้งแล้งทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นเนื่องจากพืชผักและ อาหาร จะต้องนำมาจากท้องถิ่นอื่นเพื่อขายให้คนในชุมชนได้รับประทาน

2.1 ประวัติหมู่บ้าน/ชุมชน

ในปี พ.ศ. 2490-2492 กรมทางหลวงได้มีการสำรวจเส้นทางที่ตัดถนนจากจังหวัดกาฬสินธุ์ไปยังจังหวัดสกลนครและมีการปรับปรุงเส้นทางใหม่ให้สะดวกในการคมนาคมยิ่งขึ้น โดยการแบ่งตัดเส้นทางตรงกลางบ้านสี่แยกเป็นถนน 4 สายดังนี้ ถนนสายที่ 1 ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 6 ถนนสายที่ 2 ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 10 ถนนสายที่ 3 ทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 5 และถนนสายที่ 4 ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นบ้านสี่แยก หมู่ที่ 6 จึงเกิดเป็นทางสี่แพร่งหรือสี่แยกขึ้น

ลักษณะพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะที่จะทำการเกษตรและค้าขาย จึงมีประชาชนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่อย่างรวดเร็ว ทางราชการจึงได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน เรียกว่า บ้านสี่แยก อยู่ในเขตเทศบาล อำเภอสมเด็จ ปัจจุบันบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 มีนายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี เป็นผู้ใหญ่วินิจฉัยอาทิตย์ ทองภูบาล และนางนวลจันทร์ ผดุงภักดี เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2.2 ที่ตั้ง ขนาดพื้นที่ และอาณาเขต

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร เป็นระยะทางประมาณ 574 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านหนองบัวโคก เขตตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
 ทิศใต้ ติดกับ เขตบ้านสี่แยก หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
 ทิศตะวันออก ติดกับ เขตบ้านสี่แยก หมู่ที่ 6 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่ที่ 4 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

2.3 ข้อมูลประชากร อาชีพ รายได้ และจำนวนประชากร

2.3.1 จำนวนครัวเรือน 285 ครัวเรือน

2.3.2 ประชากรทั้งหมด 1,116 คน ชาย 543 คน หญิง 573 คน

2.3.3 อาชีพหลัก

2.3.3.1 ทำนา จำนวน 105 ครัวเรือน

2.3.3.2 รับราชการ จำนวน 41 ครัวเรือน

2.3.3.3 ค้าขาย/รับจ้าง จำนวน 139 ครัวเรือน

2.3.4 อาชีพเสริม

2.3.4.1 ไล่กรอก ส้ม หม่า จำนวน 8 ครัวเรือน

2.3.4.2 เกษตรปลอดสารพิษ จำนวน 5 ครัวเรือน

2.3.4.3 ร้านซ่อมรถยนต์ จำนวน 5 แห่ง

2.3.4.4 ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ จำนวน 6 แห่ง

2.3.4.5 ร้านขายของชำ จำนวน 20 แห่ง

2.3.4.6 ร้านเสริมสวย จำนวน 9 แห่ง

2.3.5 รายได้ภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี

2.3.6 รายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี

2.3.7 รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2560) 23,000 บาท/คน/ปี

2.3.8 ครัวเรือนยากจน (รายได้ไม่ถึง 23,000 บาท/คน/ปี) ปี 2560 จำนวน .....-

ครัวเรือน

2.4 ข้อมูลสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน/ชุมชน

2.4.1 พื้นที่อยู่อาศัย 185 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 2,541 ไร่ ทำนาปีละ 1 ครั้ง

2.4.2 ป่าชุมชนกี่แห่ง (ระบุ) ...-...แห่ง จำนวน ...-... ไร่

2.4.3 แหล่งน้ำสาธารณะ ..... -.... แห่ง

2.4.4 ประปา 1 แห่ง ผู้ใช้ 285 ครัวเรือน บ่อสาธารณะ 2 แห่ง

2.4.5 โรงเรียน(ระดับ) อนุบาลถึงประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง

2.4.6 วัด (ระบุ) 1 แห่ง

2.4.7 จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า 285 ครัวเรือน ร้อยละ 100

2.4.8 โทรศัพท์สาธารณะ 2 แห่ง ส่วนตัว (เบอร์บ้าน) 159 เครื่อง

2.4.9 หอกระจายข่าว 5 แห่ง วิทยุชุมชน 2 แห่ง

2.4.10 ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน 2 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน - แห่ง

2.4.11 ศาลาประชาคม 1 แห่ง

2.5 ข้อมูลงานประเพณี/แหล่งท่องเที่ยว

2.5.1 งานประเพณี งานจิว ช่วงเวลาจัดงาน เดือนพฤศจิกายน

2.5.2 งานประเพณี บุญผะเหวด ช่วงเวลาจัดงาน เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

2.5.3 งานประเพณี วันสงกรานต์ ช่วงเวลาจัดงาน เดือนเมษายน

2.5.4 งานประเพณี บุญบั้งไฟ ช่วงเวลาจัดงาน เดือนพฤษภาคม-มิถุนายน

2.5.5 งานประเพณี แห่เทียนวันเข้าพรรษา เดือนกรกฎาคมของทุกปี

2.5.6 งานประเพณี ลอยกระทง ช่วงเวลาจัดงาน เดือนพฤศจิกายน

2.6 ข้อมูลด้านการบริหารหมู่บ้าน

รายชื่อ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/สท./สอ.บ.ต./ผู้นำชุมชนที่สำคัญในหมู่บ้าน/กลุ่มองค์กร

2.6.1 นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2

2.6.2 นายอาทิตย์ ทองภูบาล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2.6.3 นางนวลจันทร์ ผดุงภักดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

2.6.4 ร.ต.นิเวศ มงคลทองคำดี สมาชิกสภาเทศบาล

2.6.5 นายวิศรุต คีสินธุ์ สมาชิกสภาเทศบาล

2.6.6 นายรัชพงษ์ จำเริญควรร สมาชิกสภาเทศบาล

2.6.7 นายสมพงษ์ เหล่าลุ่มพุก สมาชิกสภาเทศบาล

2.6.8 ประธานกองทุนหมู่บ้าน ชื่อ นางสาวอรุณรัตน์ จันทะลือ มีกรรมการ 15

คน มีสมาชิก จำนวน 187 คน

2.6.9 ประธานอาสาสาธารณสุขหมู่บ้าน ชื่อ นางสุรินทร์ทิพย์ ญาณสุคต มีสมาชิก
จำนวน 27 คน2.6.10 ประธานกลุ่มพลังแผ่นดิน ชื่อ นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี มีสมาชิกจำนวน
25 คน2.6.11 ประธานกรรมการหมู่บ้าน ชื่อ นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี มีสมาชิกจำนวน
27 คน

2.6.12 อาษาป้องกันภัยและบรรเทาสาธารณภัย จำนวน 10 คน

2.7 แนวทางการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของเทศบาลตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำนักงานเทศบาลตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในวันพฤหัสบดี ที่ 2 สิงหาคม 2561 เวลา 09.30 น. ณ ห้องทำงานของนายกเทศมนตรี โดยนายกเทศมนตรีได้ให้การต้อนรับคณะผู้วิจัย พร้อมบรรยายและให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับนโยบายส่งเสริมชุมชนในด้านอาชีพ โดยเน้นการนำแนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้เพื่อการพึ่งพาตนเอง เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการผลิตเพื่อเป็นสินค้าตามแนวทางของเทศบาลตำบลสมเด็จ โดยมีนโยบายเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ในชุมชนว่า หากชาวบ้านต้องการทำการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทต่างๆ นั้น ทางเทศบาลตำบลสมเด็จให้การส่งเสริมอย่างเต็มที่ โดยเน้นถึงการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริง การสร้างโครงการ แผนการ และกิจกรรมใดๆ ต้องชัดเจนและเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถปฏิบัติเป็นจริงได้ ส่วนงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมนั้นทางเทศบาลตำบลสมเด็จพร้อมที่จะสนับสนุนอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งให้ความสะดวกให้แก่นักวิชาการ นักพัฒนา กลุ่มวิสาหกิจ และกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งที่ผ่านมาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณมาโดยตลอด โดยเน้นให้ชุมชนทุกชุมชนตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง ดังนี้

1. ด้านการลดรายจ่าย ได้แก่ การปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ รมรงค์ลด ละ เลิกอบายมุขในหมู่บ้าน ใช้ไฟฟ้าเฉพาะที่จำเป็น โดยการแจ้งในที่ประชุมหมู่บ้าน และประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย
2. ด้านการเพิ่มรายได้ ได้แก่ การปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิด การทำอาชีพเสริม เช่น ทอผ้า ทอเสื่อ แปรรูปสมุนไพร แปรรูปอาหาร
3. ด้านการประหยัด ได้แก่ การวางแผนการใช้จ่ายเงินเพื่อให้มีเงินออม มีกิจกรรมการออม ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์
4. ด้านการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดอบรมและศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน มีศูนย์เรียนรู้ชุมชนของหมู่บ้าน
5. ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้แก่ การปลูกพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด พริก รมรงค์การทิ้งขยะให้ถูกที่ การคัดแยกขยะ การไม่ปล่อยของเสียลงในแม่น้ำ ลำคลอง กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน โดยการเผาถ่านหุงข้าวริมถนนภายในหมู่บ้าน
6. ด้านการเอื้ออารีต่อกัน ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ การจัดกิจกรรมวันผู้สูงอายุ

2.8 ปัญหาของชุมชน

จากการลงพื้นที่ในวันอังคารที่ 7 สิงหาคม 2661 ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย ได้ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านก็ได้ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมประชุม ในวันพุธ ที่ 15 สิงหาคม 2561 เวลา 18.00-21.00 น. ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อถึงเวลาตามที่กำหนดมีชาวบ้านให้ความร่วมมือดีมากโดยเริ่มทยอยเข้ามาในบริเวณที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัยได้กล่าวต้อนรับและทักทายชาวบ้านตลอดจนแนะนำให้ลงชื่อเพื่อเป็นการลงทะเบียนจนครบทุกคน จากนั้นผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการประชุมโดยอันดับแรกได้แนะนำตนเอง แนะนำผู้ช่วยวิจัย แจ้งวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินการ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับและแจ้งหัวข้อในการทำวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

จากนั้นผู้วิจัยได้เชิญ นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเป็นเกียรติขึ้นกล่าววัตถุประสงค์ในการดำเนินการจัดประชุมเกี่ยวกับการวิจัยในครั้งนี้ว่า จากผู้วิจัยได้เข้ามาในพื้นที่และสำรวจบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พบว่า เป็นหมู่บ้านที่ขาดโอกาสในการพัฒนาและเป็นหมู่บ้านที่หน่วยงานภาครัฐยังพัฒนาไม่ถึง ผู้วิจัยจึงสนใจและได้ขออนุญาตทำการวิจัยในพื้นที่บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อประโยชน์ของชาวบ้านในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง จึงได้เชิญทุกท่านเข้าร่วมประชุม เพื่อให้เสนอปัญหาและหาวิธีแก้ไขปัญหาร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

ผลการประชุม ในการศึกษาปัญหาคั้งนี้พบว่า ประเด็นของปัญหามีจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยได้นำมาเฉพาะประเด็นหลักที่สำคัญดังนี้ จากการประชุม นายอาทิตย์ ทองภูบาล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้ขออนุญาตที่ประชุม สรุปปัญหาที่ผ่านมานในอดีตที่ของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ 1) ขาดทุนหมุนเวียนในกิจกรรมต่าง ๆ 2) ขาดความรู้ ขาดทักษะและประสบการณ์ที่แท้จริงในการปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพื่อดำรงชีวิต 3) ขาดการศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ 4) ขาดการสนับสนุนอาชีพเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ 5) มีภัยแล้งทุกปี ทำให้ขาดน้ำเพื่อทำการเกษตรในหน้าแล้ง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตร ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังมาจนถึงปัจจุบันนี้

หลังจากนายอาทิตย์ ทองภูบาลได้กล่าวสรุปปัญหาที่ได้จากการประชุมในครั้งนี้เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นผู้วิจัยได้กล่าวสรุปอีกครั้งหนึ่งในประเด็นที่สำคัญและผู้วิจัยได้ถามถึงความสมัครใจของชาวบ้านว่า ท่านใดมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วม โครงการแนวทางการพัฒนา

เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลปรากฏว่าในที่ประชุมมีชาวบ้านยินดีเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ 35 ครัวเรือนเป็นไปตามกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยกำหนดไว้และปิดการประชุม

2.9 ความต้องการของชุมชน

การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ได้ดำเนินการประชุมครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2561 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้วิจัยและคณะผู้วิจัยได้แสวงหาความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้านบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นประธานในการประชุมพร้อมดำเนินการประชุม เพื่อเสนอปัญหาและสำรวจความต้องการของชุมชนตามขั้นตอน โดยการกล่าวแนะนำตัวผู้วิจัยพร้อมกับคณะผู้วิจัย จากนั้นประธานได้กล่าวนำเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ และได้กล่าวว่า

“หมู่บ้านเราเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ขาดโอกาสในการพัฒนาเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐยังพัฒนาไม่ถึงและในวันนี้เป็นโอกาสที่บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จะได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพื่อทราบปัญหาที่แท้จริงและนำไปพัฒนาถูกต้องเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมปัจจุบัน ตลอดจนหน่วยงานที่รับผิดชอบจะได้นำข้อมูลของปัญหาต่อหน่วยงานภาครัฐได้รับทราบเพื่อพัฒนาประเทศชาติต่อไปในอนาคตโดยผ่านผลงานวิจัยของคุณนิดดา พลประถม เป็นแนวทางเลือกในการพัฒนา”

นายสุภาพ ปาปะโม สมาชิกในหมู่บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เสนอในที่ประชุมว่า “จากที่ท่านประธานได้นำเสนอเบื้องต้นนั้น เป็นการเสนอแนวคิดที่ดีมากและเป็นสิ่งที่นำมาปฏิบัติได้ มีความต้องการที่จะนำแนวคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในครอบครัว เพื่อเป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ส่วนที่เหลือนำไปขายตลาด ส่วนเกินเป็นกำไร จะเป็นการยกระดับเศรษฐกิจในครอบครัว ให้ดีขึ้น”

นายสมพงษ์ เหล่าลุ่มพุก สมาชิกสภาเทศบาล ได้เสนอในที่ประชุมว่า “หมู่บ้านสี่แยกควรมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้น เพื่อดำเนินการเท่าที่ทำได้ก่อน พอทำไปได้ระยะหนึ่ง แล้วถึงเสนอของบประมาณจากภาคส่วนต่างๆ หรือขอความร่วมมือในการสนับสนุนในด้านต่างๆ เท่าที่จะทำได้ และสิ่งที่เราจะทำได้เองในชีวิตประจำวัน โดยใช้เวลาวางให้เป็นประโยชน์ เช่น ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ แปรรูปผลิตภัณฑ์ในชุมชน และอื่นๆ”

สรุปประเด็นในการประชุม นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี ผู้ใหญ่บ้าน ได้ถามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมการประชุม แนวทางในการพัฒนา โดยได้ตั้งประเด็นหัวข้อในการประชุมเอาไว้ คือหารูปแบบกิจกรรมที่ประชาชนต้องการในการพัฒนาโดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมเลือกว่า กิจกรรมใดเป็นความต้องการของสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุม โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมนำเสนอชื่อกิจกรรม วิธีการ

คำเนิการ ความเป็นไปได้ของกิจกรรม และลงความเห็นในแต่ละกิจกรรมโดยวิธีกมือเห็นด้วย พบว่า ชาวบ้านมีความต้องการความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในการดำรงชีวิต เพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครอบครัว เช่น การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพใช้แทนปุ๋ยเคมี การทำ เกษตรหมุนเวียนพืชไร่ การหารายได้เสริม การเรียนรู้จากหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง การเรียนรู้แนว ทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการออม ซึ่งสรุปได้ ดังที่ แสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1

จำนวนและร้อยละความต้องการกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

ข้อ	กิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ	ลำดับ
1	การไปทัศนศึกษาดูงาน	285	100.00	1
2	การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	280	98.00	2
3	การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ	100	35.00	8
4	การเลี้ยงไก่พื้นเมือง	190	66.00	6
5	การเลี้ยงเป็ด	180	63.00	7
6	การเลี้ยงสุกร	90	31.00	9
7	การเพาะเห็ดนางฟ้า	270	94.00	3
8	การเลี้ยงวัว	70	24.00	10
9	การเลี้ยงปลาอุก	250	87.00	4
10	การเลี้ยงกบ	247	86.00	5

หมายเหตุ. (n = 285)

จากตารางที่ 4.1 พบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีความต้องการกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนพึ่งตนเองของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากมากไปหา น้อยตามลำดับ ดังนี้ การไปทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ มากที่สุด ร้อยละ 100 รองลงมา การ ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ร้อยละ 98 การเพาะเห็ดนางฟ้าร้อยละ 94 การเลี้ยงปลาอุก ร้อยละ 87 และลำดับสุดท้าย คือ การเลี้ยงวัว ร้อยละ 24

ผลจากประชุมต้องการกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 285 ครัวเรือน บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อประเมินความต้องการของชุมชน (Need Assessment) กำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้นำผลจากการประชุมเวทีสำรวจความต้องการมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยการจัดลำดับตามความต้องการจากมากไปหาน้อย ดังนี้

ลำดับที่ 1 การไปทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ

ลำดับที่ 2 การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

ลำดับที่ 3 การเพาะเห็ดนางฟ้า

ลำดับที่ 4 การเลี้ยงปลาจุก

ลำดับที่ 5 การเลี้ยงกบ

ลำดับที่ 6 การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ลำดับที่ 7 การเลี้ยงเป็ด

ลำดับที่ 8 การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ

ลำดับที่ 9 การเลี้ยงสุกร

ลำดับที่ 10 การเลี้ยงวัว

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยระยะที่ 2

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยในระยะที่ 2 เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากผลการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาสร้างเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ กิจกรรมนี้มุ่งเน้นให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการ เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นแกนนำในการปฏิบัติงานวิจัย ซึ่งมีการเตรียมคน 3 กลุ่ม คือ เตรียมคนในชุมชน เตรียมนักพัฒนา และเตรียมนักวิจัย ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากจำนวนทั้งหมด จำนวน 285 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 35 ครัวเรือน (คน) ได้แก่

1. นางบุญชู เอื่องกลาง บ้านเลขที่ 3 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. นายพัลลภ สายสุทธิ บ้านเลขที่ 25 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. นายสำราญ ยานพุด บ้านเลขที่ 27 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
4. นางสาวเนียง เรืองโพน บ้านเลขที่ 31 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
5. นายสุภาพ ปามะโม บ้านเลขที่ 33 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
6. นายสมพงษ์ เหล่าลุ่มพุก บ้านเลขที่ 37/1 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
7. นายสมหมาย จรจันทิก บ้านเลขที่ 39 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
8. นางวิไล วงศ์กมลไสย บ้านเลขที่ 45 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
9. นายสุคใจ พลประดม บ้านเลขที่ 50 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
10. นางบุญเลิศ ชูศรีโหม บ้านเลขที่ 51 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
11. นายอินทร์ คำมะลิ บ้านเลขที่ 53 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
12. นางนวลจันทร์ ผดุงภักดี บ้านเลขที่ 57 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
13. นายธนู กันทะเชียร บ้านเลขที่ 63 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
14. นางบัวเรือน ภูชนิ บ้านเลขที่ 115 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
15. นางสาวแก้วโสม บ้านเลขที่ 123 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

16. นายหนูนา บุรณะผล บ้านเลขที่ 127 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
17. นายสมชาย สนั่นเอื้อ บ้านเลขที่ 133 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
18. นายสมจิต ปริจำรัส บ้านเลขที่ 133/1 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
19. นายทองอินทร์ บุญบง บ้านเลขที่ 139 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
20. นายอมเรศ วราเอกศิริ บ้านเลขที่ 140 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
21. นายแดง นาใจดี บ้านเลขที่ 145 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอ
สมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
22. นางคำปิ่น สัมฤทธิ์รินทร์ บ้านเลขที่ 147 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
23. นางจันทร์ พลเยี่ยม บ้านเลขที่ 148 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
24. นางสาวยุพิน สุวรรณธนา บ้านเลขที่ 149 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
25. นางสาว ทูมมาวัตร บ้านเลขที่ 153 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอ
สมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
26. นางบัวลอย บุญบง บ้านเลขที่ 155 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอ
สมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
27. นายบุญธรรม เผ่าหอม บ้านเลขที่ 175 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
28. นายตรีเนตร ภูศรี โสม บ้านเลขที่ 187 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
29. นางอำนวยการ พิมมะโส บ้านเลขที่ 193 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
30. นายสุขุม ภูศรี โสม บ้านเลขที่ 200 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

31. นายทองคำ จันทริมา บ้านเลขที่ 201 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

32. นางจินตนา ชุ่มมณี บ้านเลขที่ 205 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

33. นางรัตนา ขวาลำธาร บ้านเลขที่ 210 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

34. นายสมบุญ ยานผุด บ้านเลขที่ 227/1 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

35. นางคำปิ่น เจริญศิริ บ้านเลขที่ 237 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มที่ 2 นักพัฒนา พัฒนาการชุมชน และกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นางสาวกาญจน์ เพิ่มสินธุ์ พัฒนาการอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. นางวัชรกร เกียรติสุขุมพงศ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
สำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. นายเจษฎาพร อรุณไพโร ปศุสัตว์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
4. นายศิริพงษ์ ช้องเฉลิม ประมงอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
5. นายชวลิต ธนิตกุล นายกเทศมนตรีตำบลสมเด็จ
6. นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2
7. นายอาทิตย์ ทองภูบาล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
8. นางนวลจันทร์ ผดุงภักดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
9. นางบุญชู เยื้องกลาง กรรมการหมู่บ้าน
10. นายชัชพงษ์ จำเริญควรร สมาชิกสภาเทศบาล

กลุ่มที่ 3 นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นางรมิดา ศิริกุล นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ (นักวิชาการ)
2. นายชุนันท์ ไสยกุล ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
ชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมพัฒนาการเกษตรสำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์ (นักวิชาการ)
3. นายวรจักรย์ จิตจักร ครูชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้การ
งานอาชีพและเทคโนโลยี (นักวิชาการ)
4. นางนิตดา พลประธม นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิทยาศาสตร์การพัฒน
ภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 14 (ผู้วิจัย)

5. นางพงศ์พัชรา สิ้นธุ์ไสย นักศึกษาปริญญาเอก สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนากฎมภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 14 (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
6. นางสาวนพพร การถัก นักศึกษาปริญญาเอก สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนากฎมภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 14 (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
7. นางสุนันทา แกมขุนทด (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
8. นายประสาน พิมพะโม กรรมการหมู่บ้านสี่แยก (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
9. นางสาวอรุณรัตน์ จันทะลือ (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
10. นางสาวสงบ รังวิจิ (ผู้ช่วยผู้วิจัย)

กิจกรรมที่ 2 การวิพากษ์โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านเศรษฐกิจ

การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ (Project Appraisal and Identification) หลังจากการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนแล้ว หัวหน้าครัวเรือนและนักวิจัยร่วมกันประเมินความต้องการของชุมชน กิจกรรมในขั้นนี้ เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อคัดเลือกกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ โดยดูจากความเหมาะสมตามความสามารถของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ โดยได้เลือกกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. การไปทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ
2. การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ
3. การเพาะเห็ดนางฟ้า
4. การเลี้ยงปลาชุก
5. การเลี้ยงกบ
6. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง
7. การเลี้ยงเป็ด
8. การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ
9. การเลี้ยงสุกร
10. การเลี้ยงวัว

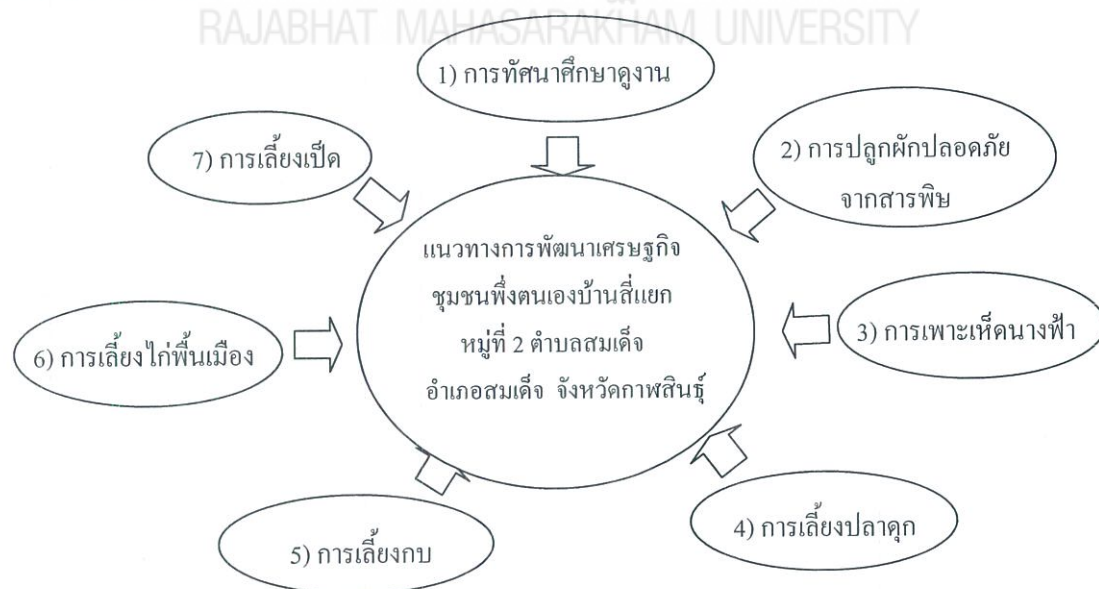
การประชุมเชิงปฏิบัติการ(Workshop) ในการวิพากษ์โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จัดขึ้น เพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมของกิจกรรม จำนวน 10 กิจกรรม ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของกิจกรรมที่จะนำไปปฏิบัติตามความต้องการของชุมชนในกิจกรรม จำนวน 10 กิจกรรม พบว่า กิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ จำนวน 7 กิจกรรม ซึ่งประเมินจากความพร้อมและความสามารถของชุมชน แสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2

ลำดับกิจกรรมที่ชุมชนต้องการนำไปปฏิบัติตามความเหมาะสม

กิจกรรม/โครงการ	$\bar{X}$	ลำดับที่
1. การทำสวนศึกษาดูงาน	5.00	1
2. การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	4.68	2
3. การเพาะเห็ดนางฟ้า	4.42	3
4. การเลี้ยงปลาอุก	4.22	4
5. การเลี้ยงกบ	4.14	5
6. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง	4.08	6
7. การเลี้ยงเป็ด	3.91	7

จากตารางที่ 4.2 การจัดเรียงลำดับกิจกรรมตามผลการประเมินของนักวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทำการประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม จากมากไปหาน้อย ดังนี้ การทำสวนศึกษาดูงาน การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ การเพาะเห็ดนางฟ้า การเลี้ยงปลาอุก การเลี้ยงกบ การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และการเลี้ยงเป็ด เพื่อความเหมาะสมในขั้นตอนการดำเนินการ ผู้วิจัยจึงได้จัดเรียงลำดับใหม่โดยอิงผลการประเมิน แล้วนำมาออกแบบสร้างแผนภูมิประกอบเพื่อให้เห็นความชัดเจนมากขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

รายละเอียดของกิจกรรมแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยให้สมาชิกทั้ง 35 ครัวเรือน ได้เข้าร่วมทุกกิจกรรม เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์

กิจกรรมที่ 1 การไปทัศนศึกษาดูงาน

1. หลักการและเหตุผล

การไปทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญเนื่องจากการไปทัศนศึกษาดูงานเป็นการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์จากบุคคลที่ประสบผลสำเร็จโดยตรง สภาพปัจจุบันกลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วม โครงการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 35 ครัวเรือน ยังขาดทักษะ ความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ในการที่จะปฏิบัติกิจกรรมที่จะดำเนินการในแต่ละกิจกรรมของตนเอง เช่น การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ การเพาะเห็ดนางฟ้า การเลี้ยงปลา การเลี้ยงกบ และ เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งกำหนดทิศทางในการด้านการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้อย่างชัดเจน โดยการน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การสนับสนุนส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศและการพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงได้จัดทำโครงการไปทัศนศึกษาดูงาน เพื่อเป็นการกระตุ้น ให้กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วม โครงการ ได้เกิดการเรียนรู้ที่ดีสามารถนำความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้กับกลุ่มกิจกรรมที่สมาชิกเลือกได้ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต้นแบบ

2.2 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเอง

3. กิจกรรมการเรียนรู้

3.1 การรับฟังบรรยายจากบุคคลต้นแบบ

3.2 การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของบุคคลที่ผ่านประสบการณ์จากการศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ

3.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสอบถาม การแสดงความรู้สึก และความคิดเห็น

3.4 ระยะเวลา 1 วัน หรือสอดคล้องตามเวลาที่เหมาะสม (วันพฤหัสบดี ที่ 17 กันยายน 2561)

3.5 สื่อการจัดกิจกรรม

3.5.1 แหล่งเรียนรู้ต้นแบบเศรษฐกิจการพึ่งพาตนเอง บ้านหนองบัวโดน หมู่ที่ 1 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

3.5.2 บุคคลที่ผ่านประสบการณ์ความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในชุมชน นางสันทรภรณ์ ภูษยัน และนางลออ เอรวัด

3.6 การประเมินผล

3.6.1 สังเกตความสนใจของสมาชิกขณะศึกษาดูงาน

3.6.2 สอบถามผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาเพื่อประเมินผลความเข้าใจ

3.6.3 ให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นต่อความสำคัญและประโยชน์ของแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจากการศึกษาดูงาน

3.7 งบประมาณ

3.7.1 ค่าจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เชิญเข้าร่วมประชุม จำนวน 1,000 บาท

3.7.2 ค่าใช้จ่ายในการจัดการทัศนศึกษาดูงาน กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 35,000

บาท

ตารางที่ 4.3

กำหนดการไปทัศนศึกษาดูงาน บ้านหนองบัว โคน หมู่ที่ 1 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ
จังหวัดกาฬสินธุ์ (วันที่ 17 กันยายน 2561)

เวลา	รายการ	วิทยากร
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน	1. นางสุนทรภรณ์ ภูษัยัน
09.00 – 09.30 น.	ออกเดินทาง	2. นางลออ เอราวัณ
09.30 – 10.30 น.	ฟังบรรยาย	ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
10.30 – 10.45 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
10.45 – 12.00 น.	ฟังบรรยาย	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00 – 15.00 น.	ดูงานตามฐานการเรียนรู้	
15.00 – 16.00 น.	ถาม-ตอบปัญหาทั่วไป	
16.00 – 16.30 น.	เดินทางกลับ	

กิจกรรมที่ 2 การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

1. หลักการและเหตุผล

ผักปลอดภัยจากสารพิษ คือ พืชผักหรือผลผลิตที่มีการใช้สารเคมีในการป้องกันและปราบศัตรูพืช รวมทั้งปุ๋ยเคมีเพื่อการเจริญเติบโต ผลผลิตที่ได้จะต้องมีสารพิษตกค้างไม่เกินปริมาณที่กำหนดไว้เพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภคตามประกาศของกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 163 และวิธีการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ การเลือกพื้นที่ปลูกที่ไม่เป็นพื้นที่อยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรม หรือมีความเสี่ยงต่อสารพิษตกค้างจากสารเคมี ลดการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนแหล่งน้ำที่ใช้ต้องเป็นน้ำที่สะอาดปราศจากสารพิษปนเปื้อนและเพียงพอต่อการปลูกพืชตลอดทั้งปี แต่ในสภาพปัจจุบันกลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ยังขาดความรู้ความเข้าใจ ในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

ดังนั้นเพื่อกลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการจะได้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นประโยชน์ และเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนต่อไป จึงได้จัดทำโครงการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต้นแบบการปลูกผักปลอดจากสารพิษ

2.2 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้

3. กิจกรรมการเรียนรู้

3.1 บรรยายเพื่อให้ความรู้การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

3.2 ให้สมาชิกผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น

3.3 สาธิตการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

3.4 สอบถามปัญหาและอื่นๆ

4. ระยะเวลา

4.1 การบรรยายและสาธิต 1 วัน

4.2 ปฏิบัติจริง 4 เดือน

5. สื่อการจัดกิจกรรม

5.1 แสดงภาพถ่าย และภาพเคลื่อนไหวแนวทางปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

5.2 ภาพการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

5.3 อุปกรณ์ในการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

5.4 คู่มือการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

6. การประเมินผล

6.1 สังเกตความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

6.2 สอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประเมินผลความเข้าใจ

7. งบประมาณ

7.1 เอกสารประชาสัมพันธ์ จำนวน 1,000 บาท

7.2 ค่าตอบแทนวิทยากร และติดตามการปฏิบัติงานของกลุ่มทดลอง จำนวน 5,000 บาท

7.3 การจัดเตรียมสถานที่ จำนวน 3,500 บาท

7.4 เมล็ดพันธุ์ ต้นกล้า จำนวน 1,500 บาท

ตารางที่ 4.4

กำหนดการอบรมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ (วันที่ 19 กันยายน 2561)

เวลา	รายการ	วิทยากร
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน	1. นางวัชรกร เกียรติสุขุมพงศ์
09.00 – 10.30 น.	บรรยายเพื่อให้ความรู้การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	2. ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
10.30 – 11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
11.00 – 12.00 น.	ผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00 – 14.30 น.	สาธิตขั้นตอนการปลูกผักปลอดสารพิษ	
14.30 – 15.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
15.00 – 16.00 น.	ถาม-ตอบปัญหาทั่วไป	

กิจกรรมที่ 3 การเพาะเห็ดนางฟ้า

1. หลักการและเหตุผล

เห็ดนางฟ้าเป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ นิยมนำมาประกอบอาหารรับประทาน แต่ปัจจุบันกลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการยังซื้อเห็ดที่ตลาดมาประกอบอาหารเพื่อรับประทานในชีวิตประจำวันอยู่เป็นประจำ ถ้ากลุ่มสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถปลูกเห็ดนางฟ้าเพื่อนำมาประกอบอาหารไว้รับประทานเองในครอบครัวให้เพียงพอส่วนเหลือนำไปขายตลาดส่วนเกินเป็นกำไร จะช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวซึ่ง สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ซึ่งได้กำหนดทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ivo อย่างชัดเจนโดยการน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้คนเป็นศูนย์กลางของการปฏิรูปประเทศอย่างมีส่วนร่วม

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับโลกปัจจุบันตลอดจนส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ทักษะประสบการณ์และทำให้เป็นผลดีในครอบครัว เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยจึงจัดทำโครงการเพาะเห็ดนางฟ้าขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์ จากแหล่งต้นแบบการเพาะเห็ดนางฟ้า

2.2 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับ ใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้

3. กิจกรรมการเรียนรู้

3.1 บรรยายเพื่อให้ความรู้การเพาะเห็ดนางฟ้า

3.2 ให้สมาชิกผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น

3.3 สาธิตการเพาะเห็ดนางฟ้า

3.4 สอบถามปัญหาและอื่นๆ

4. ระยะเวลา

4.1 อบรม 1 วัน

4.2 ปฏิบัติการจริง 1-2 เดือน

5. สื่อการจัดกิจกรรม

5.1 แสดงภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว การเพาะเห็ดนางฟ้า

5.2 อุปกรณ์ที่ใช้ในการเพาะเห็ดนางฟ้า

5.3 วัสดุจัดทำโรงเรือน

5.4 คู่มือการเพาะเห็ดนางฟ้า

6. การประเมินผล

6.1 สังเกตความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

6.2 สอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประเมินผลความเข้าใจ

7. งบประมาณ

7.1 เอกสารประชาสัมพันธ์ จำนวน 1,000 บาท

7.2 การจัดประชุมชี้แจงของกลุ่มทดลอง จำนวน 5,000 บาท

7.3 ค่าตอบแทนวิทยากร การติดตามผลการฝึกปฏิบัติการเพาะเห็ดนางฟ้า 3,000 บาท

ตารางที่ 4.5

กำหนดการอบรมการเพาะเห็ดนางฟ้า (วันที่ 20 กันยายน 2561)

เวลา	รายการ	วิทยากร
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน	1. นางวัชรินทร์ เกียรติสุขุมพงศ์
09.00 – 10.30 น.	บรรยายเพื่อให้ความรู้การเพาะเห็ดนางฟ้า	2. ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
10.30 – 11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
11.00 – 12.00 น.	ผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00 – 14.30 น.	สาธิตการเพาะเห็ดนางฟ้า	
14.30 – 15.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
15.00 – 16.30 น.	ถาม-ตอบปัญหาทั่วไป	

กิจกรรมที่ 4 การเลี้ยงปลาอุก

1. หลักการและเหตุผล

กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการดำรงชีวิตประจำวันนั้นยังซื้อปลาอุกมาประกอบอาหารรับประทานอยู่เป็นประจำ ซึ่งเป็นการเพิ่มรายจ่ายให้กับครอบครัวเป็นจำนวนมากในแต่ละเดือนและบางครั้งครอบครัวอยากจะเลี้ยงปลาอุกเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวแต่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการเลี้ยงปลาอุกเช่น การอนุบาลลูกปลาอุก การอนุบาลปลาอุกในบ่อซีเมนต์ การอนุบาลในบ่อดิน การให้อาหาร การดูแลเรื่องความสะอาดของน้ำ วิธีการป้องกันโรคในปลาอุก

ดังนั้นเพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะให้กลุ่มสมาชิกเข้าร่วม โครงการมีความรู้ ความเข้าใจสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง ประสบการณ์และทำให้เกิดผลดีในครอบครัว เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยจึงจัดทำโครงการนี้ขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต้นแบบการเลี้ยงปลาอุก

2.2 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้

3. กิจกรรมการเรียนรู้
  - 3.1 บรรยายเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงปลาคูก
  - 3.2 ให้สมาชิกผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น
  - 3.3 สาธิตการเลี้ยงปลาคูก
  - 3.4 สอบถามปัญหาและอื่นๆ
4. ระยะเวลา
  - 4.1 อบรม รับฟังการบรรยายและการสาธิต 1 วัน
  - 4.2 ปฏิบัติจริง 4 เดือน
5. สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้
  - 5.1 แสดงภาพถ่าย และภาพเคลื่อนไหววิธีการเลี้ยงปลาคูก
  - 5.2 อุปกรณ์การเลี้ยงปลาคูก
  - 5.3 คู่มือการเลี้ยงปลาคูก
6. การประเมินผล
  - 6.1 สังเกตความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
  - 6.2 สอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประเมินผลความเข้าใจ
7. งบประมาณ
  - 7.1 เอกสารประชาสัมพันธ์ จำนวน 1,000 บาท
  - 7.2 การจัดประชุมชี้แจงของกลุ่มทดลอง จำนวน 5,000 บาท
  - 7.3 ค่าตอบแทนวิทยากร การติดตามผลการเลี้ยงปลาคูก จำนวน 3,000 บาท

ตารางที่ 4.6

กำหนดการอบรมการเลี้ยงปลาคูก (วันที่ 22 กันยายน 2561)

เวลา	รายการ	วิทยากร
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน	1. นายศิริพงษ์ ช้องเฉลิม
09.00 – 10.30 น.	บรรยายเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงปลาคูก	2. ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
10.30 – 11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
11.00 – 12.00 น.	ผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00 – 14.30 น.	สาธิตการเลี้ยงปลาคูก	
14.30 – 15.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
15.00 – 16.30 น.	ถาม-ตอบปัญหาทั่วไป	

กิจกรรมที่ 5 การเลี้ยงกบ

1. หลักการและเหตุผล

กบเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่นิยมและมีความต้องการในการบริโภคมากขึ้นเรื่อย ๆ ในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เดิมกบเป็นอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติมักจะพบตามลำห้วย หนอง บึง ท้องนา แต่ด้วยทุกวันนี้มีการใช้สารเคมีในการเกษตร จนทำให้ระบบนิเวศที่กบอาศัยอยู่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งความต้องการบริโภคกบสูงขึ้นทำให้การจับกบไม่ได้ คำนึงถึงว่าจะต้องปล่อยให้กบตัวเล็ก ๆ ได้มีโอกาสเติบโตและขยายพันธุ์ต่อไป เป็นผลทำให้กบในธรรมชาติมีจำนวนลดลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคและมีราคาแพง

ดังนั้นกลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงมองเห็น โอกาสที่จะทำให้อุปครัวมีกบบริโภคที่เพียงพอและสร้างรายได้จากความต้องการของชุมชนต่อการบริโภคกบเพิ่มขึ้น จึงได้จัดทำโครงการเลี้ยงกบเพื่อเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต้นแบบการเลี้ยงกบ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต้นแบบการเลี้ยงกบ

2.2 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้

3. กิจกรรมการเรียนรู้

3.1 บรรยายเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงกบ

3.2 ให้สมาชิกผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น

3.3 สาธิตการเลี้ยงกบ

3.4 สอบถามปัญหาและอื่นๆ

4. ระยะเวลา

4.1 รับฟังการบรรยาย จากวิทยากรและสาธิตวิธีการเลี้ยงกบ ใช้เวลา 1 วัน

4.2 ฝึกปฏิบัติจริง ใช้เวลา 4 เดือน

5. สื่อการจัดกิจกรรม
  - 5.1 สไลด์ รูปภาพ ประกอบการนำเสนอความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเลี้ยงกบ
  - 5.2 คู่มือการเลี้ยงกบ
6. การประเมินผล
  - 6.1 สังเกตความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
  - 6.2 สอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประเมินผลความเข้าใจ
7. งบประมาณ
  - 7.1 เอกสารประชาสัมพันธ์ จำนวน 1,000 บาท
  - 7.2 การจัดประชุมชี้แจงของกลุ่มทดลอง จำนวน 5,000 บาท
  - 7.3 ค่าตอบแทนวิทยากรติดตามผลการเลี้ยงกบ จำนวน 3,000 บาท

ตารางที่ 4.7

กำหนดการอบรมการเลี้ยงกบ (วันที่ 23 กันยายน 2561)

เวลา	รายการ	วิทยากร
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน	1. นายศิริพงษ์ ช้องเฉลิม
09.00 – 10.30 น.	บรรยายเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงกบ	2. ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
10.30 – 11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
11.00 – 12.00 น.	เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00 – 14.30 น.	สาธิตการเลี้ยงกบ	
14.30 – 15.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
15.00 – 16.30 น.	ถาม-ตอบปัญหาทั่วไป	

กิจกรรมที่ 6 การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

1. หลักการและเหตุผล

การเลี้ยงสัตว์ที่สามารถทำเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมได้อีกประเภทหนึ่งคือ การเลี้ยงไก่พื้นเมือง ไก่พื้นเมือง สามารถทำให้ครอบครัวมีไก่เพียงพอสำหรับการบริโภค ลดรายจ่ายในการซื้ออาหารและเพิ่มรายได้ในครัวเรือน การเลี้ยงไก่พื้นเมืองเลี้ยงง่าย ปล่อยให้หากินตามธรรมชาติในสวนผลไม้หรือพื้นที่ว่างหลังบ้านการเลี้ยงแบบนี้ทำให้ไก่มีสุขภาพดีมีความสุขเรียกว่า ไก่อารมณ์ดี

การให้อาหารเสริมหาได้ง่ายในท้องถิ่นการเลี้ยงวิธีนี้จะทำให้ไก่โตช้าแต่สุขภาพแข็งแรง การเลี้ยงไก่พื้นเมืองอีกวิธีหนึ่งคือเลี้ยงในโรงเรือน มีการให้อาหารเป็นเวลาซึ่งจะทำให้ไก่โตเร็วระยะเวลาในการเลี้ยงสั้นกว่าและสามารถควบคุมเรื่องโรคของไก่ได้ง่ายขึ้น

ดังนั้นเพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนเกิดการเรียนรู้ ทักษะ ประสบการณ์และทำให้เกิดผลดีในครอบครัว จึงจัดทำโครงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองนี้ขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์ จากแหล่งต้นแบบการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

2.2 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้

3. กิจกรรมการเรียนรู้

3.1 บรรยายเพื่อให้ความรู้การไก่พื้นเมือง

3.2 ให้สมาชิกผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น

3.3 สาธิตการไก่พื้นเมือง

3.4 สอบถามปัญหาและอื่นๆ

4. ระยะเวลา

4.1 อบรม ใช้เวลา 1 วัน

4.2 ฝึกปฏิบัติการจริง ใช้เวลา 5 เดือน

5. สื่อการจัดกิจกรรม

5.1 แสดงภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหวในรูปแบบการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ในรูปแบบต่างๆ

5.2 การสร้างมูลค่าเพิ่ม การจัดจำหน่าย

5.3 อุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

5.4 วัสดุในการทำโรงเรือน

5.5 คู่มือการเลี้ยงไก่

6. การประเมินผล

6.1 สังเกตพฤติกรรมการความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมขณะจัดกิจกรรม

6.2 สุ่มถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประเมินผลความเข้าใจ

7. งบประมาณ

- 7.1 ค่าจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ ป้ายกลุ่มไถ่พื้นเมือง 1,000 บาท
- 7.2 ค่าใช้จ่ายในการจัดประชุมชี้แจงแก่กลุ่มทดลอง 5,000 บาท
- 7.3 ค่าวิทยากรติดตามผลการฝึกปฏิบัติการเลี้ยงไถ่พื้นเมือง 3,000 บาท

ตารางที่ 4.8

กำหนดการอบรมการเลี้ยงไถ่พื้นเมือง (วันที่ 25 กันยายน 2561)

เวลา	รายการ	วิทยากร
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน	1. นายเจษฎาพร อรุณไพโร
09.00 – 10.30 น.	บรรยายเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงไถ่พื้นเมือง	2. ผู้วิจัยและผู้ช่วยผู้วิจัย
10.30 – 11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
11.00 – 12.00 น.	ผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00 – 14.30 น.	สาธิตการเลี้ยงไถ่พื้นเมือง	
14.30 – 15.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
15.00 – 16.30 น.	ถาม-ตอบปัญหาทั่วไป	

กิจกรรมที่ 7 การเลี้ยงเปิด

1. หลักการและเหตุผล

เปิดเป็นสัตว์อีกประเภทหนึ่งที่ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ นิยมนำมาประกอบอาหารรับประทาน แต่ปัจจุบันกลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการยังซื้อเปิดที่ตลาดมาประกอบอาหารเพื่อรับประทานในชีวิตประจำวันอยู่เป็นประจำ ถ้ากลุ่มสมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถเลี้ยงเปิดเพื่อนำมาประกอบอาหารไว้รับประทานเองในครอบครัวให้เพียงพอส่วนเหลือนำไปขายตลาดส่วนเกินเป็นกำไร จะช่วยลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว

ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจและเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต้นแบบการเลี้ยงเปิดทำให้กลุ่มสมาชิกเข้าร่วมโครงการสามารถนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้และทำให้เกิดผลดีในครอบครัวกลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงจัดทำโครงการนี้ขึ้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความรู้ ความเข้าใจ และเรียนรู้ประสบการณ์ จากแหล่งต้นแบบการเลี้ยงเป็ด

2.2 เพื่อให้กลุ่มสมาชิกผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับ ใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนเองได้

3. กิจกรรมการเรียนรู้

3.1 บรรยายเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงเป็ด

3.2 ให้สมาชิกผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น

3.3 สาธิตการการเลี้ยงเป็ด

3.4 สอบถามปัญหาและอื่นๆ

4. ระยะเวลา

4.1 อบรม ใช้เวลา 1 วัน

4.2 ฝึกปฏิบัติการจริง ใช้เวลา 5 เดือน

5. สื่อการจัดกิจกรรม

5.1 แสดงภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหวในรูปแบบการเลี้ยงเป็ด ในรูปแบบต่าง ๆ

5.2 อุปกรณ์ที่ใช้ในการเลี้ยงเป็ด

5.3 วัสดุทำโรงเรือน

5.4 คู่มือการเลี้ยงเป็ด

6. การประเมินผล

6.1 สังเกตความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

6.2 สอบถามผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประเมินผลความเข้าใจ

7. งบประมาณ

7.1 เอกสารประชาสัมพันธ์ จำนวน 1,000 บาท

7.2 การจัดประชุมชี้แจงของกลุ่มทดลอง จำนวน 5,000 บาท

7.3 ค่าตอบแทนวิทยากรติดตามผลการฝึกปฏิบัติการเลี้ยงเป็ด จำนวน 3,000 บาท

ตารางที่ 4.9

กำหนดการอบรมการเลี้ยงเป็ด (วันที่ 26 กันยายน 2561)

เวลา	รายการ	วิทยากร
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน	1. นายเจษฎาพร อรุณไพโร
09.00 – 10.30 น.	บรรยายเพื่อให้ความรู้การเลี้ยงเป็ด	2. ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย
10.30 – 11.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
11.00 – 12.00 น.	ผู้เข้าอบรมสอบถามและแสดงความคิดเห็น	
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	
13.00 – 14.30 น.	สาธิตการเลี้ยงเป็ด	
14.30 – 15.00 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	
15.00 – 16.30 น.	ถาม-ตอบปัญหาทั่วไป	

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยระยะที่ 3

4.3.1 การทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผ่านโครงการ / กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการหลังจากได้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัย และชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ได้นำกิจกรรมต่าง ๆ ของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยกไปดำเนินการทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง 35 ครัวเรือน ก่อนการดำเนินการทดลองผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตัวแปรตาม 6 ตัวไว้เป็น ข้อมูลจุดเริ่มต้นของผู้เข้าร่วมโครงการทุกครัวเรือน (Base Line Data) เรียกว่า Pretest ได้แก่

- 4.3.1.1 รายได้ครัวเรือน
- 4.3.1.2 รายจ่ายครัวเรือน
- 4.3.1.3 จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ
- 4.3.1.4 จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ
- 4.3.1.5 จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ
- 4.3.1.6 จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า

จากนั้นจึงได้เริ่มดำเนินการทดลองเป็นเวลา 6 เดือน และได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตัวแปรตาม 6 ตัวอีกครั้งที่ 2 ไว้เป็นข้อมูลการพัฒนา หรือ Posttest

ขณะที่ปฏิบัติงานจริงนั้น ได้มีการอบรมในลักษณะกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการตลอดเวลา เพื่อแก้ปัญหาที่เป็นสาเหตุต่อการปฏิบัติงานอยู่เสมอ โดยอาศัยหลักการที่หลากหลายในการแก้ปัญหา ในชีวิตประจำวันของทุกคน แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานหลาย ๆ อย่าง อาทิเช่น ความสามารถ ความรู้ ประสบการณ์ของผู้แก้ปัญหา โดยนำวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ มาศึกษา พิจารณา สามารถสรุป ได้ดังนี้

- 1) การลองผิด-ลองถูก แก้ปัญหาโดยสิ่งใดผิดก็จะละเว้นไม่กระทำ สิ่งใดถูกก็จะเก็บเป็นฐานความรู้ไว้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับการแก้ปัญหาในโอกาสต่อไป
- 2) การใช้เหตุผลประกอบการแก้ปัญหา ในบางกรณีผู้ปฏิบัติสามารถให้เหตุผลได้ว่า ทำไมจึงคิด หรือทำเช่นนั้น ซึ่งแนวทางของการให้เหตุผลประกอบการแก้ปัญหของแต่ละคน อาจแตกต่างกัน

การดำเนินการทดลองมีดังต่อไปนี้

1. การไปทัศนศึกษาดูงาน โดยนำสมาชิกที่เป็นตัวแทนกลุ่ม จำนวน 35 คน ไปศึกษา ดูงาน ที่ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองบัวโดน ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ รับฟังการบรรยายการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจการพึ่งพาตนเอง จากนั้นได้เข้าดูงานในกิจกรรมต่าง ๆ จำนวน 6 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 2) การเพาะเห็ดนางฟ้า 3) การเลี้ยงปลา 4) การเลี้ยงกบ 5) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง 6) การเลี้ยงเป็ด

สรุปผล การดำเนินกิจกรรมการศึกษาดูงานด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ เพื่อที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของตนเองและส่งผลให้ การบริโภคในครัวเรือนมีความพอเพียง สามารถลดรายจ่าย หรือนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้จากการสังเกตพบว่าการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกในชุมชนจากเวลา 08.30 น.- 17.30 น. สมาชิกมีความสนใจในการศึกษาดูงาน จากนั้นเป็นการถอดบทเรียนโดยจัดประชุมระดมสมองและรวบรวมข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาและปรับใช้ในกิจกรรมของตนเองต่อไป

2. การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

สรุปผล การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ กิจกรรมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ เพื่อที่จะได้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดความพอเพียงในการบริโภคในครัวเรือนตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเกตการดำเนินการของสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ และได้แสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลายแนวทางในการพัฒนา ผลการดำเนินการการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษประสบผลสำเร็จและ

สามารถขยายผลเป็นต้นแบบให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนอื่นๆ ได้ ส่งผลให้การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขต่อไป ดำเนินการและให้คำปรึกษา โดยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (นางวัชรกร เกียรติสุขุมพงศ์)

3. การเพาะเห็ดนางฟ้า

สรุปผล การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ กิจกรรมการเพาะเห็ดนางฟ้า เพื่อที่จะได้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดความพอเพียงในการบริโภคในครัวเรือนตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเกตการดำเนินการของสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมการเพาะเห็ดนางฟ้า และได้แสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลายแนวทางในการพัฒนา ผลการดำเนินการประสบผลสำเร็จในการเพาะเห็ดนางฟ้าและสามารถขยายผลเป็นต้นแบบให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนอื่นๆ ได้ ส่งผลให้การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขต่อไป ในส่วนดำเนินการและให้คำปรึกษา โดยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (นางวัชรกร เกียรติสุขุมพงศ์)

4. การเลี้ยงปลาจุก

สรุปผล การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ กิจกรรมการเลี้ยงปลาจุก เพื่อที่จะได้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดความพอเพียงในการบริโภคในครัวเรือนตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเกตการดำเนินการของสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมการเลี้ยงปลาจุก และได้แสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลายแนวทางในการพัฒนา ผลการดำเนินการประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงปลาจุกและสามารถขยายผลเป็นต้นแบบให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนอื่นๆ ได้ ส่งผลให้การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขต่อไป ในส่วนดำเนินการและให้คำปรึกษา โดยประมงอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (นายศิริพงษ์ ข้องเฉลิม)

5. การเลี้ยงกบ

สรุปผล การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ กิจกรรมการเลี้ยงกบ เพื่อที่จะได้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดความพอเพียงในการบริโภคในครัวเรือนตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเกตการดำเนินการของสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมการเลี้ยงกบ และได้แสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลาย แนวทางในการพัฒนา ผลการดำเนินการประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงกบและสามารถขยายผลเป็นต้นแบบให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนอื่นๆ ได้ ส่งผลให้การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขต่อไป ในส่วนดำเนินการและให้คำปรึกษา โดยประมงอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (นายศิริพงษ์ ช้องเฉลิม)

6. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

สรุปผล การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ กิจกรรมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง เพื่อที่จะได้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดความพอเพียงในการบริโภคในครัวเรือนตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเกตการดำเนินการของสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง และได้แสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลาย แนวทางในการพัฒนา ผลการดำเนินการประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงไก่พื้นเมืองและสามารถขยายผลเป็นต้นแบบให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนอื่นๆ ได้ ส่งผลให้การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขต่อไป ในส่วนการดำเนินการและให้คำปรึกษา โดยปศุสัตว์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (นายเจษฎาพร อรุณไพโร)

7. การเลี้ยงเป็ด

สรุปผล การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ กิจกรรมการเลี้ยงเป็ด เพื่อที่จะได้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เกิดความพอเพียงในการบริโภคในครัวเรือนตลอดจนสามารถพึ่งตนเองได้ ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเกตการดำเนินการของสมาชิกในชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมการเลี้ยงเป็ด และได้แสวงหาแนวทางในการพัฒนาที่หลากหลาย แนวทางในการพัฒนา ผลการดำเนินการ

ประสบผลสำเร็จในการเลี้ยงเปิดและสามารถขยายผลเป็นต้นแบบให้ชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนอื่นๆ ได้ ส่งผลให้การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขต่อไป ในส่วนการดำเนินการและให้คำปรึกษา โดยปศุสัตว์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (นายเกษฎาพร อรุณไพโร)

4.3.2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลการพัฒนาของครัวเรือนระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการวิจัย

เป็นขั้นตอนเกี่ยวกับการวัดความสำเร็จของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งหากโครงการดำเนินการได้อย่างเหมาะสมก็อาจจะพิสูจน์ความสำเร็จของแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้ร่วมงานวิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลการวิจัยว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ จากนั้นก็จะจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์และจัดเวทีชาวบ้านเป็นระยะเพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านนำผลการปฏิบัติมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาพัฒนาชุมชนเป็นระยะ ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ได้เก็บข้อมูลโดยการสังเกตการ สัมภาษณ์ ทดสอบและให้ตอบแบบสอบถามไปด้วย ซึ่งได้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 4.10

จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วม โครงการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	19	54.28
หญิง	16	45.71
รวม	35	100.00
อายุ		
Mean = 63.88 S.D. = 10.86 Min = 38.00 Max = 76.00		
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	28	80.00
มัธยมศึกษา	4	11.43
ปริญญาตรี	3	8.57
รวม	35	100.00
จำนวนสมาชิกในบ้าน		
Mean = 3.68 S.D. = 5.01 Min = 1.00 Max = 6.00		
พื้นที่ทำนา		
Mean = 3.65 S.D. = 3.87 Min = 0.25 Max = 15.00		

จากตารางที่ 4.10 พบว่า หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 54.28 อายุเฉลี่ย 63 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับ) ประถมศึกษา ร้อยละ 80.00 สมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 3 คน และพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 3 ไร่ ต่อครัวเรือน

4.3.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วมโครงการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นอย่างไร โดยมีการเปรียบเทียบกันระหว่างก่อนดำเนินงานและหลังการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนา ซึ่งได้ศึกษาจากชุมชน คือกลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการเพื่อเป็นกลุ่มทดลอง จำนวน 35 ครัวเรือน โดยการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสเม็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเริ่มเก็บข้อมูลก่อนการทดลองในช่วงก่อนการอบรม แล้วเริ่มทำการทดลองตามโครงการ ในระหว่างวันพฤหัสบดี ที่ 16 สิงหาคม 2561 - วันเสาร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ 2562 รวมระยะเวลาในการทดลอง 6 เดือน ซึ่งผู้วิจัยนำคะแนนของแบบทดสอบทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ 1) รายได้ครัวเรือน 2) รายจ่ายครัวเรือน 3) จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ 4) จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ 5) จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และ 6) จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ก่อนและหลังการทดลองมาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วย MANOVA (Repeated Measure)

ผู้วิจัยได้การตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของ MANOVA ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลตัวแปรอิสระแต่ละข้อมูลจะต้องเป็นอิสระจากกัน (Independent of Observations) (ผจงจิต อินทสุวรรณ, 2545, น. 41, อ้างถึงใน Stevens, 1992, p. 239)
2. ข้อมูลตัวแปรตามที่น่ามาศึกษาต้องมีการแจกแจงเป็น โค้งปกติแบบหลายตัวแปร (Multivariate Normal Distribution)

ก่อนการทดสอบสมมุติฐาน ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติทดสอบความแปรปรวนแบบวัดซ้ำสำหรับตัวแปรหลายตัว (Repeated Measures MANOVA) โดยการทดสอบการแจกแจงปกติหลายตัวแปร (Multivariate Normality) พบว่า ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ นั้น มีการแจกแจงเป็นปกติด้วยการพิจารณาจากค่าความเบ้ (Skewness) และจากค่าความโด่ง (Kurtosis) คืออยู่ในช่วงไม่เกิน +1 และ -1

ตารางที่ 4.11

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง

กลุ่มทดลอง	N	$\bar{X}$	S.D.	SKEWNES S	KURTOSIS
Pretest					
1. รายได้ครัวเรือน	35	4020.00	797.34	.343	.489
2. รายจ่ายครัวเรือน	35	4008.57	770.55	.331	.804
3. จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ	35	5.00	1.86	.463	-.353
4. จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ	35	3.65	1.08	.158	-.831
5. จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ	35	0	.00	0	0
6. จำนวนสินค้าอุปโภค บริโภคที่ซื้อจากร้านค้า	35	9.02	.98	-.060	-1.155
Posttest					
1. รายได้ครัวเรือน	35	4140.00	817.16	.323	.429
2. รายจ่ายครัวเรือน	35	3648.57	775.49	-.061	.354
3. จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ	35	47.48	8.12	.114	-.793
4. จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ	35	46.14	5.69	.154	-1.010
5. จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ	35	19.71	.71	-2.134	2.705
6. จำนวนสินค้าอุปโภค บริโภคที่ซื้อจากร้านค้า	35	5.94	.72	.088	-1.015

การวิเคราะห์จากตารางที่ 4.11 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง มีผลการวิเคราะห์ดังนี้

ก่อนการทดลองของกลุ่มทดลอง จากกลุ่มทดลอง จำนวน 35 คน ผลการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ดังนี้ 1) ค่าเฉลี่ย รายได้ครัวเรือนค่าเฉลี่ย 4020.00 บาทต่อเดือน จากจำนวนรายได้ ด้านรายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ย 4008.57 บาทต่อเดือน จากจำนวนรายจ่าย ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพเฉลี่ย 5.00 ต้นต่อเดือน ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพเฉลี่ย 3.65 ตัวต่อเดือน จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพเฉลี่ย 0 ถูงต่อเดือน และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าเฉลี่ย 9.02 ชนิดต่อเดือน 2) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านรายได้

ครัวเรือนจาก 35 คน ได้ค่า S.D. 797.34 บาท ต่อเดือน จากจำนวนรายได้ ด้านรายจ่ายได้ค่า S.D. 770.55 บาทต่อเดือน จากจำนวนรายจ่าย ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพได้ค่า S.D. 1.86 ต้นต่อเดือน จากจำนวนพืช ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพได้ค่า S.D. 1.08 ตัวต่อเดือน จากจำนวนสัตว์ ด้านจำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพได้ค่า S.D. .00 ถูต่อเดือน จากจำนวนเห็ด และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าได้ค่า S.D. .98 ชนิดต่อเดือน 3) ค่าความเบ้ (Skewness) ด้านรายได้ ค่าความเบ้ .343 ด้านรายจ่าย ค่าความเบ้ .331 ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพ ค่าความเบ้ .463 ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ ค่าความเบ้ .158 ด้านจำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ ค่าความเบ้ 0 และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ค่าความเบ้ .060 4) ค่าความโด่ง (Kurtosis) ด้านรายได้ ค่าความโด่ง .489 ด้านรายจ่าย ค่าความโด่ง .804 ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพ ค่าความโด่ง -.353 ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ ค่าความโด่ง -.831 ด้านจำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ ค่าความโด่ง 0 และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ค่าความโด่ง -1. 155

หลังการทดลองของกลุ่มทดลอง จากกลุ่มทดลอง จำนวน 35 คน ผลการวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ดังนี้

1) ค่าเฉลี่ย รายได้ครัวเรือนค่าเฉลี่ย 35 คน รายได้ครัวเรือนค่าเฉลี่ย 4140.00 บาทต่อเดือน จากจำนวนรายได้ ด้านรายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ย 3648.57 บาทต่อเดือน จากจำนวนรายจ่าย ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพเฉลี่ย 47.48 ต้นต่อเดือน จากจำนวนพืช ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพเฉลี่ย 46.14 ตัวต่อเดือน จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพเฉลี่ย 19.71 ถูต่อเดือน และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าเฉลี่ย 5.94 ชนิดต่อเดือน 2) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ด้านรายได้ครัวเรือนจาก 35 คน ได้ค่า S.D. 817.16 บาทต่อเดือน จากจำนวนรายได้ ด้านรายจ่ายได้ค่า S.D. 775.49 บาทต่อเดือน จากจำนวน รายจ่าย ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพได้ค่า S.D. 8.12 ต้นต่อเดือน จากจำนวนพืช ด้านจำนวนสัตว์ เพื่อการยังชีพได้ค่า S.D. 5.69 ตัวต่อเดือน จากจำนวนสัตว์ ด้านจำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพได้ค่า S.D. .71 ถูต่อเดือน จากจำนวนเห็ด และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าได้ค่า S.D. .72 ชนิดต่อเดือน 3) ค่าความเบ้ (Skewness) ด้านรายได้ ค่าความเบ้ .323 ด้านรายจ่าย ค่าความเบ้ -.061 ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพ ค่าความเบ้ .114 ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ ค่าความเบ้ .154 ด้านจำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ ค่าความเบ้ -2.134 และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ค่าความเบ้ .088 4) ค่าความโด่ง (Kurtosis) ด้านรายได้ ค่าความโด่ง .429 ด้านรายจ่าย ค่าความโด่ง .354 ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพ ค่าความโด่ง -.793 ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ ค่าความโด่ง -1.010 ด้านจำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ ค่าความโด่ง 2.705 และด้านจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ค่าความโด่ง -1.015

จากตารางที่ 4.11 เป็นการวิเคราะห์ค่าความเบ้ (Skewness) และค่าความโด่ง (Kurtosis) ของข้อมูลเพื่อดูว่าข้อมูลเป็นโค้งปกติหรือไม่ ซึ่งพบว่าทุกตัวแปรไม่มีค่าเกินที่กำหนด คือ +1 และ -1 ผลการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติทดสอบความแปรปรวนแบบวัดซ้ำสำหรับตัวแปรหลายตัว (Repeated Measures MANOVA) โดยทดสอบการแจกแจงปกติหลายตัวแปร (Multivariate Normality) พบว่า ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ มีการแจกแจงเป็นโค้งปกติ เมื่อได้พิจารณาจากค่าความเบ้ (Skewness) และจากค่าความโด่ง (Kurtosis) มีค่าอยู่ในช่วงไม่เกินหรือใกล้เคียงอยู่ในช่วง +1 และ -1 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าลักษณะข้อมูลมีการกระจายเป็นโค้งปกติ และผู้วิจัยได้ทดสอบค่า Kolmogorov-Smirnov และ Shapiro-Wilk อีกครั้งเพื่อความมั่นใจ ดังแสดงในตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12

การทดสอบการแจกแจงปกติ ค่า Kolmogorov-Smirnov และ Shapiro-Wilk ของตัวแปร

กลุ่มทดลอง	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig
Pretest						
1. รายได้ครัวเรือน	.110	35	.200	.976	35	.621
2. รายจ่ายครัวเรือน	.088	35	.200	.969	35	.425
3. จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ	.157	35	.028	.944	35	.074
4. จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ	.214	35	.000	.904	35	.005
5. จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ	-	-	-	-	35	-
6. จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า	.238	35	.000	.858	35	.000
Posttest						
1. รายได้ครัวเรือน	.108	35	.200	.974	35	.576
2. รายจ่ายครัวเรือน	.080	35	.200	.989	35	.974
3. จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ	.178	35	.006	.903	35	.005
4. จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ	.179	35	.006	.897	35	.003
5. จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ	.513	35	.000	.418	35	.000
6. จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า	.246	35	.000	.810	35	.000

จากตารางที่ 4.12 การพิจารณาค่า Significant ของค่าสถิติ Kolmogorov-Smirnov และ Shapiro-Wilk ทั้ง 6 ตัวแปร ประกอบด้วย รายได้ครัวเรือน รายจ่ายครัวเรือน จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ถ้าตัวแปรใดมีค่าน้อยกว่า .05 ลงมา จะถือว่าข้อมูลชุดนั้น ตัวแปรนั้นมีการกระจายไม่เป็นโค้งปกติ แต่ผลการทดสอบ พบว่า สถิติ Kolmogorov-Smirnov และ Shapiro-Wilk มากกว่า .05 ทุกตัวแปร ถือได้ว่าทุกตัวแปรมีการกระจายเป็นโค้งปกติ สามารถวิเคราะห์ด้วย MANOVA ต่อไปได้

จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลทางสถิติโดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ (Repeated Measure Multivariate Analysis of Variance : MANOVA) ปรากฏผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4.13-4.14 ดังนี้

ตารางที่ 4.13

ผลการทดสอบสมมติฐานความแตกต่างระหว่างก่อนและหลังการทดลองใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้สถิติ Repeated Measure Multivariate Analysis of Variance : MANOVA

Effect			Value	F	Hypothesis df	Sig.
Within	Intercept	Pillai's Trace	.999	7143.289 ^b	6.000	.000*
Subjects		Wilks' Lambda	.001	7143.289 ^b	6.000	.000*
		Hotelling's Trace	1477.922	7143.289 ^b	6.000	.000*
		Trace	1477.922	7143.289 ^b	6.000	.000*
		Roy's Largest Root				
Between	ระยะเวลา	Pillai's Trace	.999	6095.136 ^b	6.000	.000*
		Wilks' Lambda	.001	6095.136 ^b	6.000	.000*
		Hotelling's Trace	1165.280	6095.136 ^b	6.000	.000*
		Roy's Largest Root	1165.280	6095.136 ^b	6.000	.000*
Subjects		Roy's Largest Root	1165.280	6095.136 ^b	6.000	.000*
		Trace				

a Exact statistic

b Design : Intercept Within Subjects Design : ระยะเวลา *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.13 การทดสอบสมมติฐาน โดยการทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนหลายตัวแปรแบบวัดซ้ำ (Repeated Measure Multivariate Analysis of Variance : MANOVA) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการทดลองโดยการทดสอบแบบ Multivariate Tests เป็นการพิจารณาจากระยะเวลาก่อนและหลังการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้การทดสอบด้วยวิธี Pillai's Trace, Wilks' Lambda, Hotelling's Trace, Roy's Largest Root พบว่า มีค่า Significant ที่ระดับ .000 เท่ากัน ดังแสดงในตารางที่ 4.13 แสดงว่าคะแนน การทดสอบก่อนและหลังการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าคะแนนหลังการดำเนินงานสูงกว่าก่อนการดำเนินงาน ซึ่งสรุปตามสมมติฐานที่ได้ว่าแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมแล้วดีขึ้นกว่าเดิมในด้านรายได้ครัวเรือนก็เพิ่มขึ้น รายจ่ายครัวเรือนก็ลดลง จำนวนพืชเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง หลังจากได้ดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และผู้วิจัยได้ทำการทดสอบแบบ Univariate Tests เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยแต่ละตัวแปรว่ามีค่า ก่อนการทดลองและหลังการทดลองแตกต่างกันหรือไม่ ดังแสดงใน

ตารางที่ 4.13

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 4.14

เปรียบเทียบรายได้ครัวเรือน รายจ่ายครัวเรือน จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และจำนวนสินค้าอุปโภค บริโภคที่ซื้อจากร้านค้า ของการดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ แบบที่ละตัวแปร *Univariate Tests*

Source	Measure	SS	df	MS	F	Sig
	รายได้ครัวเรือน	252000.000	1	252000.000	21.528	.000*
ระยะเวลา	รายจ่ายครัวเรือน	2268000.000	1	2268000.000	174.462	.000*
	จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ	31588.129	1	31588.129	1000.583	.000*
	จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ	31588.129	1	31588.129	1722.884	.000*
	จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ	6801.429	1	6801.429	26979.000	.000*
	จำนวนสินค้าอุปโภค บริโภคที่ซื้อจากร้านค้า	166.629	1	166.629	242.406	.000*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4.14 ผลการทดสอบสมมุติฐานที่ละตัวแปร ได้แก่ รายได้ครัวเรือน รายจ่ายครัวเรือน จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า พบว่า มีค่า Sig น้อยกว่า .05 นั่นคือก่อนและหลังการทดลองทุกตัวแปร มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลการดำเนินงานตามโครงการดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกตัวแปร จึงสรุปได้ว่า หลังการใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ดีขึ้นจากก่อนการใช้แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของบ้านสี่แยก ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

4.3.4 การคืนความรู้สู่ชุมชน

กิจกรรมคืนความรู้สู่ชุมชน ผู้วิจัยได้จัดเวทีคืนความรู้สู่ชุมชนเพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยและชาวบ้าน เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2562 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 มีผู้เข้าร่วมประกอบด้วย คนในชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ 1) ชาวบ้านในหมู่บ้านสี่แยก และ 2) หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านสี่แยก ที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 35 ครัวเรือน

กลุ่มที่ 2 นักพัฒนา พัฒนาการชุมชน และกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นางสาวอุษา เพิ่มสินธุ์ พัฒนาการอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. นางวัชรินทร์ เกียรติสุขุมพงศ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ สำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. นายเจษฎาพร อรุณไพโร ปศุสัตว์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
4. นายศิริพงษ์ ช้องเฉลิม ประมงอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
5. นายชวลิต ธนิตกุล นายกเทศมนตรีตำบลสมเด็จ
6. นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2
7. นายอาทิตย์ ทองภูบาล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
8. นางนวลจันทร์ ผดุงภักดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
9. นางบุญชู เยื้องกลาง กรรมการหมู่บ้าน
10. นายชัชพงษ์ จำเริญควร สมาชิกสภาเทศบาล

กลุ่มที่ 3 นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นางรมิดา ศิริกุล นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ (นักวิชาการ)
2. นายชุนันท์ ไสยกุล ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมพัฒนาการเกษตรสำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์ (นักวิชาการ)
3. นายวรจักษ์ จิตจักร ครูชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี (นักวิชาการ)
4. นางนัศดา พลประยอม นักศึกษาปริญญาเอก สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 14 (ผู้วิจัย)
5. นางพงศ์พัชรา สินธุ์ไสย นักศึกษาปริญญาเอก สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 14 (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
6. นางสาวนพพร การถัก นักศึกษาปริญญาเอก สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 14 (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
7. นางสุนันทา แกมขุนทด (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
8. นายประสาน พิมพะโม กรรมการหมู่บ้านสี่แยก (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
9. นางสาวอรุณรัตน์ จันทะถื่อ (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
10. นางสาวสงบ รั้งวิจิ (ผู้ช่วยผู้วิจัย)

จึงสรุปผลการวิจัยได้ว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีทั้งหมดจำนวน 7 กิจกรรม ได้แก่ 1) การศึกษาศึกษาดูงาน 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเพาะเห็ดนางฟ้า 4) การเลี้ยงปลาจุก 5) การเลี้ยงกบ 6) การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง 7) การเลี้ยงเป็ด ซึ่งเป็นผลการวิจัยระยะที่ 2 จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ไปทดลองในการดำเนินงานตามแนวทางที่ได้และกำหนดให้มีการวัดผลก่อนและหลังการดำเนินงาน พบว่า หลังการทดลองแนวทางการพัฒนาดีขึ้นกว่าก่อนทดลอง อันนำมาซึ่งผลการวิจัยระยะที่ 3 เป็นผลที่ทำให้เกิดความสำเร็จของแนวทางการพัฒนาจากปัจจัย 6 ด้าน คือ ด้านรายได้ครัวเรือน รายจ่ายครัวเรือน จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า หลังการทดลองดีขึ้นกว่าก่อนการทดลอง ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพ ได้ดังภาพที่ 4.2

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 4.2 กระบวนการดำเนินการวิจัยแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการสร้างแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง การวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบผสมผสาน โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งผู้วิจัยสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผล

ระยะที่ 1 สรุปผลข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ดังนี้

บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ปัจจุบันมีนายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร เป็นระยะทางประมาณ 574 กิโลเมตร จำนวนครัวเรือน 285 ครัวเรือน ประชากร 1,116 คน ชาย 543 คน หญิง 573 คน อาชีพหลัก ทำนา จำนวน 105 ครัวเรือน รับราชการ จำนวน 41 ครัวเรือน ค้าขาย/รับจ้าง จำนวน 139 ครัวเรือน อาชีพเสริม ไล่กรอก ส้ม หม่า จำนวน 8 ครัวเรือน เกษตรประณีตปลอดสารพิษ จำนวน 5 ครัวเรือน ร้านซ่อมรถยนต์ จำนวน 5 แห่ง ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ จำนวน 6 แห่ง ร้านขายของชำ จำนวน 20 แห่ง ร้านเสริมสวย จำนวน 9 แห่ง รายได้ภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี รายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 23,000 บาท/ครัวเรือน/ปี รายได้เฉลี่ยของประชากร (ตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2560) 23,000 บาท/คน/ปี ไม่มีครัวเรือนยากจน (รายได้ไม่ถึง 23,000 บาท/คน/ปี) ปัญหาที่พบ คือ 1) ขาดทุนหมุนเวียนในกิจกรรมต่างๆ 2) ขาดความรู้ ขาดทักษะและประสบการณ์ที่แท้จริงในการปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพื่อดำรงชีวิต 3) ขาดการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ 4) ขาดการสนับสนุนอาชีพเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ 5) มีภัยแล้งทุกปี ทำให้ขาดน้ำเพื่อทำการเกษตรในหน้าแล้ง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพืชผลทางการเกษตร ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังมาจนถึงปัจจุบันนี้

ส่วนความต้องการของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 พบว่า ชาวบ้านต้องการความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อนำไปฝึกปฏิบัติในการลดรายจ่าย เช่น การทำเกษตรหมุนเวียนพืชไร่ การหารายได้เสริม การเรียนรู้จากหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง การเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการออม โดยมีความต้องการในกิจกรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ดังนี้ 1) การทำศานศึกษาดูงาน 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเพาะเห็ดนางฟ้า 4) การเลี้ยงปลา 5) การเลี้ยงกบ 6) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และ 7) การเลี้ยงเป็ด

ระยะที่ 2 สรุปผลการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า มีโครงการที่ชุมชนจะนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ดังนี้ 1) การทำศานศึกษาดูงาน 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเพาะเห็ดนางฟ้า 4) การเลี้ยงปลา 5) การเลี้ยงกบ 6) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และ 7) การเลี้ยงเป็ด

ระยะที่ 3 สรุปผลการทดลองใช้และประเมินผลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ก่อนและหลังการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทุกตัวแปรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมและรายตัวแปร ดีขึ้นกว่าเดิมในด้านรายได้ครัวเรือน รายจ่ายครัวเรือน จำนวนพืชเพื่อการยังชีพ จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ และจำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 ผลจากการศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบ ที่มีเนื้อหาสาระตรงกันในแต่ละประเด็น ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำมาปรับใช้ได้ โดยได้สร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 7 กิจกรรม คือ 1) การทำศานศึกษาดูงาน 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเพาะเห็ดนางฟ้า 4) การเลี้ยงปลา 5) การเลี้ยงกบ 6) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และ 7) การเลี้ยงเป็ด ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 54.28 อายุเฉลี่ย 63 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 80.00 สมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 3 คน และพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 3 ไร่ต่อครัวเรือน

5.2.2 ผลการทดลองใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการวิจัยได้มีการสร้างแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยผู้วิจัยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการจากแนวทางที่ผ่านการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 กิจกรรม คือ 1) การทำนาคูงาน 2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ 3) การเพาะเห็ดนางฟ้า 4) การเลี้ยงปลา 5) การเลี้ยงกบ 6) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และ 7) การเลี้ยงเป็ด ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ 1) มีรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น 2) รายจ่ายครัวเรือนลดลง 3) จำนวนพืชเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น 4) จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น 5) จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพเพิ่มขึ้น 6) จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลดลง จากตัวแปรทั้ง 6 ด้าน ซึ่งสามารถอภิปรายได้ ดังนี้

5.2.2.1 ด้านรายได้ครัวเรือน เป็นการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน โดยจะทำเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพรองก็ได้เพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นในครัวเรือนจากการขายพืช และสัตว์ที่ผลิตเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน แต่เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้ว ครัวเรือนก็นำไปขาย โดยมีประชาชนจากหมู่บ้านอื่นเข้ามาซื้อไปจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่ง ก่อให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือน เช่น ขายมะละกอ พริก ผักต่างๆ มะเขือ ย่านาง กบ ไก่พื้นเมือง ปลา ปลูก เป็ด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ อนุวัฒน์ เริงชัยภูมิ (2549, น. 87) ที่พบว่า ชาวบ้านนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปปรับปรุงวิธีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของตนเอง จนทำให้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว สอดคล้องกับ ปรีศนา นามโส (2552) ที่พบว่า กลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตสมุนไพรผิวนิยมนำรูปแบบกิจกรรมตามหลักวิถีเกษตรชุมชนมาใช้เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรมการผลิตสินค้าเพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน โดยการนำทุนในสังคมของชุมชนที่มีอยู่ ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรไม่ว่าเป็นทรัพยากรบุคคลหรือสิ่งของ ผนวกกับการจัดการสมัยใหม่ที่เหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม สอดคล้องกับ คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ (2548, น.7-10) แนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (OTOP) เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ใน

แต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยมีกิจกรรมการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางด้านการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self-reliance) เป็นหลักแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้นเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ, 2548, น. 7-10) สอดคล้องกับ ชุมพลภัทร์ คงธนจารุอนันต์ (2551, น. 89) พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร คือ คนที่มีรายได้ครัวเรือนทั้งหมดต่อปีที่ต่ำมักจะเป็นผู้ที่มีปัญหาในด้านเศรษฐกิจจึงจำเป็นต้องดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวหลังจากการทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ผู้เข้าร่วม โครงการมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรและรายได้ที่จากการเลี้ยงสัตว์

5.2.2.2 ด้านรายจ่ายครัวเรือน เป็นรายจ่ายที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งรายจ่ายที่จำเป็นและไม่จำเป็น ซึ่งรายจ่ายที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหาวิธีการทำให้รายจ่ายลดลง ซึ่งจะส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุวัฒน์ เรืองชัยภูมิ (2549, น. 87) ชาวบ้านนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ไปปรับปรุงวิธีการดำเนินการพัฒนาอาชีพของตนเอง จนทำให้ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ส่วนรายจ่ายที่เกิดขึ้นในดำเนิน โครงการสอดคล้องกับ พิมพกานต์ เลอเบล (2549, น. 22) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในแม่น้ำปิงตอนบน พบว่า เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนสำหรับเลี้ยงปลา ต่อกระชังทั้งต้นทุนคงที่และต้นทุนผันแปร โดยเฉลี่ยเท่ากับ 1,950 (± 580 SD) บาทต่อตารางเมตร ต้นทุนค่าเสียโอกาสด้านแรงงานโดยเฉลี่ยเท่ากับ 2,080 (± 600 SD) บาทต่อตารางเมตรต้นทุนหลักคือ ค่าอาหาร รองลงมาคือ ค่าลูกปลา แรงงานในครัวเรือนที่ไม่ได้รับค่าจ้าง จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ไม่ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญในด้านขนาดของฟาร์มเลี้ยงปลา สถานที่เลี้ยง (ตำบล) ภาระหนี้สินและการทำสัญญาผูกขาด สำหรับการคำนวณค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนคงที่พบว่า อุปกรณ์แต่ละชนิดสามารถนำไปใช้เลี้ยงปลาได้ ถึง 5 รอบการผลิต ต้นทุนค่าเสียโอกาสสำหรับกระชังที่เจ้าของดำเนินการเองจะสูงกว่าการจ้างแรงงานระยะสั้นสำหรับแรงงานที่ไม่ค่อยมีทักษะในด้านนี้โดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 160 บาท/วันสำหรับผู้หญิง และ 180 บาท/วันสำหรับ

ผู้ชาย สอดคล้องกับ พวงเพ็ญ โปธิกาญจนวัตร (2551, น. 127) จากการที่รัฐให้การสนับสนุนการใช้สารชีวภาพและปุ๋ยคอกมาใช้แทนปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลง ทำให้ประหยัดต้นทุนในการบำรุงรักษา มาก จากเดิม ปีละ 20,000-30,000 บาท คงเหลือจ่ายเพียงปีละ 15,000 – 20,000 บาท ปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยคอก ไม่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรผู้ปลูก และผู้บริโภคให้ความเชื่อถือ ชมพู่เพชรจึงเป็นชมพู่ที่ปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง นอกจากนี้ การตอนต้นชมพู่เพชรให้เตี้ยลงจากเดิมใช้ไม้ไผ่ทำนั้งร้าน 80-100 ลำ/ต้น คงเหลือใช้ไม้ไผ่ทำนั้งร้าน 50-60 ลำ/ต้นทำให้ประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่ายทั้งหมดลดลงประมาณครึ่งหนึ่ง เป็นการลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร หลังจากการทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่2 ผู้เข้าร่วม โครงการลดรายจ่ายในการซื้อพืชผักสวนครัว พืชผลทางเกษตร และอาหารที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ลงได้

5.2.2.3 ด้านจำนวนพืชเพื่อการยังชีพ เป็นการปลูกพืชเพื่อบริโภคเองในครัวเรือนและเพื่อจำหน่ายที่สามารถทำให้เกิดรายได้ในการยังชีพ เช่น ปลูกพืชประเภทผักหลายชนิด สอดคล้องกับผลการวิจัยของจรรยา สุพรรณ (2548, น. 77) การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล การประชุมสัมมนา การทำแปลงสาธิตและการเผยแพร่ความรู้ สอดคล้องกับसानิตย์ บัวสถิต (2544) ได้วิจัยเรื่อง การปลูกและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของเกษตรกรอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า พืชสมุนไพรที่เกษตรกรนิยมใช้ส่วนมากได้แก่ กระเทียม กระชาย ข่า จิง ส่วนการปลูกเกษตรกรปลูกตะไคร้มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ข่า และขมิ้นชัน ด้านการใช้เกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากตะไคร้มากที่สุด รองลงมาได้แก่ ข่า มะนาว และพริก เกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายสมุนไพร มีรายได้เฉลี่ย 3,471 บาทต่อปี แหล่งความรู้เรื่องสมุนไพรส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากญาติพี่น้อง ความรู้ด้านข่าวสารเกี่ยวกับสมุนไพรได้รับรู้จากสื่อต่างๆ ได้แก่ หอกระจายข่าว หนังสือพิมพ์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกสมุนไพรจากการวิจัยอยู่ในระดับดีมาก ส่วนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆนั้นไม่มี สอดคล้องกับ พวงเพ็ญ โปธิกาญจนวัตร (2551, น. 128) ได้ศึกษาภูมิปัญญาการปลูกชมพู่เพชรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า ชมพู่เพชรเป็นผลผลิตที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอาชีพหลัก ซึ่งเกษตรกรผู้ปลูกชมพู่เพชรมีการรวมกลุ่มในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ และรวมกลุ่มกันจำหน่ายชมพู่เพชร ซึ่งแต่ละกลุ่มมีสมาชิกรวมตัวกันให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สังคมมีความสุขหลังจากการทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่2 ผู้เข้าร่วม โครงการมีพืชผักสวนครัว และพืชผลทางเกษตร นำมาบริโภคเองเพื่อการยังชีพ

5.2.2.4 ด้านจำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพ เป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคในการยังชีพ นอกจากเหลือกินเหลือใช้เอง ก็นำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นและลดรายจ่าย สอดคล้องกับ ทองยูน ทองคลองไทร (2552, น. 1) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาวิธีการเลี้ยงกบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า กบลูกผสม 3 สายเลือด (กบนา x กบงาน x กบมูลฟร็อก) ที่เกิดจากพ่อกบงานเลี้ยง ในบ่อซีเมนต์ บ่อกระชัง บ่อดิน บ่อหลุม และบ่อคอนกรีต มีการเจริญเติบโตเร็วกว่า มีน้ำหนักเฉลี่ยมากกว่า มีขนาดใหญ่กว่า มีอัตราการแลกเนื้อต่ำกว่า มีอัตราการรอดตายต่ำกว่าแต่ไม่แตกต่างกัน ทางสถิติ มีต้นทุนการผลิตและจุดคุ้มทุนต่ำกว่า และให้ผลตอบแทนสูงกว่ากบลูกผสม 3 สายเลือดที่เกิดจากพ่อกบนา บ่อเลี้ยงที่ดีที่สุดสำหรับกบทั้งสองสายพันธุ์ คือ บ่อซีเมนต์รองลงมาคือบ่อกระชัง และบ่อดินตามลำดับ ส่วนบ่อหลุมและบ่อคอนกรีตพบว่า เหมาะสำหรับการเลี้ยงเพื่อการบริโภคแต่ไม่เหมาะสำหรับการเลี้ยง เพื่อการค้าเนื่องจากกบทั้งสองสายพันธุ์มีอัตราการเจริญเติบโตใกล้เคียงกัน พิมพ์กานต์ เลอเบล (2549, น. 2) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาในแม่น้ำปิงตอนบน พบว่า ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาอุตสาหกรรมการเลี้ยงปลาที่บึงทิมและปลานิลในกระชังในแม่น้ำปิงตอนบน ภาคเหนือของประเทศไทยสามารถทำกำไรได้ดีมาก แต่ในอนาคตควรมีการจัดการ การให้อาหาร ปลาที่เหมาะสม และการจัดการความเสี่ยงจากสิ่งแวดล้อมอย่างเช่น ปัญหาน้ำท่วมและความสัมพันธ์ทางธุรกิจที่ส่งผลต่อราคาตลาด ฟาร์มเลี้ยงปลามีความสำคัญ ถือเป็นส่วนหนึ่งของอาชีพของครัวเรือน ชนบท และสอดคล้องกับ พวงเพ็ญ โพธิกาญจนวัตร (2551, น. 130) พบว่าแนวทางในการเพิ่มมูลค่า ผลผลิตของชุมชนที่ประกอบอาชีพทำสวนโดยการเปลี่ยนแปลงวิธีการจากปุ๋ยเคมี และสารเคมี ไปใช้ เกษตรธรรมชาติ โดยนำเอาวัสดุที่เกิดจากธรรมชาติและทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การใช้สารชีวภาพ หรือปุ๋ยคอก ซึ่งเกิดจากมูลสัตว์จำพวกวัว ไก่ เป็ด นอกจากนี้ วัชพืชที่มีอยู่ทั่วไปมาใช้ผลิตเป็นปุ๋ย สำหรับใส่ต้นชมพูเพชร และใช้สะเดาสดที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาฉีดพ่นเป็นยา ฆ่าแมลง ถือว่าเกษตรกรได้ใช้หลักเกษตรธรรมชาติเข้ามาใช้ในชุมชน ก่อให้เกิดความสมดุลของ ธรรมชาติ มีอากาศดี สิ่งแวดล้อมดี ทำให้มีนักท่องเที่ยว นักศึกษา และประชาชนที่สนใจในด้าน การปลูกชมพูเพชรเข้ามาศึกษาดูงาน ขอข้อมูล และซื้อผลผลิต ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น หลังจาก เกษตรกรใช้หลักเกษตรธรรมชาติ ทำให้ลดต้นทุนในการผลิต มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น หลังจากการ ทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่2 ผู้เข้าร่วมโครงการมีสัตว์ให้ การทำอาหารได้ทันทีเพื่อการยังชีพ โดยไม่ต้องซื้อจากร้านค้า และสามารถนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ ในครัวเรือน

5.2.2.5 จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพ เป็นการเพาะเห็ดเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเพื่อการยังชีพ ส่วนที่เหลือก็นำไปขายเพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นและลดรายจ่าย สอดคล้องกับ โขลม จิตรมัน (2552, น. 1) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของน้ำหมักชีวภาพในการเพาะเห็ด ผลการทดลอง พบว่า ประสิทธิภาพของน้ำหมักชีวภาพแต่ละชนิดมีผลต่อการเพาะเห็ด โดยเปรียบเทียบจากน้ำหนักสดของเห็ดนางฟ้าที่เพาะกับน้ำหมักต่างชนิดกัน โดยน้ำหมักชีวภาพจากมูลค้างคาวให้ผลผลิตสูงสุด และแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 หลังจากการทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ผู้เข้าร่วมโครงการมีเห็ดในการทำอาหารได้เพื่อการยังชีพ โดยไม่ต้องซื้อจากร้านค้า และสามารถนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

5.2.2.6 จำนวนสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ซื้อจากร้านค้า เป็นการลดการซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ซื้อจากร้านค้าลง เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิวฤทธิ์ พงศ์กรรังศิลป์ (2547) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่าปัญหาของการพัฒนาธุรกิจชุมชน ก็คือ การขาดความรู้ทั้งด้านการบริหารจัดการการตลาด การผลิต การเงินและบัญชี เนื่องจากความเป็นชุมชนท้องถิ่นมีวิถีชีวิตแบบชุมชนท้องถิ่น จึงไม่มีทางด้านการบริหารจัดการทางธุรกิจ ดังนั้น แนวทางที่จะพัฒนาธุรกิจชุมชนอย่างยั่งยืนก็คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าดำเนินการให้ความรู้ทั้งด้านการบริหารจัดการการเงิน และบัญชีให้กับธุรกิจชุมชน โดยในทางการบริหารจัดการก็ให้ความรู้ทั้งด้านการวางแผนซึ่งเป็นการกำหนดเป้าหมายไว้เป็นการล่วงหน้า การจัดการองค์การเป็นการพัฒนาระบบแผนกำลังคนการอบรมและพัฒนาบุคคล และการสั่งการ โดยผู้นำธุรกิจชุมชนควรจะมีการติดตามผลเพื่อให้งานดำเนินการไปตามแผนที่วางไว้หลังจากการทดลองแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถพึ่งพาตนเองได้มีพืชผัก ผลไม้ เห็ด กบ ปลา ไก่ เป็ด ทดแทนการซื้อ จากร้านค้า และสามารถนำไปจำหน่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

5.3.1.1 เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ นำไปพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เทศบาลตำบลสมเด็จ สำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ สำนักงานปศุสัตว์อำเภอสมเด็จ สำนักงานประมงอำเภอสมเด็จ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสมเด็จและหน่วยงานอื่นๆ ต่อไป

5.3.1.2 เพื่อเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้และแหล่งฝึกประสบการณ์ของชุมชนต่อไป

5.3.1.3 หน่วยงานที่รับผิดชอบควรส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่พึ่งพาตนเองให้ยั่งยืนต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรศึกษาหรือนำแนวทางที่ได้จากสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของประชาชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มาทดลองใช้และปรับปรุงตามระยะเวลา

5.3.2.2 ควรศึกษาเป็นแบบ Mixed Method เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมหลายมิติตามกาลเวลาที่ผ่านไปและปรับใช้ได้ตลอดเวลา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กมล สูดประเสริฐ. (2540). การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เจ.เอ็น.ที.
- กระทรวงมหาดไทย. (2541). คู่มือการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- กระทรวงมหาดไทย. (2542). แผนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง พ.ศ.2542- 2544. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- กระทรวงมหาดไทย. (2557). เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : โครงการจัดรวบรวมสื่อสำหรับศูนย์ให้บริการสื่อการเรียนรู้. สืบค้นจาก <http://www.pattanathai.nesdb.go.th/ptfweb/ptfdata/Econo/Econo4/.../vidio12.html>.
- กรมการปกครอง. (2541). เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- กรมพัฒนาชุมชน. (2543). รูปแบบการดำเนินงานเชิงธุรกิจของกลุ่มอาชีพพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : เพาเวอร์พริ้นท์จำกัด.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2550). คู่มือบริการธุรกิจอุตสาหกรรม จังหวัดเชียงใหม่, คู่มือเสริมประสิทธิภาพ SMEs. เชียงใหม่ : ผู้แต่ง.
- แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์. (2553). การดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรังเชิงรุก : กรณีศึกษาตำบล โนนเมือง. วารสารพยาบาลตำรวจ, 2(2), มกราคม.
- ขวัญกมล ดอนขวา. (2555). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. นครราชสีมา : สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ สำนักวิชาเทคโนโลยีการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ. (2548). ผลการดำเนินงานติดตามและประเมินผล ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2548. กรุงเทพฯ : การติดตามผลการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาล โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2546 – 2548.
- จริยา สุพรรณ. (2548). การยอมรับเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรชุมชนบ้านห่มมะขาม ต.หนองไม้แก่น อ.แปลงยาว จ.ฉะเชิงเทรา. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- จิพาภรณ์ พัยคณาภรณ์. (2555). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองฝรั่ง อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ฉลาด จันทรสมบัติ.(2551). *การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน*. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- เฉลิม บุรีภักดี และคณะ. (2545). *ชุดวิชาการวิจัยชุมชน*. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2544). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนพลับลิชชิ่ง.
- ชอบ เข้มกัลด์และโกวิทย์ พวงงาม. (2547). *การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชุมพลภัทร์ คงชนาจรูอนันต์. (2551). *การดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในหมู่บ้านหนองมะจับ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โซลม จิตรมั่น. (2552). *ประสิทธิภาพของน้ำหมักชีวภาพในการเพาะเห็ด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ทองยูน ทองคลองไทร. (2552). *การพัฒนาวิธีการเลี้ยงกบตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต). กาฬสินธุ์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์.
- ธรรพรณ ธานี. (2540). *การศึกษาชุมชน*. ขอนแก่น : ภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล. (2551). *การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรชกร กล้าหาญ. (2553). *กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรด้านการจัดการการเกษตรแบบผสมผสาน*. เชียงใหม่ : วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่.
- บุญนาถ ติวกุล. (2543). *ชนบทไทย : การพัฒนาสู่ประชาสังคม*. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปกรณ์ ปริยากร. (2538). *“ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนา” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารการพัฒนาชุมชน หน่วยที่1- 6*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์. (2548). *แผนชุมชน: การได้มาและใช้งานเพื่อชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน.
- ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์. (2557). *เศรษฐกิจชุมชน : ความหมาย ฐานคิด แนวทางปฏิบัติ*. สืบค้นจาก http://www.banrainarao.com/column/commu_econ_02.
- ประเวศ วะสี. (2542). *เพื่อคนจนถอนโครงสร้างความยากจน*. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2539). *ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. (2550). *สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปริศนา นาม โส. (2552). *การพัฒนาการจัดการอย่างมีส่วนร่วมกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตสมุนไพรพืชมิน*. สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/project_contentTRFN.asp?PJID=PDG52E0013
- แผนชุมชนบ้านสี่แยก. (2560). *แผนชุมชนบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์*. กาฬสินธุ์ : คณะกรรมการหมู่บ้าน.
- แผนแม่บทชุมชน. *แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2552). ฉบับที่ 2 ของประเทศไทย (พ.ศ.2552-2556) ฉบับนำเสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม*. กรุงเทพฯ : กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. (2546). กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์.
- พรเทพ รัตนเรืองศรี. (2550). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจนหมู่บ้านหนองแวง ตำบลโนนสะอาด อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต)*. เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พวงเพ็ญ โพธิกาญจนวัตร. (2551). *การศึกษานโยบายการปลูกขมิ้นเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต)*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พันธ์ทิพย์ รามสุตร. (2540). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พิมพ์กานต์ เลอเบล. (2549). *การเลี้ยงปลาในแม่น้ำโขงตอนบน. วิทยานิพนธ์ เทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำ เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้*.
- พิทยา ว่องกุล. (2557). *ใกล้วิกฤตก็คิดถึงเศรษฐกิจชุมชน. บทความพิเศษ : อีสราภาพแห่งความคิดไทยโพสต์*. สืบค้นจาก <http://www.thaipost.net/news/151012/63696>.

- ไพบูรณ์ วัฒนศิริธรรม. (2542). *แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- มงคล ดำนธานีนทร์. (2541). *เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ*. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ราชกิจจานุเบกษา. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.(2550). เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก. 24 สิงหาคม 2550.
- รังสรรค์ สิงห์เลิศ.(2551). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. มหาสารคาม : คณะมนุษยและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2548). *การเมืองการปกครองของไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันชัย พลະไกร. (2550). *ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาบ้านคำแย ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ศิวดา เตชะเนตร. (2554). *ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการชำระหนี้เงินยืม โครงการเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว อำเภอพวน จังหวัดเชียงราย*. (การศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต). เชียงราย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ศิวฤทธิ์ พงศ์กรรังศิลป์. (2547). *แนวทางการพัฒนาธุรกิจชุมชนอย่างยั่งยืน*. วารสารการวิจัยและการพัฒนา คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 1(2).
- สมพันธ์ เตชะอธิก. (2545). *การวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการเรื่องการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น:ภาคเหนือ.
- สานิตย์ บัวสถิต. (2544). *การปลูกและการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของเกษตรกร อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สนทยา พลศรี. (2545). *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สังสิต พิริยะรังสรรค์. (2541). *เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองฉบับมหาดไทย : ประเทศยากจนประชาชนมั่งคั่ง ใน เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : แนวความคิดและยุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง.
- สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. (2546). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการมีส่วนร่วม : แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สิริวรรณ ผอบแก้ว. (2551). *การมีส่วนร่วมของกลุ่มตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลยางราก อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

- สุจารีย์ เป้นพุ่ม. (2554). การศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชนของชุมชน ตำบลวังอ่าว อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุภาวดี จันทวานิช. (2531). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสวี พงศ์พิศ. (2546). แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญาไทย.
- เสถียร บุระชัย. (2549). เศรษฐกิจพอเพียงจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 16-18 สิงหาคม 2549, 37-54.
- โสภณ สุภาพงษ์. (2541). เศรษฐกิจพอเพียงทางรอดสังคมไทย. นิตยสารสารคดีครอบครัว (กันยายน).
- สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (2557). เศรษฐกิจชุมชน. เชียงราย : งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. สืบค้นจาก <http://www.trf.mju.ac.th/lobby/lobby.php?Lpage=AT&id=AAT520102.php>,
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไทย และธนาคารโลก. (2546). การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). การประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : 21 เช่นจิวรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509). สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=83>, 2557.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514). สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=84>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519). สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=85>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524). สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=86>.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=87>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=88>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=89>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=98>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=91>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. สืบค้นจาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>.
- อนุวัฒน์ เรืองชัยภูมิ. (2549). *การเลี้ยงปลาอุกในกระชัง*. แม่ฮ่องสอน : ศูนย์การเรียนรู้ตำบลนาบ่อคำ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.
- อมร สุวรรณนิมิต และคณะ. (2551). *กระบวนการเรียนรู้วิถีการพึ่งพาตนเองของชุมชน บ้านกุด้ร้อง*. กรุงเทพฯ : ฝ่ายสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.
- อมรวิรัช นาคทรพร และดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว. (2541). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : ข้อคิดแนวทาง และประสบการณ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อลิศรา ชูชาติ*. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิชาติ คำดี. (2552). *กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาท้องถิ่น*. สืบค้นจาก www.oknation.net.

Britha, Mikkelsen. (1995). *Methods for Development Work and Research : A Guide for Practitioners*. SAGE Publications London.

Holter, I. M. and D. Schwartz-Barcott. (1993). Action research : What is it? How has it been used, and how can it be used in nursing?. *Journal of Advanced Nursing*, 18.

Whyte, W.F. (1991). *Participatory action research*. London : SAGE PUBLICATION London.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 1
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสอบถาม
เพื่อสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน

ข้อมูลครอบครัว

ลำดับที่

ชื่อ	นามสกุล	อายุ	ปี
------	---------	------	----

ที่อยู่	บ้านเลขที่	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน
ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	

สมาชิกที่อยู่ในครอบครัว	.....คน	แยกเป็น	เด็กเล็ก.....คน	เด็กในวัยเรียน.....คน
พิการหรือทำงานไม่ได้.....คน		อยู่ในวัยชรา.....คน	ทำงานในหมู่บ้าน.....คน	
ตกงานกลับมาอยู่บ้าน.....คน		ไปทำงานต่างถิ่น.....คน	แยกเป็น	

ไปทำงานต่างถิ่นชั่วคราว	.....คน	ไปทำงานต่างถิ่น ย้ายไปอยู่ประจำ	.....คน
ชื่อ-นามสกุล	1)	ชื่อ-นามสกุล	1)
อายุ		อายุ	
งานที่ทำ		งานที่ทำ	
ที่ทำงาน		ที่ทำงาน	
รายได้		รายได้	

ชื่อ-นามสกุล	2)	ชื่อ-นามสกุล	2)
อายุ		อายุ	
งานที่ทำ		งานที่ทำ	
ที่ทำงาน		ที่ทำงาน	
รายได้		รายได้	

หมายเหตุ	
----------	--

ข้อมูลที่ดินทำกิน			
กรรมสิทธิ์	จำนวน (ไร่/งาน/วา)	ทำประโยชน์	เจ้าของ
โฉนด			
นส. 3			
สปก.			
จับจองทำกิน			
แบ่งทำ			
เช่า			

อาชีพทางการเกษตร				
ประเภท	จำนวน ไร่/ตัว/.....	ผลผลิต รวม	ผลผลิต เฉลี่ยต่อไร่/.....	รายได้
1. ทำนา				
2. ทำไร่...(มัน)...				
3. ทำไร่...(ข้าวโพด)...				
4. ทำไร่...(อ้อย)...				
5. ทำสวน...(ผสม)...				
6. ทำสวน...(ยาง)...				
7. ทำสวน...(มะม่วง)...				
8. บ่อปลา				
9. ไร่				
10. ควาย				
11. หมู				
12. เป็ด				
13. ไก่บ้าน				
14. ไก่ฟาร์ม				
15. เพาะเห็ด				
16.				

17.				
18.				
19.				
อาชีพการแปรรูป/หัตถกรรม/โรงงาน				
ประเภท	จำนวนผลิต	จำนวนทดแทนในครัวเรือน	จำนวน จำหน่าย	
1. ขนม				
2. ทอผ้า				
3. โรงสี				
4.				
5.				
หมายเหตุ				

อาชีพค้าขาย			
ประเภท	จำนวนขายรายวัน	ประเภทสินค้า	ที่มาของสินค้า
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY			
หมายเหตุ			

อาชีพงานบริการ			
ประเภท	จำนวนผู้มาใช้	ลักษณะการให้บริการ	รายได้
หมายเหตุ			

รายได้รวมของครอบครัว	รายได้ต่อเดือน	รายได้ทั้งปี
รายได้จากอาชีพการเกษตร		
รายได้จากอาชีพหัตถกรรม/การแปรรูป/โรงงาน		
รายได้จากอาชีพการค้าขาย		
รายได้จากอาชีพการบริการ		
รายได้จากอาชีพรับจ้าง		
รายได้จากลูกหลานส่งมาให้		
รายได้อื่นๆ		
รวมรายได้		

หนี้สินของครอบครัว				
แหล่งเงินกู้	เงินต้น	อัตราดอกเบี้ย	งวดชำระ (เดือน/ปี)	วัตถุประสงค์ในการกู้เพื่อ
ธ.ก.ส.				
สหกรณ์				
กองทุน/กลุ่มในชุมชน				
นอกระบบ				
ญาติพี่น้อง				
อื่นๆ				
รวม				

ทรัพย์สินสิ่งปลูกที่มีในครอบครัว				
ประเภท	จำนวน	มูลค่า	อายุการใช้	ค่าเสื่อมสภาพ
รถยนต์				
มอเตอร์ไซค์				
จักรยาน				
รถไถเดินตาม				
รถอีแต๊ก				
รถไถใหญ่				

ผู้เขียน				
ที่วิ				
พันธุ์พืชในที่ดินของครอบครัว				
ชื่อพืช	ชื่อพันธุ์	แหล่ง/ช่วง	จำนวนที่มี	การนำไปใช้ประโยชน์
หมายเหตุ				

ความชำนาญของคนในครอบครัวและเครือญาติ			
เรื่องที่ชำนาญ	เรียนมาจากใคร	จำนวนเท่าใด	ทำบ่อยหรือไม่/ผลอย่างไร
หมายเหตุ			

ผู้จัดบันทึก	วันเดือนปีที่บันทึก
--------------	---------------------

แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกในการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ พระ ครู และผู้นำชุมชน เพื่อค้นหาประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ในชุมชนของบ้านสี่แยก มีรายละเอียดดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านสี่แยกมีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

2. วิถีชีวิตของชุมชนบ้านสี่แยกเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3. วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนบ้านสี่แยกเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ภูมิปัญญาชาวบ้านของชุมชนบ้านสี่แยกมีกี่คนและมีความรู้ด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

5. ชุมชนบ้านสี่แยกมีสภาพปัญหาอะไรบ้างและมีความต้องการในการแก้ไขปัญหาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

แบบบันทึกรายรับของครอบครัว

ประเภท ของรายรับ	รายรับในแต่ละวัน (บาท)																															รวม ต่อเดือน		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31			
1. จากประกอบอาชีพ																																		
2. อื่นๆ																																		
3.																																		
4.																																		
5.																																		
6.																																		
7.																																		
8.																																		
9.																																		
10.																																		
11.																																		
12.																																		
รวมรายวัน																																		

แบบบันทึกรายจ่ายของครอบครัว

ประเภท การใช้จ่าย	รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)																															รวม ต่อ เดือน		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31			
	รวมรายวัน																																	
รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)																																		
1. ค่าอาหาร																																		
1.1 ข้าวสาร																																		
1.2 เนื้อวัว																																		
1.3 เนื้อควาย																																		
1.4 เนื้อหมู																																		
1.5 เนื้อไก่																																		
1.6 เนื้อเป็ด																																		
1.7 ไข่ไก่-ไข่เป็ด																																		
1.8 ปลาน้ำจืด																																		
1.9 อาหารทะเล																																		
1.10 ผัก																																		
1.11																																		
1.12																																		
รวมรายวัน																																		
รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)																																		
2. อาหารสำเร็จรูป/เครื่องปรุง																																		
2.1 ผงชูรส																																		
2.2 น้ำตาลทรายขาว																																		
2.3 น้ำปลา																																		
2.4 น้ำมันพืช																																		
2.5 ซอศ																																		
2.6 ซีอิ๊ว																																		
รวม																																		
ต่อเดือน																																		

6. ค่าใช้จ่ายในการศึกษา	ต่อเทอม	ต่อปี
6.1 ค่าเทอม/ค่าบำรุงการศึกษา		
6.2 ค่าอาหาร (รายเทอม)		
6.3 ค่ารถ (รายเทอม)		
6.4 ค่าสมุด/ดินสอ/ปากกา		
6.5 ค่าหนังสือ		
6.6 ค่าเครื่องแต่งกาย		
รวม		

7. ค่าใช้จ่ายในการผลิต	ต่อครั้ง	ต่อปี
7.1 ค่าปุ๋ยเคมี		
7.2 ค่าจ้างแรงงาน		
7.3 ค่ายาฆ่าแมลง		
7.4 ค่าอุปกรณ์การผลิต		
7.5 ค่าเมล็ดพันธุ์		
7.6 ค่าน้ำมันรถไถ		
7.7 ค่าขนส่งผลผลิต		
รวม		

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 2

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนในบ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ จากจำนวนทั้งหมด จำนวน 285 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 35 ครัวเรือน (คน) ได้แก่

- 1) นางบุญชู เอื้องกลาง บ้านเลขที่ 3 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 2) นายพัลลภ สายสุทธิ บ้านเลขที่ 25 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 3) นายสำราญ ยานสุค บ้านเลขที่ 27 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 4) นางสาวเนียง เรืองโพน บ้านเลขที่ 31 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 5) นายสุภาพ ปามะโม บ้านเลขที่ 33 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 6) นายสมพงษ์ เหล่าลุมพุก บ้านเลขที่ 37/1 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 7) นายสมหมาย จรจันทิก บ้านเลขที่ 39 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 8) นางวิไล วงศ์กมลลาไสย บ้านเลขที่ 45 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 9) นายสุดใจ พลประถม บ้านเลขที่ 50 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 10) นางบุญเลิศ ชูศรีโหม บ้านเลขที่ 51 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 11) นายอินทร์ คำมะลิ บ้านเลขที่ 53 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 12) นางนวลจันทร์ ผดุงภักดี บ้านเลขที่ 57 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

- 13) นายชนู กันทะเจียร บ้านเลขที่ 63 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 14) นางบัวเรือน ภูขนิ บ้านเลขที่ 115 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 15) นางสาวกา แก้วโสม บ้านเลขที่ 123 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 16) นายหนูนา บุรณะผล บ้านเลขที่ 127 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 17) นายสมชาย สนั่นเอื้อ บ้านเลขที่ 133 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 18) นายสมจิต ปริจำรัส บ้านเลขที่ 133/1 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 19) นายทองอินทร์ บุญบง บ้านเลขที่ 139 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 20) นายอมเรศ วราเอกศิริ บ้านเลขที่ 140 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 21) นายแดง นาใจดี บ้านเลขที่ 145 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 22) นางคำปิ่น สัมฤทธิ์รินทร์ บ้านเลขที่ 147 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 23) นางจันทร์ พลเยี่ยม บ้านเลขที่ 148 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 24) นางสาวยุพิน สุวรรณชนา บ้านเลขที่ 149 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 25) นางสาว ทুমมาวัตร์ บ้านเลขที่ 153 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 26) นางบัวลอย บุญบง บ้านเลขที่ 155 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 27) นายบุญธรรม เผ่าหอม บ้านเลขที่ 175 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

28) นายตรีเนตร ภูศรีโสม บ้านเลขที่ 187 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

29) นางอำนวย พิมมะโส บ้านเลขที่ 193 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

30) นายสุขุม ภูศรีโสม บ้านเลขที่ 200 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

31) นายทองคำ จันทริมา บ้านเลขที่ 201 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

32) นางจินตนา ชุ่มมณี บ้านเลขที่ 205 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

33) นางรัตนา ขวาลำธาร บ้านเลขที่ 210 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

34) นายสมบุรณ์ ยานผุด บ้านเลขที่ 227/1 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

35) นางคำปิ่น เจริญศิริ บ้านเลขที่ 237 บ้านสี่แยก หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จ
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มที่ 2 นักพัฒนา พัฒนาการชุมชน และกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นางสาวกาญจน์ เพิ่มสินธุ์ พัฒนาการอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. นางวัชรินทร์ เกียรติสุขุมพงศ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ

สำนักงานเกษตรอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

3. นายเจษฎาพร อรุณไพโร ปศุสัตว์อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

4. นายศิริพงษ์ ช้องเฉลิม ประมงอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

5. นายชวลิต ธนิตกุล นายกเทศมนตรีตำบลสมเด็จ

6. นายสัมฤทธิ์ แก่นแสนดี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2

7. นายอาทิตย์ ทองภูบาล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

8. นางนวลจันทร์ ผดุงภักดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

9. นางบุญชู เอื้องกลาง กรรมการหมู่บ้าน

10. นายชัชพงษ์ จำเริญควร สมาชิกสภาเทศบาล

กลุ่มที่ 3 นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นางรณิศา ศิริกุล นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ (นักวิชาการ)
2. นายชุนันท์ ไสยกุล ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มงานส่งเสริมพัฒนาการเกษตรสำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์ (นักวิชาการ)
3. นายวรจักรย์ จิตจักร ครูชำนาญการพิเศษ หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ (นักวิชาการ)
4. นางนัดดา พลประถม นักศึกษาปริญญาเอก สาขาเกษตรศาสตร์การพัฒนากุมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 13 (ผู้วิจัย)
5. นางพงศพัชรา สิ้นธุ์ไสย นักศึกษาปริญญาเอก สาขาเกษตรศาสตร์การพัฒนากุมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 13 (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
6. นางสาวนพพร การดัก นักศึกษาปริญญาเอก สาขาเกษตรศาสตร์การพัฒนากุมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม รุ่นที่ 13 (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
7. นางสุนันทา แกมขุนทด (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
8. นายประสาน พิมพะโม กรรมการหมู่บ้านสี่แยก (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
9. นางสาวอรุณรัตน์ จันทะลือ (ผู้ช่วยผู้วิจัย)
10. นางสาวสงบ รังวิจิ (ผู้ช่วยผู้วิจัย)

กิจกรรมที่ 2 การวิพากษ์โครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านเศรษฐกิจ โดยได้เลือกกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. การไปทัศนศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ
2. การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ
3. การเพาะเห็ดนางฟ้า
4. การเลี้ยงปลาชุก
5. การเลี้ยงกบ
6. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง
7. การเลี้ยงเป็ด
8. การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ
9. การเลี้ยงสุกร
10. การเลี้ยงวัว

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ(Workshop) การวิพากษ์โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ(Workshop) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ความเหมาะสมของกิจกรรม ทั้ง 10 กิจกรรม ผลการวิเคราะห์ความเหมาะสมของกิจกรรมที่จะนำไปปฏิบัติตามความต้องการของชุมชนในกิจกรรม ทั้ง 10 กิจกรรม พบว่า กิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ จำนวน 7 กิจกรรม ซึ่งประเมินจากความพร้อมและความสามารถของชุมชน แสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ ข.1

ลำดับกิจกรรมที่ต้องการนำไปดำเนินการปฏิบัติตามความเหมาะสมของชุมชน

กิจกรรม/โครงการ	$\bar{X}$	ลำดับที่
1) การทำนาคศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบ	5.00	1
2) การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ	4.68	2
3) การเพาะเห็ดนางฟ้า	4.42	3
4) การเลี้ยงปลาชุก	4.22	4
5) การเลี้ยงกบ	4.14	5
6) การเลี้ยงไก่พื้นเมือง	4.08	6
7) การเลี้ยงเป็ด	3.91	7

แบบประเมินกิจกรรม/โครงการ

ท่านเห็นด้วยกับรูปแบบพัฒนากิจกรรม/โครงการใดให้ตรงกับความต้องการให้มากที่สุด

โครงการ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (5)	เห็นด้วย (4)	ไม่แน่ใจ (3)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง (1)
1. การไปทัศนศึกษาดูงาน จากชุมชนต้นแบบ					
2. การปลูกผักปลอดภัยจาก สารพิษ					
3. การทำบุญอินทรีชีวาภาพ					
4. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง					
5. การเลี้ยงเป็ด					
6. การเลี้ยงสุกร					
7. การเพาะเห็ดนางฟ้า					
8. การเลี้ยงวัว					
9. การเลี้ยงปลาชุก					
10. การเลี้ยงกบ					

ภาคผนวก ค

เครื่องมือการวิจัยระยะที่ 3

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

คำชี้แจง โปรดเติมค่าในช่องว่างในแบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของสมาชิกในชุมชนบ้านคุ้มเหนือในแต่ละประเด็นข้อคำถาม ตามความเป็นจริง

1. ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา สมาชิกในครัวเรือนของท่านทุกคนมีรายได้รวมกันเป็นจำนวนเงิน .....บาท V1
2. ในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา สมาชิกในครัวเรือนของท่านทุกคนมีรายจ่ายรวมกันเป็นจำนวนเงิน .....บาท V2
3. จำนวนพืชเพื่อการยังชีพทั้งหมดที่ครัวเรือนของท่านมีอยู่มีจำนวนกี่ต้นในแต่ละชนิด ดังนี้
  - 3.1 พริก ..... ต้น
  - 3.2 มะละกอ..... ต้น
  - 3.3 หอม ..... ต้น
  - 3.4 กระเทียม..... ต้น
  - 3.5 มะเขือ ..... ต้น
  - 3.6 ตะไคร้ ..... ต้น
  - 3.7 มะนาว ..... ต้น
  - 3.8 กลั้วย ..... ต้น
  - 3.9 อื่นๆ ..... ต้น
 รวมจำนวนทั้งหมด.....ต้น V3
4. จำนวนสัตว์เพื่อการยังชีพทั้งหมดที่ครัวเรือนของท่านมีอยู่มีจำนวนกี่ตัวในแต่ละชนิด ดังนี้
  - 4.1 หมู .....ตัว
  - 4.2 ไก่ .....ตัว
  - 4.3 ปลา .....ตัว
  - 4.4 กบ .....ตัว
 รวมจำนวนทั้งหมด.....ตัว V4
5. จำนวนเห็ดเพื่อการยังชีพทั้งหมดที่ครัวเรือนของท่านมีอยู่มีจำนวนกี่ถุงในแต่ละชนิด ดังนี้
  - 5.1 เห็ดขอน .....ถุง
  - 5.2 เห็ดนางฟ้า .....ถุง
 รวมจำนวนทั้งหมด.....ถุง V5

6. จำนวนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ครัวเรือนของท่านซื้อจากร้านค้าเป็นประจำมีอะไรบ้าง
(ตอบได้หลายข้อ)

- 6.1 น้ำปลา
- 6.2 ผงชูรส
- 6.3 พริก
- 6.4 มะเขือ
- 6.5 หอม
- 6.6 กระเทียม
- 6.7 มะนาว
- 6.8 สบู่
- 6.9 ยาสีฟัน
- 6.10 ยาสระผม
- 6.11 อื่นๆ.....(ระบุ) v6

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ง

ภาพกิจกรรมการวิจัย

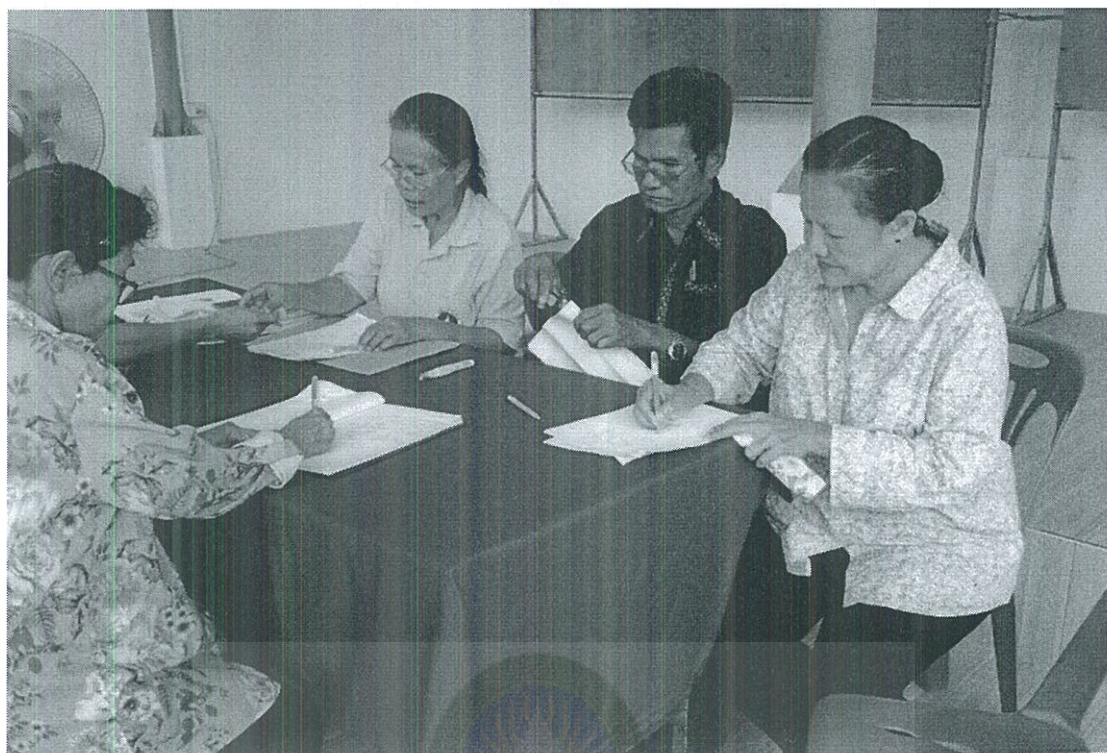
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ ง.1 การจัดประชุมประชาชนในชุมชน ระยะที่ 1

ภาพที่ ง.2 การจัดเวทีประชุมสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของชุมชน ระยะที่ 1

ภาพที่ ง.3 การลงทะเบียนการประชุมเชิงปฏิบัติการ ระยะที่ 2

ภาพที่ ง.4 การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระยะที่ 2

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ ๓.๕ การปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

ภาพที่ ๖.๖ การปลุกเห็ดนางฟ้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

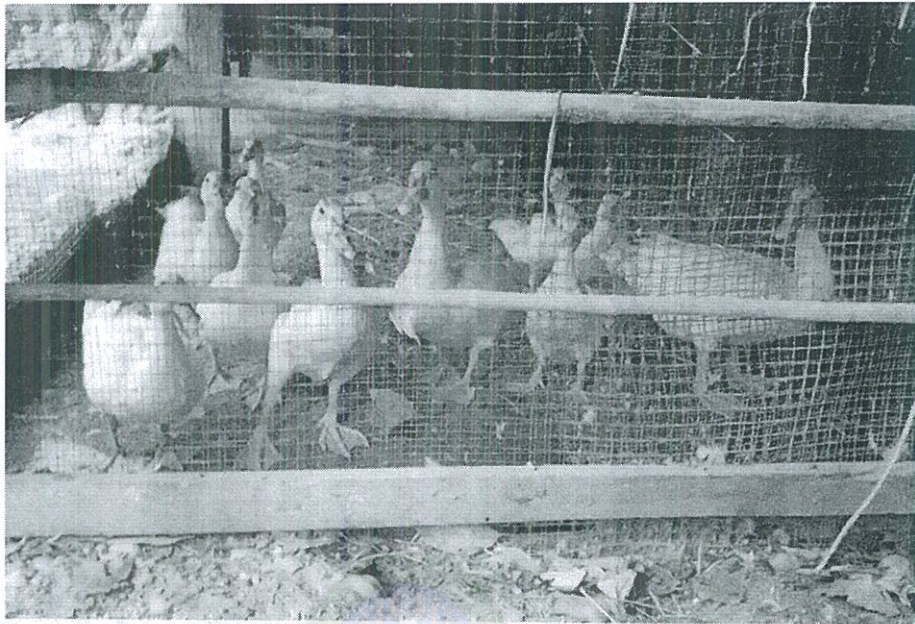
ภาพที่ ๓.๗ การเลี้ยงปลาตู้

ภาพที่ ๓.๘ การเลี้ยงกบ

ภาพที่ ๙.๙ การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ภาพที่ ง.10 การเลี้ยงเป็ด

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางนัศดา พลประถม
วันเกิด	วันที่ 1 มกราคม 2495
สถานที่เกิด	อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 346 หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2554	ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านสี่แยก ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
พ.ศ. 2555	ข้าราชการบำนาญ โรงเรียนบ้านสี่แยก ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2532	ปริญญาตรีการแนะแนว วิทยาลัยครูมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
พ.ศ. 2544	ปริญญาตรีรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2548	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พ.ศ. 2563	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รป.ด.) สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากฎมณฑล มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม